

VIHERIÄISILLE NIITYILLE

**Tutkimus radikaalin sosiaalityön suhteesta
kansalaisyhteiskunnan poliittiseen toimijuuteen.**

**Yhteiskuntapolitiikan
Pro gradu-tutkielma
Yhteiskuntatieteiden
ja filosofian laitos
Janne Kankaanniemi
Syksy 2001**

Tutkimuksen nimi: Viheriäisille niityille. Tutkimus radikaalin sosiaalityön suhteesta kansalaisyhteiskunnan poliittiseen toimijuuteen.

Tekijä: Janne Kankaanniemi

Työn ohjaajat: Marja Järvelä ja Tuomo Kokkonen

Työn pituus: 75 sivua

Tutkimuksen tehtävänä on pohtia radikaalin sosiaalityön avaamasta näkökulmasta kansalaisyhteiskunnan poliittista toimijuutta. Tutkimus rakentuu radikaalin sosiaalityön, poliittisen toimijuuden, kansalaisyhteiskunnan ja sosiaalisen pääoman käsitteiden varaan. Tutkimuskysymykset, joihin tutkimuksella pyritään vastaamaan ovat seuraavat: millaista on radikaalin sosiaalityön poliittisuus ja millainen on sen suhde kansalaisyhteiskunnassa ilmenevään poliittisuuteen, millaisen poliittisen toimijuuden kontekstin kansalaisyhteiskunta toimijoille tarjoaa ja millaista toimijuuden muotoa se suosii ja mikä on sosiaalisen pääoman merkitys radikaalin sosiaalityön ja kansalaisyhteiskunnan välisessä suhteessa.

Tutkimus on teoreettinen. Tutkimuksessa keskitytään aihealuetta koskevan kirjallisuuden kautta luomaan mallia radikaalin sosiaalityön ja kansalaisyhteiskunnan poliittisten toimijoiden välisestä suhteesta. Tutkimuksessa pohditaan myös niitä menetelmiä, joita radikaali sosiaalityö voi hyödyntää edistäänsä poliittisen toimijuuden syntyä kansalaisyhteiskunnan toimijoissa. Menetelmien osalta tutkimuksessa käsitellään sosiaalipedagogisen ajattelun avaamia mahdollisuuksia ja voimavaraistamisen käyttöä radikaalin sosiaalityön työvälineenä.

Tutkimus osoittaa, että poliittisuutensa tunnustava radikaali sosiaalityö voi voimavaraistaa kansalaisyhteiskunnan poliittisia toimijoita poliittiseen aktiivisuuteen. Voimavaraistuminen liittyy tiedostamisen kautta heräävään muutoksen edistämiseen. Radikaalin sosiaalityön tulee tutkimuksen mukaan pyrkiä edistämään tiedostamista ja sitä kautta vahvistamaan poliittisen muutoksen aikaansaamista. Muutokseen liittyy kiinteästi positiivinen ajatus yhteiskunnallisen muutoksen mahdollisuudesta. Toiminta lähtee tällöin tutkimuksen mukaan liikkeelle kansalaisten arkielämästä.

Avainsanat: radikaali sosiaalityö, poliittinen toimijuus, kansalaisyhteiskunta, sosiaalinen pääoma, kriittinen teoria.

Sisällysluettelo

1. Johdanto	3
2. Tutkimuksellisia lähtökohtia ja metodologisia sitoumuksia	6
2.1 Kriittinen teoria	7
2.2 Päämääränä tietoisuuden herättäminen	10
3. Radikaali, poliittinen sosiaalityö	13
3.1 Monta nimeä, yksi nimittäjä	14
3.2 Näkökulmia radikaaliin sosiaalityöhön	17
3.3 Voimavaraistaminen radikaalin sosiaalityön menetelmänä	23
4. Poliittinen toimijuus	27
4.1 Mitä on poliittinen toimijuus?	28
4.2 Poliittisen toimijuuden luonne	33
4.3 Poliittisen toimijuuden funktiot	36
4.4 Arkipäivän tekijä	40
5. Kansalaisyhteiskunnan jäljillä	41
5.1 Kansalaisyhteiskunnan paikannus	44
5.2 Kansalaisyhteiskunnan poliittisen toimijuuden yhteiskunnalliset funktiot	46
5.3 Kansalaisyhteiskunnan poliittiset haasteet	51
5.4 Suomalainen kansalaisyhteiskunta ja radikaalin sosiaalityön etsintä ...	55
6. Radikaali sosiaalityö, sosiaalinen pääoma ja kansalaisyhteiskunta	60
6.1 Taustaa sosiaalisen pääoman käsitteelle	61
6.2 Sosiaalisen pääoman määrittely	62
6.3 Sosiaalisen pääoman merkitys	64
7. Johtopäätökset	67
Lähteet	69

1. Johdanto

Keskustelu kansalaisyhteiskunnasta on ollut vilkasta sekä yhteiskuntatieteissä että yleisessä yhteiskunnallisessa keskustelussa viime vuosina. Keskustelua ovat aivan viime aikoina olleet virittämässä suuret mellakat Euroopan Unionin huippukokousten ja G7-maiden johtajien tapaamisten yhteydessä. Kyseisissä suurtaapahtumissa aktiivisten kansalaisten joukot ovat osoittaneet mieltään ja vaatineet globaaliin kehitykseen puuttumista. Keskeisiä vaatimuksia ovat talouteen liittyvät parannukset, ympäristökysymysten selkeämpi huomioiminen poliittisessa päätöksenteossa ja maailmanrauhaan kytkeytyvät kysymykset. Nämä ovat esimerkkejä aiheista, joihin maailmanlaajuinen ja kansallinen kansalaisyhteiskunta usein ottavat kantaa ja joissa ne ajavat muutosta. Muutoksenhaku on luonteeltaan poliittista ja käyttää hyväkseen keinoja, jotka kulloinkin parhaaksi näkee. Tuloksena ainakin huippukokousten yhteydessä on ollut yhteenotto poliisin kanssa ja jopa ruumiiden ilmaantuminen kaduille. Onkin todettu, että tässä kehityksessä on kyse uuden kansalaisyhteiskunnan etsinnästä, jonka tässä vaiheessa voimakas kuohunta on osa prosessia. Hulluuden hetkien on katsottu kuuluvan uudenlaisen toimintatavan ja ajattelumallin syntyprosessiin. Myöhemmässä vaiheessa kansalaisyhteiskunta ja sen suhde valtioon muuttuu ja osapuolet kykenevät ymmärtämään toisiaan paremmin.

Tässä tutkimuksessa pohdin poliittista toimijuutta kansalaisyhteiskunnassa radikaalin sosiaalityön avaamasta viitekehystä. Tutkimuksen keskeisenä ja läpikulkevana ajatuksena on pohtia tutkimuskysymyksiä radikaalin sosiaalityön ja poliittisuuden sekä poliittisen toimijuuden avaamista näkökulmista. Poliittisuus on leimallista kaikelle yhteiskunnalliselle toiminnalle, myös radikaalille sosiaalityölle. Mielestäni poliittisuus auttaa meitä myös ymmärtämään aktiivista toimijuutta ja sen merkitystä yhteiskunnassa. Tähän asetelmaan liittyy kiinteästi kysymys sosiaalityön dilemmasta: kuinka jäsentää kontrollin ja tuen oikeutus ja mahdollisuus sosiaalityössä. Radikaali sosiaalityö päättyy painottamaan tuen antamista asiakas- ja kansalaislähtöisenä sosiaalityön periaatteena. Käytännössä tämä merkitsee yksilön ja yhteisön tukemista ottamaan valta ja vastuu omasta elämästään omiin käsiinsä niin pitkälle kuin se on mahdollista. Sosiaalityölle tämä on mielestäni poliittisen orientaation haaste, koska tukifunktion painottaminen merkitsee automaattisesti kontrollin vähentämistä.

Olen rakentanut tutkimukseni kriittisen koulukunnan ajattelun pohjalle. Kriittinen koulukunta viittaa Marxin ajatteluun ja liittyy kiinteästi nk. Frankfurtin koulukunnan luomaan

ajatteluperinteeseen. Kyse ei kuitenkaan ole tutkimuksessani metodisesta valinnasta perinteisessä mielessä vaan pikemminkin tietyn lukutavan valinnasta. Kriittinen koulukunta tulee ajatuksineen lähelle tutkimukseni kokonaisuutta ja siten sillä on annettavaa tälle tutkimukselle. Koulukunnan ajattelulle on leimaavaa poliittisuuden pitäminen keskeisenä piirteenä tutkimuksessa ja toiminnassa. Erityisesti radikaali sosiaalityö pohjautuu teorianhistoriallisesti samojen ajattelijoiden ja oppien varaan kuin kriittinen koulukunta. Poliittisesti lukutapa on myös perusteltu, koska pohdin tutkimuksessa aktiivisen poliittisuuden mallia. Aktiiviseen poliittisuuteen liittyy yhteisöllisiä piirteitä ja utopiaulottuvuus, jotka molemmat liittyvät keskeisesti kriittiseen teoriaan. Utopia on muutosta edistävä voima yhteiskunnassa, koska se tarjoaa toimijoille näkökulman vaihtoehtoiseen tulevaisuuteen. Vaihtoehtoinen kuva tulevaisuudesta puolestaan auttaa artikuloimaan sekä hahmottamaan yksin ja yhteisössä paremman tulevaisuuden kuvaa ja piirteitä. Näkemykseni mukaan se myös auttaa sitouttamaan toimijoita päämäärätietoiseen toimintaan.

Radikaali sosiaalityö muodostaa tutkimukseni läpi kulkevan punaisen langan. Tarkoitukseni on keskusteluttaa tutkimuskysymyksiä ja tutkimuksen teemoja suhteessa radikaaliin sosiaalityöhön. Näkemykseni mukaan radikaali sosiaalityö voi olla osaltaan tukemassa kansalaisyhteiskunnan poliittisia toimijoita, kun se huomaa oman toimintansa poliittisuuden ja suostuu toimimaan poliittisesti aktiivisesti ja määrätietoisesti. Radikaali sosiaalityö on orientaatio sosiaalityöhön, jonka avaamasta viitekehuksesta sosiaaliset ongelmat ja kysymykset asettuvat laajempiin yhteiskunnallisiin kehyksiin ja näyttäytyvät enemmän rakenteellisina kuin yksilöllisinä ongelmina. Käsittelen myös radikaalin sosiaalityön menetelmällisenä mahdollisuutena voimavaraistamista, joka avaa mielestäni hyvät mahdollisuudet edistää poliittisen toimijuuden syntyä kansalaisyhteiskunnan toimijoissa. Sosiaalityölle tämä on haaste, johon sen tulee vastata. Sosiaalisen pääoman ja luottamuksen rakenteet voivat kehittyä sosiaalityön ja kansalaisyhteiskunnan toimijoiden välille vain tietoisien toiminnan kautta.

Poliittisen toimijuuden hahmottelulla pyrin luomaan kuvaa siitä, mitä ajattelen sen sisältävän ja mikä on sille luonteenomaista. Siten poliittisen toimijuuden hahmottelu avaa lukijalle näkökulman, josta käsin hän voi arvioida ja tarkastella tutkijana tekemiäni valintoja ja linjauksia sekä pohtia sitä kautta tutkimuksen kokonaisuutta. Poliittinen toimijuus on minulle eräänlainen elinehto, koska näkemykseni mukaan poliittisuutta on mahdotonta paeta

tai kieltää. Me kaikki olemme omalla alallamme ja omissa rooleissamme poliittisia toimijoita, jotka voimme vaikuttaa asioiden kulkuun halumme mukaan.

Kansalaisyhteiskuntaa koskevassa osassa paneudun käsitteen sisältöön. Kuten poliittisen toimijuudenkin osalta niin myös kansalaisyhteiskunnan tapauksessa hahmottelen, mitä ajattelen kansalaisyhteiskunnan olevan ja sisältävän. Radikaalin sosiaalityön näkökulmasta kansalaisyhteiskunta, kuten poliittinen toimijuuskin, muodostavat mielenkiintoisen toiminnallisen areenan. Poliittinen toimijuus intressiorientoituneena toimintana löytää mielestäni toiminnan mahdollisuuden kansalaisyhteiskunnan kontekstissa. Tämä puolestaan avaa radikaalille sosiaalityölle mahdollisuuden tukea tuota toimintaa ja myös osallistua siihen omalla panoksellaan. Kansalaisyhteiskunta on siten uudenlaisen poliittisen toimijuuden kenttä, jossa voidaan kokeilla ja hahmotella myös uudenlaisia tapoja tehdä sosiaalityötä tiiviissä yhteistyössä kansalaisten kanssa.

Kansalaisyhteiskunnan poliittisten toimijoiden ja radikaalin sosiaalityön vuorovaikutus on mielestäni mahdollinen ja se avaa uusia mahdollisuuksia lokaalille muutostyölle. Tuloksena yhteistyöstä on parhaimmillaan uusia sosiaalisia innovaatioita, jotka parantavat kansalaisten sosiaalista turvallisuutta ja helpottavat sosiaalisten ongelmien kuormittavuutta heidän arkisessa elämässään. Nämä näyttäytyvät mielestäni uusien toimintatapojen lisäksi myös panostuksina sosiaaliseen pääomaan, jonka näen keskeisenä osana toimivia sosiaalisia yhteisöjä. Sosiaalisen pääoman kautta yhteisöt voivat rakentua yksilöiden tarpeita palveleviksi kokonaisuuksiksi, joita radikaali sosiaalityö voi tukea pyrkimyksissä poistaa sosiaalisten ongelmien kuormittavuus yksilöiden ja yhteisöjen arkitodellisuudesta.

Edellä sanotusta voidaan tiivistää keskeiset tutkimuskysymykseni, joihin pyrin tutkimuksella vastaamaan. Ensimmäiseksi pohdin sitä, millaista on radikaalin sosiaalityön poliittisuus ja millainen on sen suhde kansalaisyhteiskunnassa ilmenevään poliittisuuteen. Tähän liittyy myös kysymys näiden kahden toimijatahon keskinäisestä yhteistyöstä. Toiseksi pohdin sitä, millaisen poliittisen toimijuuden kontekstin kansalaisyhteiskunta toimijoille tarjoaa ja millaista toimijuuden muotoa se mielestäni suosii. Kolmanneksi pyrin vastaamaan kysymykseen sosiaalisen pääoman merkityksestä radikaalin sosiaalityön ja kansalaisyhteiskunnan välillä. Sosiaalinen pääoma on keskeinen kansalaisyhteiskunnan poliittisen toimijuuden kannalta, mutta pyrin erityisesti pohtimaan sitä radikaalin sosiaalityön ja kansalaisyhteiskunnan välisessä suhteessa ilmenevinä suhdetta muotoilevina tekijöinä.

2. Tutkimuksellisia lähtökohtia ja metodologisia sitoumuksia

Päinvastoin kuin eläimet eivät ihmiset ole ainoastaan olemassa vaan he elävät tietoisina siinä yhteiskunnassa, johon ovat syntyneet; toimien sen päämäärän mukaan, jonka ovat itselleen asettaneet. Heidän päätöksensä ovat heistä itsestään riippuvaisia ja heidän suhteensa yhteiskuntaan ja toisiin ihmisiin vaikuttaa maailmaan luovalla läsnäolollaan sen muutoksen kautta, jonka he aikaansaavat yhteiskunnassa.

Paolo Freire

Yhteiskuntapolitiikan itseymmärrys antaa mielestäni teoreettisia valmiuksia pohtia radikaalin sosiaalityön suhdetta poliittiseen toimijuuteen kansalaisyhteiskunnassa. Poliittisessa toimijuudessa on kyse poliittisen areenalla tapahtuvasta toiminnasta, jonka keskeisenä päämääränä on poliittinen vaikuttaminen. Poliittisen areenalla toimivat kaikki ihmiset, mutta minä olen kiinnostunut erityisesti radikaalis-poliittisista sosiaalityöntekijöistä ja kansalaisyhteiskunnan toimijoista. Poliitiikka on kuvatussa kontekstissa käsite, joka avautuu toiminnallisena ja muutoshakuisena. Poliitiikalla pyritään vaikuttamaan makro- ja mikrotasolla sosiaalisiin ongelmiin. Poliitiikka nähdään instrumenttina, jolla asetetut tavoitteet voidaan saavuttaa. Se ei ole vain käsitehistoriaa vaan yksilöiden ja yhteisöjen toiminnassa ilmenevä asia. Yhteiskuntapolitiikan politiikkakäsitys antaa tässä mielessä mielestäni vapauden ymmärtää politiikka tavoitteellisena toimintana, mutta samalla se tunnustaa politiikan sitoutuneisuuden aatehistoriaan ja ideologioihin. Tästä johtuen poliittista näkemystään on selitettävä ja pohdittava. Käsitettä ei siten mielestäni voi ottaa täysin annettuna, vaikka yhteiskuntapoliittisen kysymyksenasettelun kannalta se ei olekaan keskeisin kiistan aihe.

Oma suhteeni kriittiseen teoriaan ei ole ortodoksinen. Pikemminkin kyse on kriittisen lukutavan tarjoaman mahdollisuuden hyödyntämisestä. Kriittinen teoria tarjoaa mielestäni tutkimuksellisia työkaluja, joilla voi paneutua yhteiskunnan rakenteisiin ja niissä piileviin heikkouksiin ja mahdollisuuksiin. Kriittisen teorian lähtökohtana oleva konflikti kansalaisten, hallinnon ja markkinoiden välillä tarjoaa lähtökohdan, josta on hyvä pohtia kansalaisten poliittisen vaikuttamisen edellytyksiä kansalaisyhteiskunnassa.

2.1 Kriittinen teoria

Tutkimukseni metodiseksi kehykseksi olen valinnut kriittisen teorian. Kriittisen teorian juuret löytyvät Marxin ajatuksista ja liittyvät kiinteästi Frankfurtin koulukuntaan. Kriittinen teoria pyrkii paljastamaan yhteiskunnallisia epäkohtia, nostamaan niitä keskusteluun ja puuttumaan niihin poliittisin toimin. Kriittinen teoria on voimakkaasti sitoutunut poliittisuuteen ja se näkee poliittisen vaikuttamisen mahdollisuutena muuttaa niitä yhteiskunnan rakenteita, jotka ovat kansalaisten kannalta huonoja ja epäoikeudenmukaisuutta luovia. Kriittinen teoria pyrkii paikantamaan hallinnan lähteitä yhteiskunnassa, antamaan vaihtoehtoisen näkökulman ja muuttamaan tehtävät ja haasteet ymmärrettävään muotoon niille, jotka ovat sorron alaisia. (Mullaly 1997, 108-109.)

Kriittisen teorian voidaan nähdä olevan ikään kuin konfliktissa vallitsevan yhteiskunnallisen järjestyksen kanssa ja pyrkivän säilyttämään utopian paremmasta yhteiskunnasta silmiensä edessä. Tämä tarkoittaa sitä Frankfurtin koulukunnan kuuluisan ajattelijan Max Horkheimerin ajatusta, jonka mukaan asioiden ei tarvitse olla kuten nyt vaan muutos on aina mahdollinen. Sitoutuminen utopiaan on Horkheimerin mielestä kantava voima. Sen kantavuus liittyy utopian ymmärrykseen olemassaolevasta yhteiskunnasta ja tulevan yhteiskunnan yliveraisuudesta suhteessa siihen. (Horkheimer 1991, 34-36, 58). Utopiat ovat mielestäni muutoinkin käyttökelpoisia pohdittaessa yhteiskunnallista muutosta. Keskittymällä lokaaliin tasoon, kuten teen tässä tutkimuksessa, nähdään, että utopiat ovat käyttövoima yksilöiden ja yhteisöjen poliittiselle toimijuudelle. Vaihtoehtoinen kuva paremmasta lähiympäristöstä, elämästä ja yhteiskunnasta voi olla osaltaan kantamassa vaikeuksien yli ja sitouttamassa toimijoita poliittiseen aktiivisuuteen. Myös rakenteisiin katseensa kiinnittävä radikaali sosiaalityö on utopiaorientoitunut. Se näkee yhteiskunnan muutoksen mahdollisuutena helpottaa ja parantaa kansalaisten elämää ja ratkaista sosiaalisia ongelmia (ks. Payne 1997, 228.)

Kriittiseen teoriaan liitetty utopian ja fantasian vaatimus nousee esiin haasteena. Teoreetikoilta odotetaan kykyä konstruoida uutta yhteiskuntaa (Noro 1995, 190). Tämä liittyy Horkheimerin ajatukseen utopioista ja niiden merkityksestä yhteiskuntatieteissä. Kriittinen teoria haastaa tutkijaa tällä tavalla pohtimaan uuden yhteiskunnan piirteitä ja mahdollisuuksia sekä luomaan mallia uudelle toiminnalle. Utopioiden voimana on nähty se, että ne vapauttavat ajattelua pohtimaan ja rakentamaan vaihtoehtoisia malleja. (Young 1990, 6.)

Tässä mielessä kriittinen teoria antaa mahdollisuuksia ja suorastaan haastaa irrottautumaan perinteisistä ajattelu- ja toimintamalleista kohti uusia, luovia ratkaisuja. Noron (1995, 190) tulkinnan mukaan tämä on uuden luomista entisten ehtojen pohjalta. Tässä mielessä on luonnollista haluta kriittiseksi tutkijaksi, henkilöksi, joka luo jotakin uutta. Näen tässä myös kriittisen teorian heikkouden. Kaikkien tutkijoiden ja tieteen ylipäänsä tulee olla perusteiltaan kriittistä ja uutta luovaa. Siksi kriittisyyttä ei pitäisi ikään kuin uudelleen keksiä vaan sen tulisi olla luonnollinen osa tieteen tekemistä.

Max Horkheimer (1991) loi urauurtavassa esseessään "Traditionaalinen ja kriittinen teoria" pohjan kriittiselle ajattelulle, joka hänen mukaansa eroaa traditionaalisesta tieteestä. Traditionaalisen tieteen ongelma on Horkheimerin mukaan se, että traditionaalinen teoria hyväksyy asioiden olemassa olevan tilan eikä lähde kriittisesti analysoimaan sitä. Tulkitseen Horkheimerin kritiikkiä siten, että traditionaaliset tieteentekijät positioivat itsensä hegemonisiin aseisiin ja unohtavat tieteen tekemisen mahdollisuudet, jopa pakon, toimia muutosvoimana yhteiskunnassa. Samalla jokaisen tutkijan on tutkittava itseään, jotta hän ei ajaudu traditionaaliseksi tieteentekijäksi ja hegemonian yksipuoliseksi puolustajaksi.

Kansalaisyhteiskunnan toimijat voivat luoda utopioita omista lähtökohdistaan käsin. Heitä ei ole sidottu toimimaan ja ajattelemaan tiedemiesten tavoin. Siksi utopiat voivat sisältää ainakin näennäisesti perusteettomia vaatimuksia yhteiskunnan muuttamisesta ilman rationaalista, tieteen pelisäännöin tapahtuvaa päättelyä. Utopioiden luominen kumpuaa tällöin arkielämän lähteestä ja pyrkii muuttamaan olemassa olevia rakenteita ja toimintamalleja. Sen päämääränä on suoraan ja peittelemättä parantaa jonkin tietyn yhteisön elämää. Utopian esittäjän positio on siten oppositionaalinen sekä vaihtoehtoinen suhteessa vallitsevaan diskurssiin (Giroux & McLaren 2001, 62).

Kriittisen teorian lähtökohtana on yleisin käsittein määritetty tavaranvaihto, josta se etenee hyödyntäen kaikkea käytettävissä olevaa tietoa. Kriittinen teoria ei hylkää omia lähtökohtiaan, jotka paikantuvat kansantaloustieteeseen ja joiden kautta päästään niihin yhteiskunnallisiin vastakohtaisuuksiin, jotka leimaavat yhteiskunnallisia suhteita. (Horkheimer 1991, 41.) Tätä kautta kriittinen teoria tarjoaa mielestäni relevantin tavan tarkastella tutkimuksessani radikaalia sosiaalityötä ja kansalaisyhteiskuntaa, joissa molemmassa poliittisuus on voimakkaasti läsnä. Tähän poliittisuuteen liittyy nimenomaisesti Horkheimerin positiivinen ajatus muutoksen alituisesta mahdollisuudesta, joka tulee tarjota

ymmärrettävässä muodossa kansalaisyhteiskunnan toimijoille. Ymmärrettävä muoto tarkoittaa positiivista asennetta yhteiskunnalliseen kehitykseen. Tämän ilmapiirin luominen on haaste myös meillä Suomessa, koska monet, erityisesti nuoret, kokevat vallan siirtyneen pois tavallisten ihmisten käsistä poliittisen ja taloudellisen eliitin käsiin.

Horkheimerille (1991, 23) kaikki yhteiskunnalliset ohjenuorat, jotka määrittävät yhteiskunnallista työnjakoa ja luokkaeroja voidaan ylittää ja alistaa suunnitelmallisimmille ratkaisuille sekä järkeville tavoitteille. Mielestäni tämä ajatus antaa pontta poliittiselle toiminnalle, joka ylittää ja ohittaa aikaisemmat kansalaisten toimintaa säännelleet ja siihen vaikuttaneet ohjenuorat. Kriittinen teoria haastaa siten pohtimaan toisia mahdollisuuksia. Kyse on etnometodologian tapaan siitä, että pitää katsoa, mitä kulissien takaa löytyy. Horkheimerille kriittinen teoria merkitsi kurkistusta esiripun taakse ja sen kertomista kaikille, mitä sieltä löytyi. Paljastavuuden funktiona näkisin mahdollisuuden reflektoida omia ajatusmalleja ja toimintatapoja, jotka voivat olla hyvinkin pinttyneitä diskursiivisia malleja yksilön ja yhteisön kollektiivisessa tajunnassa. Horkheimerin (1991, 26-27) mukaan traditionaalisen tieteen edustajat pelkäävät kriittistä teoriaa juuri tästä paljastavuudesta johtuen. Traditionaalisen teorian edustajilla on hyvä olla tässä ja nyt ja siksi kriittisen teorian paljastavuudesta muodostuu heille ongelma. Kriittisen teorian ylläpitämä liike, joka johtaa kohti muutosta on tässä mielessä positiivinen. Mahdollisuutta pysähtymiseen ei ole olemassa ja siksi liikkeen tulee jatkua, ikuisesti. Muutosta pitää toisaalta yllä myös yhteiskunnallinen epäoikeudenmukaisuus, joka osaltaan uusintaa muutoksen tarpeellisuutta (Horkheimer 1991, 55).

Toinen Frankfurtin koulukunnan tunnettu ajattelija Herbert Marcuse (1991, 78) katsoo, että taloudellisen muutoksen tulisi vaikuttaa yhteiskunnassa siten, että eri yksilöiden ja ryhmien keskinäisen taloudelliset vastakkaisuudet lieventyvät ja tilalle tulee mahdollisuus poliittisten suhteiden kehittämiseksi. Marcusen ajatus on idealistinen ja kriittisen koulukunnan tyyliin sopivasti utopistinen. Tutkimukseni kannalta ajatus on mielenkiintoinen. Yhteiskunnallinen kehitys ei ole kulkenut juurikaan Marcusen toivomalla tavalla ja voidaan jopa sanoa, että vastakkainasettelu on voimistunut. Siksi kansalaisyhteiskunta on mielestäni noussut keskeiseksi toimijaksi yhteiskunnassa. Näen sen omaavan potentiaalia, jolla vastakkainasettelua voidaan ainakin painopisteen osalta muuttaa siten, että markkinat tai valtio eivät omaa hegemonista asemaa yhteiskunnassa ja kansalaisilla on mahdollisuus vaikuttaa tehtäviin poliittisiin päätöksiin ja linjauksiin. Tässä mielessä näen kriittisen teorian

antoisana sen antaessa viitekehystä pohtia mahdollisuutta toisesta tavasta toimia yhteiskunnassa. Ehkä Marcusen (1991, 68) uusi vapautettu ihmisyyden voisi tarkoittaa poliittisesti aktiivisempaa ja resursseiltaan paremmin varustettua kansalaisten joukkoa, joka osaa ja kykenee ajamaan omia asioitaan poliittisen toimijuuden kautta osana aktiivista kansalaisyhteiskuntaa. Marcuse lähestyy asiaa talouden näkökulmasta liittäen sen taloudellisen järjestelmän muutokseen. Taloudelliset vastakkainasettelut, joihin hän viittaa (Marcuse 1991, 78) ovat toki eri ryhmiä toisistaan erottavia, mutta globaalissa taloudessa laajamittaiset taloudellisen järjestelmän muutokset ovat vaikeita ja hitaita. Poliittisten suhteiden kehittyminen ja tasa-arvoistuminen vaatii kuitenkin mielestäni juuri taloudellisen järjestelmän muuttumista, jotta radikaalin sosiaalityön ja kansalaisyhteiskunnan edustajat saavat äänensä paremmin kuuluviin yhteiskunnallisessa keskustelussa.

Kriittistä teoriaa on kehitelty paljon myös suhteessa sukupuolen teemaan. Naistutkimuksessa kriittinen teoria on ollut suosittu, koska se antaa välineitä pohtia toiseutta ja sorretun tai alistetun ryhmän mahdollisuuksia vaikuttaa yhteiskunnalliseen elämään (esim. Trinder 2000). Oman tutkimukseni kannalta samat teemat ovat keskeisiä. Mielestäni kansalaisyhteiskunnan poliittisessa toimijuudessa on keskeistä voimavaraistaminen (empowerment), jota esimerkiksi sosiaalityö voi käyttää menetelmänä tehdessään asiakkaiden elämään suuntautuvia interventioita. Kyse on epätasa-arvoa tuottavien rakenteiden kriittisestä analyysistä ja nousemisesta niitä vastaan. Tätä funktiota ovat korostaneet myös kriittiseen ajatteluun sitoutuneet koulutuksentutkijat, jotka tarkastelevat kouluopetuksen poliittisuutta ja siihen liittyviä alistavia diskursseja (McLaren & Giroux 2001, 40). Tämä on mielestäni utopiaan sitoutumista, joka hakee vaihtoehtoja nykyisille olosuhteille pyrkimällä ylläpitämään ja edistämään muutosta. Samalla voimavaraistamiseen liittyy näkemykseni mukaan ajatus jokaisen ihmisyyden merkittävydestä ja häneen sitoutuneesta muutospotentialista. Voimavaraistaminen tunnustaa siten ihmisyyden ja pyrkii kohottamaan sen asemaa yhteiskunnassa.

2.2 Päämääränä tietoisuuden herättäminen

Paolo Freire on toiminut latinalaisessa Amerikassa, jossa hän on kehitellyt omaperäistä toimintametodia työskennellessään slummissa asuvien parissa. Keskeinen päämäärä hänen työssään on ollut opettaa slummin asukkaita lukemaan ja sitä kautta parantamaan omia elämisen olosuhteitaan. Mielestäni Freiren toiminta on oivallinen käytännön esimerkki

kriittisen koulukunnan luomien oppien hyödyntämisestä käytännön työssä. Freire on myös toiminnallaan antanut mielestäni suuntaviivoja radikaalille sosiaalityölle ja sen mahdollisuuksille käytännön tasolla.

Sosiaalipedagogisen ajattelun taustalla on idea poliittisten ja pedagogisten keinojen hyödyntämisestä taistelussa huono-osaisuutta, syrjäytymistä ja yhteiskunnallisia epäkohtia vastaan. (Hämäläinen & Kurki 1997, 11.) Freiren mukaan tämä toiminta lähtee liikkeelle tiedostamisesta, joka saa ihmiset toimimaan olojensa ja yhteiskunnan parantamiseksi. Tiedostamisessa luodaan utooppista kuvaa paremmasta yhteiskunnasta. Tiedostamisessa pyritään herättämään dialogia ihmisten välille, jotta he voivat aloittaa pohdinnan siitä sosiaalisesta ja poliittisesta todellisuudesta, jossa he elävät. Näiden todellisuuksien kriittinen analyysi johtaa tietoisuuteen omista ja yhteiskunnan vastakohtaisuuksista. Kriittinen tajunta, joka prosessissa syntyy, antaa toimijoille päämäärän, johon he pyrkivät. Maailma nähdään tässä ajattelussa alati muuttuvana ja siihen on mahdollista vaikuttaa yhteistoiminnalla. Mikäli poliittista toimijuutta ja toimintaa ei synny tiedostamisen jälkeen ei kyse ole Freiren mukaan todellisesta tiedostamisesta. Tiedostamista tulee aina seurata ryhtyminen poliittiseen toimintaan tavalla tai toisella. (Freire 1985.) Giroux'n ja McLarenin (2001, 42) mukaan tiedostamisessa synnytetään poliittisia subjekteja, jotka ovat laajasti tietoisia itsestään ja jotka ovat poliittisesti ja eettisesti motivoituneita taistelemaan inhimillisen vapauden lisääntymiseksi. Payne (1997, 258) lisää tähän vielä sen, että tietoisuus on parhaiten herätettävissä vastavuoroisuuteen perustuvissa ryhmissä, joissa jäsenet saavat tukea toisiltaan ja heillä on samankaltaisia kokemuksia yhteiskunnassa ilmenevästä epäoikeudenmukaisuudesta. Näkemykseni mukaan näitä yksilöitä löytyy sekä kansalaisyhteiskunnan aktiivisten toimijoiden joukosta että radikaalin sosiaalityön orientaation omaksuneiden sosiaalityön ammattilaisten joukosta.

Kriittisen tajunnan ja tiedostamisen synnyssä tarvitaan sosiaalisia innostajia, jotka ovat tasa-arvoisessa ja avoimessa dialogissa toimijoiden kanssa. Näiden ohjaajien tulee olla tietoisia hallinnan ja sarron mekanismeista, jotta he voivat auttaa niistä vapautumisessa. (Giroux 1985, xx; Hämäläinen & Kurki 1997, 207-214.) Mielestäni innostajien tulee kyetä jakamaan kansalaistoimijoiden kriittisen koulukunnan mukainen utopia paremmasta yhteiskunnasta, jotta avoin ja tasavertainen dialogi voi syntyä. Innostajien on siten itse oltava mukana prosessissa muutoinkin kuin vain tehtävänsä puolesta. Radikaali sosiaalityö voi toimia innostajana omalla sarallaan ja edistää tietoisuuden syntyä asiakkaiden elämässä. Näin siksi,

että radikaalit sosiaalityöntekijät ovat perehtyneet yhteiskuntatieteelliseen teoriaan ja kykenevät tältä pohjalta analyttis-kriittiseen ajatteluun. Syvälinen ajattelu ja etäisyyden ottaminen hegemonisiin ja alistaviin diskursseihin on ensiarvoisen tärkeää, jotta innostaja ei itse uusinna toiminnassaan ja ajattelussaan vallitsevia normeja ja käsityksiä. Innostaminen ja pyrkimys tiedostamiseen on nähtävä myös kansalaisia voimavaraistavana toimintana, joka sitoutuu etsimään yksilöistä ja yhteisöistä piileviä voimavaroja.

Giroux (2000b, 58) puhuu innostajien yhteydessä kriittisistä pedagogeista, jotka näkevät pedagogiikan poliittisuuden. Hän pohtii kriittisten pedagogien toimintaa opiskelu - ja koulukontekstissa, mutta samaa asiaa voidaan mielestäni tarkastella myös muissa konteksteissa. Radikaalit sosiaalityöntekijät voivat esimerkiksi olla kriittisiä pedagogeja, jotka politisoivat asioita ja ongelmia ja antavat asiakkaille, kansalaisyhteiskunnan jäsenille, välineitä tarkastella yhteiskunnallisia epäkohtia poliittisina ilmiöinä. Asiakkaita kohdellaan tällöin kriittisinä toimijoina, joita pyritään voimavaraistamaan yksilöinä ja kollektiiveina taisteluun paremman yhteiskunnan luomiseksi. Giroux (2001, 200) antaa kriittisille pedagogeille kysymysmalleja, joiden kautta he voivat pohtia omaa ja asiakkaiden roolia yhteiskunnassa. Kysymykset kuuluvat: millaisia kansalaisia toivomme tuottavamme koulutuksen tai ohjauksen kautta, millaisen yhteiskunnan haluamme luoda ja miten pystymme nivomaan eron ja tasa-arvon käsitteet vapauden ja oikeudenmukaisuuden velvollisuuksiin? Mielestäni Giroux'n ajatukset sopii kriittisen koulukunnan ja liberatatiivisen sosiaalipedagogiikan ajatteluun, koska ne huomioivat yksilöiden ja ryhmien mahdollisuudet vaikuttaa ympäröivään yhteiskuntaan. Näiden ajatusten kautta myös havaitaan ja uskotaan yksilöllisiin mahdollisuuksiin ja siihen, että kukaan ei ole liian vähäinen voidakseen taistella epäkohtia vastaan.

Meillä länsimaisessa ja suomalaisessa yhteiskunnassa ongelmat ovat toisenlaisia kuin latinalaisessa Amerikassa. Näkisin kuitenkin sosiaalipedagogisten menetelmien mahdollisuuden myös meidän yhteiskunnassamme. Näkemykseni mukaan turrumme helposti olemassaoleviin olosuhteisiin ja tyydymme osaamme. Kriittinen tajunta ei tällaisissa oloissa pääse syntymään. Toisaalta meillä ei ole sosiaalisen innostamisen kulttuuria, joka haastaisi meitä aktiivisesti toimimaan poliittisesti. Myöskään sorron ja hallinnan mekanismit eivät ole yhtä selkeitä kuin monissa eteläisen pallonpuoliskon maissa. Mielestäni sosiaaliseen innostamiseen ja kriittiseen tietoisuuteen tulee kuitenkin suhtautua vakavasti ja ottaa toiminnassa huomioon maamme ja kulttuurimme erityispiirteet ja niiden mukaan sovittaa

toimintakäytäntöjä vastaamaan meille sopivaa mallia. Sosiaalityölle kriittisen tajunnan synnyttäminen on todellinen haaste, joka vaatii sosiaalityön poliittisuuden elvyttämistä. Ilman poliittisuuden huomioimista toiminta toistaa annettuja yhteiskunnallisia normeja, jolloin yhteiskunnalliset epäkohdat sivuutetaan ja sosiaaliset ongelmat siirtyvät automaattisesti yksilöiden ongelmiksi. Kyse on myös kontrollin vähentämisestä, koska kontrolloija ei voi toimia samalla tasolla kontrolloitavan kanssa. Kontrolli pitää siksi korvata tuella, joka sitoutuu yksilön ja yhteisön voimavaroihin.

3. Radikaali poliittinen sosiaalityö

Tässä luvussa pohdin radikaalia sosiaalityötä ja sen mahdollisuuksia olla muovaamassa osaltaan poliittista toimijuutta ja poliittisen toimijuuden mallia kansalaisyhteiskunnassa. Radikaali sosiaalityö edustaa tätä kautta valtiollista toimijatahoa, jonka toiminnan kannalta kansalaisyhteiskunnan toimivuudella ja poliittisella toimijuudella on merkitystä. Valtiollisena toimijatahona radikaali, poliittinen sosiaalityö on sitoutunut politiikan mahdollisuuteen olla luomassa uudenlaista, parempaa yhteiskuntaa.

Payne (1997, 218) liittää radikaalin sosiaalityön nousemiseen 1980 ja 1990-luvuilla konservativismin kritiikin. Läntisiä yhteiskuntia syytettiin epäonnistumisesta sosiaalisten ongelmien ratkaisemisessa ja tilanteeseen etsittiin keinoja kehittämällä uudenlaista radikaalia teoriaa. Uusi teoria ei ollut enää entiseen tapaan luokkasidonnaista vaan sisälsi aineksia naistutkimuksesta, joka laajensi radikaalin teorian ajattelupohjaa. Samalla se synnytti ajatuksia voimavaraistamisesta sosiaalityössä sekä poliittisen tietoisuuden herättämisestä sosiaalityön menetelmiä hyödyntäen. Radikaalin sosiaalityön keskeisenä haasteena on pidetty poliittisuuden palauttamista sosiaalityöhön, koska sosiaalityön nähtiin kadottaneen poliittisuutensa ja ajautuneen sen vuoksi vaikeaan asemaan (Popay & Dhooge 1989, 159). Tätä kautta avautuu mahdollisuus tehdä sosiaalityöstä avoimen poliittista toimintaa, joka on omaksunut emansipatorisen asenteen ja orientaatioon työilleen. Käytännössä se tarkoittaa kansalaisten ja asiakkaiden ymmärryksen herättämistä ymmärtämään omaa tilannettaan ja yhteiskunnallista todellisuutta, jossa he elävät. (Dominelli 1998, 4.)

Langanin ja Leen (1989, 14) mielestä radikaali sosiaalityö kiinnittyi aiemmin (1970-luvulla) liiaksi vallankumouksellisiin ja reformistisiin ajatuksiin, jonka vuoksi se tyhjentyi ja menetti

mahdollisuutensa kehittyä. Entisen vallankumouksellisen otteen korvautuminen realistisella yhteiskuntakäsityksellä on vaikuttanut radikaalin sosiaalityön uuteen tulemiseen. Uuteen, realistiseen ajatteluun liittyi olemassaolevan tilanteen vakiinnuttaminen ja vähittäinen reformaatio entisen nopean ja kertakaikkisen vallankumouksellisen muutoksen sijasta.

Mielestäni on tärkeää huomata, että sosiaalityö ei voi eikä sen pidä missään tilanteessa kieltää poliittisuuttaan, koska niin tekemällä se aiheuttaa enemmän harmia kuin hyötyä. Sosiaalityö on poliittista toimintaan sanottiinpa asiasta mitä tahansa. Tilanteen voi ymmärtää ajattelemalla, että sosiaalityön suhde poliittisuuteen on ollut väärä tai että politiikkaa ei ole kyetty ymmärtämään tärkeänä osana sosiaalityön arkea. Toisaalta realistinen käsitys yhteiskunnan muuttamisesta on myös paikallaan, koska nopeat muutokset ovat yhteiskunnallisissa kysymyksissä ja niiden ratkaisemisessa väistämättä harvinaisia. Radikaalille orientaatiolle ja radikaalin aktivistin identiteetille muuttuminen realistiseksi voi kuitenkin olla vaikeaa. Radikalismiin liittyvä tunteiden ja toiminnan palo muuttuu realistisessa otteessa maltilliseksi ja pitkäjännitteiseksi muutosprosessin edistämiseksi. Radikaalin sosiaalityön muuttumista realistiseksi voidaan kuitenkin pitää edistysaskeleena, koska muutoksen ajaminen jäi elämään ja toiminta jatkui uusin, kehittyneemmin menetelmin.

3.1 Monta nimeä, yksi nimittäjä

Radikaalista sosiaalityöstä on puhuttu monin eri nimin. Radikaaliin sosiaalityöhön liitetään kuitenkin lähes poikkeuksetta luonnehdintoina kuvauksia poliittisuudesta, tietoisuudesta, voimavaraistamisesta, yhteisöllisyydestä ja tasa-arvosta. Samalla tämä sosiaalityön jäsenyys ymmärtää itsensä rakenteita muuttavana toimintana, joka asettuu ainakin perinteisessä mielessä työväenluokan etujen ajajaksi kapitalistisessa järjestelmässä. Mainittuihin radikaalin sosiaalityön piirteisiin liittyy myös sen ongelmallisuus käsitteenä. Ongelma liittyy erityisesti käsitteen moniulotteisuuteen ja hajanaisuuteen sen sulkiessa sisäänsä varsin useita sosiaalityön suuntauksia. (Rojek ym. 1988, 1-2.)

Paynen (1997, 214-215) mukaan radikaali liittyy johonkin suureen muutokseen ja on yhdistynyt voimakkaasti politiikkaan tai poliittisiin ajatuksiin. Sosiaalisten ongelmien rakenteellisuus ja epätasa-arvo nousevat tällöin teemoina esille. Laaja sosiaalinen muutos, johon radikaali sosiaalityö pyrkii, mahdollistaa kapitalistisen yhteiskunnan muuttamisen tasa-arvoisemmaksi ja enemmän yksilöitä huomioonottavaksi demokratiaksi. Radikaaleille

sosiaalityöntekijöille onkin sanottu olevan ominaista halu yhteiskunnallisesti aktiiviseen toimintaan. He haluavat omalla toiminnallaan horjuttaa kapitalistista järjestelmää ja osoittaa asiakkailleen, miten tärkeää on pohtia kriittisesti omaa tilannettaan ja ympäröivää yhteiskuntaa sekä pyrkiä vaikuttamaan siinä vallitseviin epäoikeudenmukaisuutta tuottaviin rakenteisiin. Tarkastelemalla kriittisesti ympäristöään ja yhteiskuntaa radikaalit sosiaalityöntekijät ja asiakkaat voivat huomata kapitalistisen järjestelmän näennäisvälittämisen kulttuurin, joka hämää luulemaan, että kapitalistinen järjestelmä olisi kiinnostunut heikoimpien yksilöiden hyvinvoinnista. (Rojek ym. 1988, 3, 7.)

Payne (1986, 4-5) nimeää sosiaalityön yhdeksi menetelmäksi yhteisöjen kohdalla vaikuttamisen poliittisiin, sosiaalisiin ja palvelukonteksteihin. Tässä työssä keskeistä on lokaalisuus, joka pyrkii muutokseen paikallisella tasolla. Lokaalissa kontekstissa sosiaalityö on niiden turva, joilla on kaikkein heikoimmat olosuhteet. Langan ja Lee (1989, 8-9) puhuvat lokaaliudesta mikropoliittisuuden kautta. Mikropoliittisuus kuvaa oivallisesti asioiden ja ongelmien ratkaisemista niiden autenttisissa konteksteissa, joissa ne ilmenevät. Tämä tuo kansalaisille mahdollisuuden osallistua ongelman ratkaisuun ja toimia poliittisina aktoreina yhteistyön leimaamassa pelissä. Kysehän on heidän lähiympäristönsä ja sosiaalisen todellisuutensa muuttamisesta. Mikropoliittisuus kuvaa ja luonnehtii siten poliittisuuden ja poliittisen toimijuuden luonnetta kansalaisyhteiskunnassa. Samalla mikropoliittisuus tukee realistisen työotteen ajattelua, koska ne keskittyvät vähittäisen muutoksen jatkuvaan ylläpitoon.

Mielestäni Payne (1986, 4-5) ja Langan ja Lee (1989, 8-9) painottavat oikein lokaaleja toimintakonteksteja. Kansalaisyhteiskunnan poliittisen toimijuuden kannalta ne ovat myös perusteltuja, vaikka kansalaisyhteiskunnan poliittisuus onkin myös globaaleilla tasoilla operoivaa taistelua demokratian ja paremman tulevaisuuden puolesta. Payne (1986, 4-5) kuitenkin puhuu asiakasryhmistä, joilla ei todennäköisesti ole resursseja taistella globaalien epäoikeudenmukaisuuksien tasolla, koska arkielämän sosiaaliset ongelmat vievät heidän toimintaresurssinsa ja voimavaransa. Myöskään kansallinen sosiaalipolitiikka saati sitten paikallinen sosiaalityö ei voi tehdä juuri mitään kansainvälisten ongelmien lievittämiseksi eikä se ole edes sen ensisijainen tehtävä.

Radikaalin sosiaalityön keskeiset huolenaiheet voidaan tiivistää kolmeen asiaan. Niistä ensimmäinen on sosiaalinen kontrolli, jota radikaali sosiaalityö alituisen pelkää ja välttää.

Toinen on professionalisaatiokritiikki, jonka se näkee johtavan sosiaalityön eriytymiseen asiakaskunnastaan. Kolmantena huolenaiheena on se, kuinka radikaali sosiaalityö selviytyy eliittien hallitsemassa yhteiskunnassa. (Payne 1997, 217.) Sosiaalisen kontrollin pelko liittyy ajatukseen alistavasta hegemoniasta, joka sortaan ylläpitää massayhteiskuntaa ja tukehduuttaa sen voimalla kansalaisyhteiskunnan poliittisen toimijuuden ja ylipäänsä koko kansalaisyhteiskunnan. Tähän kytkeytyy myös kauhukuva eliittien hallinnasta, joka syö radikaalin sosiaalityön toimintamahdollisuudet. Mielestäni kyse on uusliberalistisen ajattelun aiheuttamasta uhasta, jossa korostuvat yksilöllisyyttä korostavat kovat ja samalla yhteisöllisyydelle ja vuorovaikutteisuudelle vieraat kilpailuarvot. Professionalismin pelko liittyy ajatukseen sosiaalityön pyrkimyksestä parantaa asemaansa yhteiskunnassa, jolloin se etäännyttää asiakkaistaan ja alkaa elää oman etunsa sekä statuksensa tavoittelulle. Tämä uhka on toki olemassa, mutta silti näkisin sosiaalityön tulevaisuudelle olevan tärkeää taistella myös oman statuksen säilyttämisestä ja jopa parantamisesta, jotta se ylipäänsä voi vahvistaa asemaansa merkittävänä yhteiskuntapoliittisena toimijatahona.

Payne (1997, 219) on arvioinut professionalismikehityksen vievän kohti perinteisen sosiaalityön malleja ja radikaalin työotteen hylkäämistä. Statham (1978, 92) mielestä lääke tähän kehitykseen on perinteisen teorian ja käytännön opiskelu, jotta radikaalit sosiaalityöntekijät voivat osoittaa, missä piilevät alistavat toiminnot ja epäoikeudenmukaisuutta tuottavat rakenteet. Tällainen paljastamaan pyrkivä politisointi avaa asiakkaille henkilökohtaista tietoisuutta suhteessa sosiaalipalveluihin ja yhä laajemmin koko yhteiskuntaan. Toisaalta politisointi kehittää ja jalostaa painostusryhmiä, jotta ne voivat painokkaammin ajaa asioitaan yhteiskunnassa. (Frost & Stein 1989, 38.) Nämä ajatukset liittyvät keskeisesti Frankfurtin koulukunnan ajatuksiin kriittisestä katseesta yhteiskuntaan. Paljastamaan pyrkivä, mutta samalla realistinen suhde yhteiskunnan uudistamiseen antaa välineitä pitkäkestoiseen ja vaikuttavaan muutostyöhön. Suomalaisen sosiaalityön koulutuksessa tämä ulottuvuus on mielestäni otettu hyvin huomioon. Sosiaalityöntekijät ovat yhteiskuntatieteen asiantuntijoita, jotka kykenevät laajaan yhteiskunnallisten rakenteiden arviointiin työssään. Merkittävää on kuitenkin se, että tämän analyysin lisäksi sosiaalityön ja sosiaalityöntekijöiden tulisi muistaa aina oman työnsä ja toimintansa poliittisuuden analysointi ja arviointi.

3.2 Näkökulmia radikaaliin sosiaalityöhön

Karen Healy (1999, 119-120) on käyttänyt radikaalista sosiaalityöstä aktivistisen sosiaalityön nimeä. Hänen mukaansa aktivistinen sosiaalityö on perusteiltaan tietoisuuden herättämistä, jotta asiakkaat voivat vaikuttaa omaan tilanteeseensa. Aktivistiset sosiaalityöntekijät ovat tässä prosessissa tärkeässä asemassa, koska he painottavat ja valaisevat sosiaalityön poliittista luonnetta. Mielestäni aktivistinen sosiaalityö tulee lähelle Paolo Freiren ajatuksia, koska sekä Freirella että Healylla ilmenee ajatus tietoisuuden herättämisestä keskeisenä osana asiakkaiden kanssa tehtävää yhteistyötä. Molemmissa on myös esillä asiakkaan ja sosiaalityön intressien samansuuntaisuus heidän työskennellessään yhdessä. (vrt. Freire 1985.) Poliittisen toimijuuden näkökulmasta Healyn ajattelussa on keskeistä se, että siinä poliittisuus otetaan huomioon olemassa olevana faktana yhteiskunnallisissa rakenteissa. Tätä kautta kaikesta toiminnasta tulee tietoisempaa ja rakentavasti kriittistä yhteiskunnan kehittämistä. Tähän liittyy Bob Mullalyn (1997, 166) ajatus siitä, että henkilökohtaisen poliittisuuden huomaaminen auttaa kansalaisia toimimaan poliittisesti ja aktiivisesti vapauttamalla heitä lamaannuksesta ja voimattomuudesta. Poliittisen vaikuttamisen ei tarvitse tätä kautta liittyä vain äänestämiseen säännöllisin väliajoin vaan poliittiseen ilmapiiriin voi vaikuttaa myös muilla tavoin. Poliittisuudesta tulee tätä kautta osa arkea eikä se silloin liity vain juhlallisiin hetkiin äänestyskopissa tai tietoiseen pidättymiseen äänestämisestä oman poliittisen kannan ilmauksena.

Jan Fookin (1993, 41) jäsenyyksessä radikaalin sosiaalityön keskeiset teemat ovat pitkälti samoja kuin aiemmin luetellut. Fook korostaa sosiaalisen kontrollin olemassaoloa ja radikaalin sosiaalityön tehtävää kritisoida status quota yhteiskunnassa. Näiden lisäksi jatkuva strukturaalinen analyysi ja henkilökohtaisen vapautuksen etsintä ovat keskeisiä teemoja radikaalille sosiaalityölle. Fook näkee radikaalin sosiaalityön yksilön ja rakenteen välisen ongelman lievittäjänä. Nämä ajatukset kytkeytyvät mielestäni voimakkaasti ajatuksiin ihmiskuvasta ja asiakkaiden asemasta palvelujärjestelmässä. Radikaali sosiaalityö yhdistettynä itsereflektioon avaa mahdollisuuden etsiä yksilöä alaspainavia rakenteita, jotka vievät pois yksilön ihmisarvon ja itsekunnioituksen.

Varsinaisen marxilaisen sosiaalityön, joka on sitoutunut luokka-asema ajatteluun, voidaan nähdä toimivan yhteiskunnassa positiivisena muutosagenttina. Siinä roolissaan se auttaa työväenluokkaa kollektiivisen muutoksen aikaansaamisessa. Toiseksi sosiaalityö kontrolloii

työväenluokan suhdetta muuhun yhteiskuntaan ja kolmanneksi se toimii kaksijakoisessa roolissa uusintaen kapitalistista järjestelmää ja lisäten työväenluokan kompetenssia toimia poliittisesti kansalaisyhteiskunnan jäsenenä. (Rojek ym. 1988, 50-51.) Marxilaisen sosiaalityön tulisi lisätä ja rohkaista kansalaisia pohtimaan sosiaalisten ongelmien alkuperää ja olemaan tyytymättä tilanteeseensa (Dominelli & McLeod 1989, 103-104). Tähän se pyrkiikin selittämällä ja kiinnittämällä sosiaaliset ongelmat osaksi kapitalistisen järjestelmän laajempaa kritiikkiä (Rojek ym. 1988, 49). Mielestäni radikaali sosiaalityö voi adoptoida nämä marxilaisen sosiaalityön funktiot ja painottaa erityisesti kaksijakoista rooliaan kapitalistisen järjestelmän osana. Tämä ei tarkoita kapitalistisen järjestelmän sokeaa hyväksymistä vaan asiakkaiden jatkuvaa valistamista niistä poliittisista mahdollisuuksista, joita heillä kansalaisyhteiskunnan jäsenenä on vaikuttamistyössä. En siis näe, että haaveena olisi vallankumous, jota sosiaalityön tulisi olla edistämässä vaan muutos arkielämässä, joka koskettaa mahdollisimman monia arjen ongelmien keskellä eläviä. Suomalaisittain kyse olisi tällöin rakenteellisesta tai ekososiaalisesta sosiaalityöstä. Nämä käsitteet ovat mielestäni paremmin tunnettuja ja ymmärrettyjä meillä kuin esimerkiksi marxilainen sosiaalityö. Tärkeää on kuitenkin säilyttää ja sisällyttää niihin aktiivisuus, sorron vastustaminen ja poliittisuus.

Radikaalin sosiaalityön keskeiset kritiikin aiheet perinteistä sosiaalityötä kohtaan liittyvät pitkälti ymmärrykseen yksilön ja yhteiskunnan suhteesta. Perinteisen ajattelun mukaan yksilö on syyllinen sosiaalisiin ongelmiinsa, jotka radikaalin ajattelun mukaan omaavat rakenteellisen alkuperän. Toisaalta perinteinen sosiaalityö privatisoi sosiaaliset ongelmat ja eristää ongelmista kärsivän pois muiden joukosta ja kolmanneksi perinteisen sosiaalityön on nähty vahvistavan kapitalistista järjestystä. (Payne 1997, 216.) Nämä radikaalin sosiaalityön periaatteet kytkeytyvät Frankfurtin koulukunnan ajatteluun, jossa rakenteellisuus ja rakenteelliset epätasa-arvoisuudet näyttäytyvät sosiaalisten ongelmien lähteenä huomattavasti enemmän kuin yksilölliset valinnat. Mielestäni emme voi kieltää yksilöllisten ratkaisujen ja valintojen merkitystä sosiaalisten ongelmien taustalla. En kuitenkaan hyväksy perinteisen sosiaalityön ajatusta, jonka mukaan yksilö on yksin syyllinen elämäänsä hankaloittaviin sosiaalisiin ongelmiin. Taustalla on aina runsaasti myös poliittisen päätöksenteon linjauksia, jotka ajavat yksilöitä ja yhteisöjä ahtaalle yhteiskunnassa.

Pearson (1989, 48) kritisoi radikaalia sosiaalityötä sen kyvyttömyyden käsitellä yksilötason tunteita, koska se on kiinnostunut vain rakenteista ja niiden uudistamisesta. Mielestäni

kritiikki on lähtökohtaisesti oikeaa. Sosiaalisista ongelmista ja materiaalisista epäkohdista on mahdotonta syyttää yksinomaan yhteiskunnallisia rakenteita. Myöskään kapitalistisen järjestyksen vahvistaminen ei yksiselitteisesti ole ongelma. Sosiaalityö esimerkiksi Suomessa toimii kapitalistisessa järjestelmässä ja tukee sen ajattelu- ja toimintamalleja. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, kuten jo aiemmin totesin, kapitalismin sokeaa ja kritiikitöntä hyväksyntää vaan kansalaisten aseman parantamista olemassa olevien reunaehtojen puitteissa.

De Maria (1992) on vaatinut, että radikaali sosiaalityö pitäytyy yksittäisten poliittisten ja teoreettisten rakennelmien ulkopuolella sitoutumatta niihin liiaksi. Siten kapitalismi ei hänen mielestään ole yksin syyllinen sosiaaliin ongelmiin, vaikka sillä onkin osansa kokonaisuudessa. Tämän myöntäminen ei tarkoita siirtymää perinteiseen sosiaalityön jäsenyykseen vaan näiden olemassa olevien ehtojen mukaista toimintaa. Paynen (1997, 217) mielestä esitettäessä kritiikkiä on myös syytä huomata se, että perinteisellä ja radikaalilla sosiaalityöllä on paljon yhteistäkin. Molemmat esimerkiksi etsivät asiakkaan vaikutusmahdollisuuksia ja uskovat muutoksen mahdollisuuteen. Mielestäni muutoksen mahdollisuus on kuitenkin herätettävä jollakin tavoin, esimerkiksi sosiaalipedagogisen ajattelun tarjoamien menetelmien avulla, joita käsittelin aiemmin. Ilman tietoisuuden heräämistä ei ole mahdollisuutta, että kansalaisyhteiskunnan jäsenet alkaisivat toimimaan tilanteensa parantamiseksi.

Poliittisen toiminnan mahdollistamiseksi täysipainoisesti tulee radikaalin sosiaalityön osaltaan pyrkiä vähentämään yhteiskunnassa vallitsevien ideologisten rajoitusten voimaa, vähentää sortoa, riistoa sekä leimaamista ja ylipäänsä vauhdittaa sosiaalista muutosta. (Fook 1993, 231-232.) Nämä ovat varsin suuria tavoitteita, mutta radikaalin sosiaalityön kuten kansalaisyhteiskunnan poliittisten toimijoidenkin on hyvä lähteä liikkeelle ja asettaa tavoitteita realistisen kokoisissa ympäristöissä. Ei ole välttämättä tarkoituksenmukaista pyrkiä toimintaan koko yhteiskunnan tasolla vaan pienet paikalliset hankkeet ja yritykset voivat tuottaa parhaimmillaan muutosta koko yhteiskuntaan. Paikallisten hankkeiden kohdistuvuus omaan ympäristöön lisää samalla nähdäkseni toiminnan mielekkyyttä ja korostaa toiminnan intressipohjaisuutta.

Bob Mullaly käyttää radikaalista sosiaalityöstä strukturaalisen sosiaalityön nimeä ja yhdistää sen voimakkaasti kriittiseen teoriaan. Strukturaalinen sosiaalityö pyrkii toiminnallaan

muuttamaan taloudellisia, poliittisia ja sosiaalisia instituutioita sekä sitouttamaan ihmiset mukaan toimintaan. Strukturaalisen sosiaalityön keskiössä on Mullalyn mukaan sorto, joka on jonkin ryhmän toimintaa toisia ryhmiä kohtaan. Valtakulttuurin edustajat ovat siten harvemmin sorrettuja kuin sortajia. Kyse on Mullalylle tietynlaisen ideaalin ja normaaliuden ylläpitämisestä ja siihen pakottamisesta. Sorto ilmentää ja toimii käytännössä sosiaalisen kontrollin kautta, joka sitoo ajattelu- ja toimintatapoja yhteiskunnassa. (Mullaly 1997, 138-140.)

Strukturalistinen sosiaalityö pyrkii sosiaaliseen transformaatioon asiakkaan elämässä ja tätä kautta vapauttamaan hänet pakosta, jonka yhteiskunnallinen eriarvoisuus aiheuttaa. Tämä näkemys esittää sosiaalityölle välittömän vaatimuksen poliittisuudesta, koska rakenteelliset heikkoudet voivat paljastua vain kriittiselle, poliittiselle tarkastelijalle. (Mullaly 1997, 165-166.) Menetelmällisesti kyse on kollektivisoinnista ja uudenlaisen normaalius käsitteen muotoilemisesta, joiden kautta samankaltaisista ongelmista kärsivät voivat jakaa tunteita ja kokemuksia sekä etsiä vaihtoehtoja niistä pääsemiseksi. Kyse on ajattelun uudelleensuuntaamisesta kohti mahdollisia ratkaisuja (Payne 1997, 224-225.)

Kuvatusta näkökulmasta tarkasteltuna tiedostamisen kautta nouseva poliittinen toimijuus ja vaihtoehtojen etsintä on todella tärkeää kehitettäessä yhteiskuntaa. Ideaali ja normaali palvelevat enemmistön tarpeita ja ilmentävät heidän ajatteluaan. Mielestäni tässä on kansalaisyhteiskunnan eroavaisuus, koska sen intressissä on nostaa sorrettujen asemaa ja samalla muotoilla uudelleen käsitystä normaaliudesta. Kansalaisyhteiskuntaan kuuluu ryhmiä ja toimijoita, joilla on valtakulttuuriin nähden erilainen käsitys normaaliudesta. Heidän tarkoituksena on pyrkiä toiminnallaan avaamaan normaaliutta keskustelulle ja haastaa tällä tavalla vallitsevaa ajattelutapojen hegemoniaa. Samalla voidaan todeta, että radikaalin sosiaalityön tulisi ymmärtää näitä kansalaisyhteiskunnan esille nostamia toimijoita. Näin siksi, että radikaalilla sosiaalityöllä tulee olla avara katse normaaliuteen jo asiakaskuntansa puolesta. Keskiluokkaiset normaalius ajatukset ja mallit eivät ole käyttökelpoisia tai ne ovat aivan liian tiukkoja radikaalin sosiaalityön näkökulmasta katsottuna.

Strukturalistinen sosiaalityö on luonteeltaan radikaalia, vaikka Mullaly (1997) erottaakin sen nimen puolesta radikaalista sosiaalityöstä. Se on myös kansalaisyhteiskunnan poliittiseen toimijuuteen kytkeytyvää, koska sen käyttövoimana on poliittisuus ja politiikka on sille keino parantaa sorrettujen asemaa. Mullalylle sosiaalityö on taistelua epätasa-arvoisuutta vastaan ja

siten siinä on kysymys konfliktista eri yhteiskuntaryhmien välillä (Mullaly 1997, 125-127). Se on myös voimakkaasti poliittiseen yhteisöjen muodostamiseen sitoutunutta, koska Mullalyn (emt., 169) mielestä sosiaalityön tulee mikrotasolla toimia siten, että se edistää erilaisten ryhmittymien syntyä. Nämä poliittisesti orientoituneet intressipohjaiset ryhmät voivat toimia kollektiivisina muutoksen edistäjinä. Sosiaalityöntekijöille tämä asetelma on haaste sekä ammattitaidollisesti että asenteellisesti. Kansalaisyhteiskunnan toimijoiden laajamittainen ja perinteisestä sosiaalityön metodisuudesta poikkeava auttaminen ja valtuuttaminen toimimaan omassa asiassaan edellyttää tietoista toiminnan uudelleensuuntaamista. Mielestäni sosiaalityön on havaittava utooppinen ulottuvuus, joka toimii kansalaisyhteiskunnan toimijoiden keskeisenä pontimena. Utopiaan voi sisältyä aineksia esimerkiksi sosiaalisten ongelmien reaalista vähentämisestä ja lieventämisestä sekä paikallisen sosiaalisen avun ja toiminnan heräämisestä, joka tuottaa yksilöille tukea yhteisöllisyyden kautta. Yhteisöihin panostettaessa on syytä huomioida myös sosiaalisen pääoman merkitys toimivien yhteisöjen voimavarana. Sosiaalinen pääoma muodostaa mielestäni tärkeän osan sitä kenttää, jolla radikaali sosiaalityö työskentelee. Panostamalla sosiaaliseen pääomaan voidaan ehkäistä entistä paremmin ja tehokkaammin sosiaalisten ongelmien syntyä.

Näkemykseni mukaan Mullaly (1997, 125-127) on oikeassa siinä, että yhteiskuntaa muutettaessa on kyse konfliktista eri tahojen ja ajatusmallien välillä. Konfliktia ei kuitenkaan tule ainakaan suomalaisessa mittakaavassa ottaa liioitellun voimakkaana käsitteenä. Kansalaisyhteiskunnan toimijoiden kannalta konfliktin siemen on arkielämän sujuvuudessa ja arjen turvallisuudessa. Siten konflikti kanavoituu mielestäni arjesta käsin eikä kyse ole laajamittaisesta yhteiskunnallisesta reformista. Samoin kyse on demokraattisen järjestelmän toimivuudesta ja erilaisten ajatusten esittämisen vapaudesta. Muutokseen sitoutunut poliittisuus tarvitsee demokraattisen toimintakontekstin ja sosiaalista pääomaa, jotta se voi tuoda esille tärkeinä pitämiään asioita. Horkheimer (1991, 55) on todennut osuvasti, että yhteiskunnassa oleva epäoikeudenmukaisuus uusintaa jatkuvasti konfliktia, jolloin sen päättymistä ei ole näköpiirissä.

Konfliktiteoreettisen ajattelun hyvänä puolena näen myös sen, että se haastaa sosiaalityön ottamaan roolinsa yhteiskunnallisena toimijatahona. Mielestäni haaste on sen kaltainen, että sosiaalityö ei voi kääntää sille selkäänsä. Näin siksi, koska sillä on hallussaan tieto siitä, kuinka yhteiskunnassa eletään ja voidaan. Sosiaalityö myös puhuu kansalaisten kieltä, jolloin

on olemassa pohja rakentaa yhteisyyttä. Tätä kautta sosiaalityöllä on mahdollisuus luontevasti asettua kansalaisten etujen ajajaksi ja voimavaraistajaksi prosessissa, jossa etsitään politiikan mahdollisuuksia. On kuitenkin olemassa vaara, kuten aiemmin totesin, että radikaali sosiaalityö etäännyy asiakkaistaan ja alkaa elää itselleen. Silloin se menettää asemansa sorrettujen puolestapuhujana ja identifioituu asiantuntijatoimijoiksi, jotka pyrkivät vain oman tilanteensa ja asemansa parantamiseen.

Etsittäessä politiikan mahdollisuuksia konfliktin kautta voidaan huomata myös asetelman hedelmällisyys. Sortoa voidaan Mullalyn (1997, 156-157) mielestä lieventää liittoutumalla ja ryhtymällä kollektiivisiin toimiin sitä vastaan. Käytännön mahdollisuutena hän mainitsee oman kielen luomisen. Kielen avulla minoriteetti voi identifioida ja jäsentää paikkaansa yhteiskunnassa ja luoda siten yhteisöllisyyttä. Tämä lieventää yksinäisyyden tunnetta ja on sorron voittamista keinoilla, johon valtakulttuurin on vaikeaa puuttua. Tätä voidaan pitää yhteisöjen keinona puolustautua sortoa vastaan. Radikaalin sosiaalityön näkökulmasta tällaiset keinot ovat tervetulleita erityisesti silloin, jos niiden kautta koetaan saatavan apua elämään.

Samantyyppisiä ajatuksia on esittänyt myös Stuart Hall (1999) teoksessaan *Identiteetti*. Hän esittää, että toiseus on mahdollista nähdä voimavarana ja rikkautena ja siitä on mahdollista olla ylpeä eikä mennä häpeillen itseensä (emt., 12). Tämä ajatus on mielestäni keskeinen kansalaisyhteiskunnan poliittiselle toimijuudelle. Radikaaliin sosiaalityöhön se liittyy sitä kautta, että sen on osaltaan kyettävä auttamaan vastakulttuurin syntymistä ja kehittymistä tiedostamisen prosessissa. Radikaali sosiaalityö ei silloin saa identifioitua hegemonian juoksupojaksi, vaikka sosiaalityö meillä Suomessa onkin pitkälti valtiollisesti ohjattua. Radikaalin sosiaalityön tulee mielestäni olla jopa liioitellun asiakaskeskeistä, jotta se tarkastelee yhteiskuntaa asiakkaan näkökulmasta eikä käänny asiakasta vastaan toimimalla järjestelmän logiikan mukaisesti.

Kyse on pitkälti yksilötyöntekijöiden omaksumasta työotteesta, jossa poliittisuuden tulee näkyä. Samalla on huomattava, että tarvitaan asenteellista avartumista, jotta työntekijät hyväksyvät ja uskaltavat rohkaista sorrettujen ryhmien nousua ja poliittista vaikuttamistyötä (ks. Mullaly 1997, 159). Tämä on mielestäni sosiaalityölle itsereflektion paikka, jossa sen tulee kyetä pohtimaan suhdettaan poliittisuuteen ja suhdettaan asiakkaiden voimavaraistamiseen yhteiskunnallisen muutoksen aikaansaamisessa. Se on myös pohdintaa

sosiaalityön paikasta ja mahdollisuuksista yhteiskunnassa, jossa taistellaan samanaikaisesti arjen jatkuvuuden kysymysten parissa ja toisaalta pohditaan, kuinka pärjätä globaaleilla it-markkinoilla kilpailijoita paremmin. Sosiaalityön kompetenssialue arjen asiantuntijana antaa sille tehtävän olla tuomassa tavallista elämää esille keskusteluissa, jotka kulkevat esimerkiksi talouspoliittisissa merkeissä kaukana tavallisen ihmisen arkielämästä. Tätä kautta radikaali sosiaalityö vastaa De Marian (1992, 245) asettamaan haasteeseen kiinnittäessään huomion asioihin, jotka ovat perinteisesti marginalisoituja, mutta jotka ovat keskeisesti kansalaisten arkea määrittäviä. Siten radikaalin sosiaalityön on oltava aktiivisesti kiinnostunut narratiiveista, jotka koskettavat ”oikeaa” elämää.

3.3 Voimavaraistaminen radikaalin sosiaalityön menetelmänä

Voimavaraistaminen (empowerment) on käsitteenä tullut esiin pitkin tutkimukseni matkaa. Yksinkertaisimmillaan voimavaraistaminen on panostusta yksilön ja yhteisön omiin resursseihin hallita omaa elämäänsä. Voimavaraistava työote näkee mielestäni toimijoissa ja toimijakollektiiveissa voimaa, joka pitää saada esiin. Ajatuksena on herättää kollektiivista tiedostamista, joka luo puitteita itseavulle. Kyse on myös luottamuksesta, koska kollektiivien on luotettava, että mikäli niiden resurssit loppuvat tulee sosiaalityö heidän avukseen ja tukseen. Poliittisesti ajateltuna tämä on mielestäni sortoa ja holhousta vähentävää toimintaa, koska siinä tunnustetaan toimijoiden omien voimavarojen olemassaolo ja niitä pyritään aktiivisesti tukemaan. Langanin ja Leen (1989, 9) mielestä kyse on tällöin prosessista, jossa valta annetaan niiden käsiin, jotka ovat aiemmin siitä syystä tai toisesta kieltäytyneet. Voimavaraistuminen tarkoittaa radikaalille sosiaalityölle sitä, että asiakkailla on voimavaraistumisen jälkeen enemmän resursseja tietoisuuden syntymiselle ja toimintaan ryhtymiselle. Sanoisin jopa niin, että kyse on poliittisesta päätöksestä pyrkiä tekemään sosiaalityötä todella tarpeettomaksi. Voimavaraistamisen kautta demokratia ja päätöksenteko avautuu siten, että osallistuminen helpottuu. Samalla päätöksenteko tulee lähemmäksi kansalaisia, kosketuksiin heidän arkensa kanssa. (Young 1990, 251-252.)

Sosiaalityössä voimavaraistamisen tulisi näkyä kolmella tasolla. Työntekijän ja asiakkaan välisessä suhteessa voimavaraistaminen on pyrkimystä lisätä asiakkaan resursseja toimia omassa asiassaan. Yhteisötasolla kyse on kollektiivien voimavaraistamisesta huolehtimaan omista ongelmistaan. (Mullaly 1997, 168.) Paynen (1997, 66, 68) mukaan tällainen

yhteisötasoinen sosiaalityö on ainakin yhdeltä osaltaan kiinnostunut juuri poliittisten voimavarojen hyödyntämisestä muutoksen aikaansaamiseksi, jotta toiminta suuntautuu kohti hallitusta lähtien liikkeelle luokkapohjaisesti. Mielestäni hallitusta voidaan tässä tutkimuksessa ajatella kunnan tai kaupunginhallituksena, jolloin painopiste säilyy lokaalilla mikropolitiikan tasolla.

Sosiaalipolitiikan tasolla, joka on kolmas taso, pyrkimyksenä tulisi olla parantaa niiden asemaa, jotka kärsivät sosiaalisista ongelmista (Mullaly 1997, 168). Voimavaraistamista esimerkiksi yhteisötasolla ei tule sotkea ajatukseen tehtävien siirrosta. Kyse ei ole siitä, että erilaisille kansalaisyhteiskunnan toimijaryhmille pyrittäisiin siirtämään vastuuta ongelmien hoitamisesta. Pikemminkin kyse on pitkäaikaisemmasta avusta, jossa vedotaan ja tukeudutaan sosiaaliseen pääomaan. Sosiaalinen pääoma voi syntyessään ehkäistä ongelmien syntyä ja antaa yhteisöille resursseja itseapuun. Tätä kautta heidän ei tarvitse tukeutua ammatilliseen apuun niin helposti ja mittavasti kuin aikaisemmin. Voimavarojen etsiminen sosiaalisista verkostoista on silloin keskeistä. Vastavuoroisuuteen perustuvat sosiaaliset verkostot voivat auttaa yksilöitä pääsemään ongelmien yli ja tasapainoon elämässään. Tätä kautta kansalaisten horisontti omista ja yhteisön mahdollisuuksista antaa tukea avartuu ja osoittaa, mihin he pystyvät yhteisponnistuksin (Davey 1999, 43).

Mullalylle sosiaalityön radikalisointi, josta voimavaraistamisessa on pohjimmiltaan kyse, on sosiaalityön palveluolemuksen korostamista ja kontrollifunktion vähentämistä (Mullaly 1997, 182). Sosiaalityön fokuksessa tulisi siten olla voimavaraistava ja asiakkaiden osallisuutta tukeva ajattelu, joka on ominaista sosialistis-kollektivistiselle sosiaalityön orientaatiolle ja joka pyrkii korostamaan asiakkaan omaa toimintapanosta oman elämänsä suhteen. (Payne 1997, 4, 266). Tämä näkökulma avaa sellaisen tulokulman sosiaalityön ja kansalaisyhteiskunnan suhteeseen, jossa korostuvat radikaalille työlle ominaiset piirteet. Voimavaraistamisessa radikaalin sosiaalityön vahvuus näkyy mielestäni erityisesti sen toimiessa yhteisöjen kanssa. Yksilöiden voimavaraistaminen on tärkeää työtä, mutta yhteisöjen kohdalla painopistettä voidaan siirtää sosiaalisen pääoman aktivoimiseen, jolloin kokonaiset yhteisöt voivat hyötyä voimavaraistumisesta. Sosiaalisten verkostojen optimaalinen tiheys tuottaa sosiaaliselle pääomalle hyvän kasvualustan ja muodostuu yhteisöiden parhaaksi.

Pohdittaessa voimavaraistamista sosiaalisen pääoman näkökulmasta katse kääntyy yhteisöihin. Sosiaalisen pääoman synnyttämisen ja hyödyntämisen kannalta on keskeistä painottua sosiaalisiin verkostoihin, joissa sosiaalinen pääoma syntyy ja kehittyy sekä tulee hyödynnetyksi (ks. Ilmonen 2000, 10). Panostukset sosiaaliseen pääomaan ovat tätä kautta voimavaraistavia toimenpiteitä, joiden avulla radikaali sosiaalityö tukee yhteisöllisyyttä ja pyrkii osoittamaan sen merkityksellisyyden yksilöiden elämää parantavana asiana. Daveyn (1999, 37) mukaan syrjäytyneillä ihmisillä on vain harvoin yksiulotteisia sosiaalisia ongelmia. Pikemminkin he kärsivät monista ongelmista, jotka ovat kietoutuneet yhteen. Yhteisöllisyyteen ja sosiaaliseen pääomaan panostamalla voidaan tällaisia asiakkaita voimavaraistaa ottamaan vastuuta omasta elämästään ja saamaan tukea lähiympäristöstään.

Voimavaraistamista voidaan mallintaa esimerkiksi puhumalla transformatiivisesta mallista, jonka pyrkimyksenä on sosiaalisten instituutioiden muuttaminen. Muutostyöhön pyritään tukemalla asiakkaita toimimaan, työntekijöiden professionaalilla toiminnalla ja yleisellä poliittisella aktiivisuudella. (Payne 1997, 220.) Transformatiivisen mallin voima piilee nähdäkseni juuri sen poliittisuudessa. Malli on avoimen poliittinen ja näkee politiikan mahdollisuutena vaikuttaa ympäröivään todellisuuteen. Samalla se pyrkii mobilisoimaan poliittiseen muutokseen sekä asiakkaat että työntekijät. Heille muodostuu tätä kautta yhteisiä päämääriä ja intressejä. Nämä samansuuntaiset pyrkimykset voivat olla vahvistamassa sosiaalisen pääoman syntymistä ja luottamuksen muodostumista toimijoiden välille. Sosiaaliseen pääomaan liittyvän ajatuksen mukaisesti kyse ei ole siitä mitä kukin toimijataho tietää vaan siitä ketä kukin tuntee. Voima on verkostoituvan kansalaisyhteiskunnan sosiaalisissa liikkeissä, jotka rakentavat parempaa yhteiskuntaa.

Voimavaraistamalla sosiaalityö voi antaa omille asiakkailleen tunteen ja kokemuksen vallan käyttämisestä. Polarisointi ja kärjistäminen toimivat tässä yhteydessä keskustelun synnyttäjinä. (Payne 1997, 232-233.) Esitetyillä menetelmillä on mahdollista konkretisoida utooppisia aineksia, joita kohti sosiaalityö pyrkii ohjaamaan asiakkaitaan poliittisen toimijuuden avulla. Tämä on samalla hegemonian kritiikkiä, koska hegemonian ja enemmistön intressissä ei voi olla kärjistäminen sen aiheuttamien yhteiskunnallisten muospaineiden vuoksi. Myöskään polarisointi ei ole hegemonian intressissä, koska sen ei ole järkevää polarisoida liiallisesti yhteiskuntaa ja vaikeuttaa omaa olemassaoloaan ja olemassaolonsa oikeutusta. Hegemonian tulee pikemminkin identifioida yhteiskunnallisia ryhmiä tietyin merkein ja kohdella heitä sen mukaisesti ja tätä kautta ikään kuin oikeuttaa

omaa ja rakenteen olemassaoloa (Payne 1997, 245). Voimavaraistamisen kannalta on myös keskeistä, että työntekijä on reflektoinut itseään, asenteitaan ja toimintatapojaan, jotta hän ei toimi tietämättään esimerkiksi rasisisesti ja sorru siten toiminnassaan hegemonian toivomalla tavalla (emt., 250).

Itsereflektion lisäksi kaivataan myös kollektiivista reflektointia, jolloin on kyse sosiaalityön ja kansalaisyhteiskunnan suhteen pohtimisesta. Matthiesin (1994, 25) mielestä tässä on kyse siitä, miten sosiaalityö mieltää voimavaraistamisen. Panostamalla voimavaraistamiseen sosiaalityö voi ainakin osittain luopua ajatuksesta oman toiminta-alan ja kapasiteettinsa laajentamisesta. Mielestäni tämä reflektio on todella tervetullutta sosiaalityöhön. Sosiaalityöltä se merkitsee asiakkaan aseman ja itsemäärämisoikeuden tunnustamista ja kontrollifunktion vähäisempää korostamista. Radikaalin sosiaalityön ajatukset antavat tähän oivallisen mahdollisuuden, koska niihin on sisäänrakennettu ajatus asiakassubjektista, joka kykenee yhteisöllisesti parantamaan elämäänsä ja ratkomaan sosiaalisia ongelmia.

Croftin ja Beresfordin (1989, 116) mielestä voimavaraistaminen tuottaa osallisuuden ja asiakkaiden tarpeiden huomioimisen lisäksi myös ihmisille suojaa järjestelmää vastaan. Samalla se tarjoaa maksimaalisen määrän tietoa ja mahdollisia vaikuttamisen väyliä sekä taitoja, jotka ovat keskeisiä poliittiselle toimijuudelle. Työntekijän tulee etsiä evidenssiä asiakkaan voimavaroista ja häntä ympäröivien ihmisten resursseista, palvelujen tarjoamasta tuesta ja niistä mahdollisista resursseista, joita asiakkaalla on käytössään tulevaisuudessa. Tulevaisuuden resursseihin liittyy ajatus sosiaalityön tarjoamasta koulutuksellisesta tuesta. Koulutuksellisella tuella tarkoitetaan sitä, että sosiaalityöntekijät antavat määrätietoisesti asiakkaille ja asiakasryhmille tietoa erilaisista vaikutus mahdollisuuksista ja ylipäättään vaikuttavat epäsuorasti pyrkien voimavaraistamaan asiakkaita. (Payne 1986, 28-30.) Paynen esittämä malli on nähdäkseni pitkäkestoinen ja mahdollisuuksia avaava. Sen pitkään kypsyminen vaikuttavat asiakkaiden lähtötilanteet, mutta toisaalta tällä tavalla asiakkaat voivat omaksua elämänasenteen kaltaisen tavan jäsentää omaa paikkaansa ja vaikuttamisen mahdollisuuksiaan yhteiskunnassa. Tavoitteena oleva asiakkaiden itsenäisyys ja tehokkuus siirtävät sosiaalityön kauemmas heidän elämästään ja radikaali sosiaalityö voi luopua kontrollista, jota se kaihtaa muutoinkin.

Ylipäättään tällä tavalla toimimisessa kyse on kansalaisyhteiskunnan toimijoiden lisääntyneen aktiivisuuden huomioimisesta. Mielestäni esitetyt funktiot ovat selkeitä ja voimavaraistavaa

työtettä leimaavia. Suoja järjestelmää vastaan on kansalaisyhteiskunnan toimivuudelle keskeinen, koska ilman suojaa ajaututaan kansalaisyhteiskunnan tukehduuttavaan massayhteiskuntaan tai totalitarismiin, joissa molemmissa poliittinen toimijuus tyrehtyy. Tiedon lisääminen ja vaikuttamisen väylät ovat mielestäni rakenteina olemassa suomalaisessa sosiaalityössä, jossa virkamiehet ovat jo lain puitteissa velvollisia antamaan kansalaisille tietoa, kuinka esimerkiksi valitetaan annetuista päätöksistä. Tiedon jakajan roolista tulee kehittää entistä aktiivisempi eikä vain negatiivisiin kysymyksiin kytkeytyvä. Suhde kansalaisaktiivisuuteen on positiivisen myötämielinen, jolloin kansalaisyhteiskunnan toimijat voivat kokea kumppanuutta suhteessa virallisen järjestelmän edustajiin.

Kumppanuuden kautta avautuu esimerkiksi mahdollisuus pohtia sosiaalipalveluiden kohtaavuutta suhteessa asiakkaiden ja vaikkapa lähiön tarpeisiin (Smith 1989, 266). Kumppanuus on toimista asiakkaan tai asiakasyhteisön kanssa, ei heidän puolestaan tai heille. Kyse on yhteistyöstä, jolla pyritään poistamaan tai ainakin vähentämään jonkin sosiaalisen ongelman vaikuttavuutta. Mukana voi olla radikaalin sosiaalityön edustajien lisäksi myös muita asiantuntijoita, jotka toimivat samalla tasolla asiakkaan kanssa (Thompson 2000, 119.) Tällaisesta toimintatavasta on puhuttu myös ryhmäasianajon (advocacy) nimekkeen alla. Siinä on kyse ryhmämuotoisesta yhteistyöstä, jossa kohtaavat palvelujen saajat, tuottajat ja työntekijät. Tarkoituksena on etsiä yhdessä keinoja kehittää palveluja ja samalla voimavaraistaa erityisesti asiakkaita toimimaan aktiivisesti. Jälleen kyse on siitä, että annetaan mahdollisuus vaikuttaa paikallisesti ja poliittisesti asioihin, jotka kytkeytyvät kiinteästi arkielämään ja sosiaalisen todellisuuden muuttamiseen. (Coulshed & Orme 1998, 58-59.) Mielestäni tämä on samalla rakenteellista toimintaa, joka tuottaa asiakkaille kokemuksia osallisuudesta ja mahdollisesti laajemminkin hyödynnettäviä tuloksia laajempiin yhteyksiin kuin yhteen tiettyyn lokaaliin kontekstiin.

4. Poliittinen toimijuus

Tässä luvussa tarkoitukseni on hahmotella poliittisen toimijuuden käsitettä ja ajatusta. Samalla esittelen tarkemmin omaa ajattelumalliani suhteessa poliittiseen toimijuuteen ja pohdin sen suhdetta edellä esiteltyyn radikaaliin sosiaalityöhön. Young (1990, 9) on todennut, että politiikan ja poliittisuuden rajoja ei pidä vetää liian tiukoiksi. Tämä merkitsee sitä, että mikä tahansa asia on mahdollista politisoida ja nähdä poliittisia ulottuvuuksia sisältävänä. Poliitiikka on silloin kaikkialla läsnäoleva ja se luo mahdollisuuksia luovan

toiminnan kehittämiseksi ja tarkastelemiseksi poliittisena aktiivisuutena. Perinteisessä ajattelussa poliittisuus on voitu niputtaa puolueisiin tai vastaaviin orgaaneihin, mutta tämä ajatus on aikansa elänyt ja kaipaa perusteellista uudelleenmuotoilua ajassamme.

4.1 Mitä on poliittinen toimijuus?

Poliittisella toimijuudella tarkoitetaan kaikkein yleisimmällä tasolla kansalaisten toimia, joihin he ryhtyvät pyrkiessään vaikuttamaan poliittisten elinten toimintaan tai politiikan suuntaan. Poliittinen, aktiivinen toimijuus sisältää kaikki vaikuttamispyrkimykset, lailliset ja laittomat, väkivaltaiset ja rauhanomaiset, onnistuneet ja epäonnistuneet. Lisäksi poliittiseen toimijuuteen kuuluvat muiden suunnittelemiin poliittisiin vaikuttamisyrityksiin osallistumiset, joiden tarkoituksena on saavuttaa jokin määrätavoite. (Huntington ym. 1975, 133, Sänkiahon 1996, 258 mukaan). Poliittinen toimijuus voidaan nähdä luonnollisena osana toimivaa demokratiaa (Young 1990, 10). Tällä tavalla määriteltynä poliittinen toimijuus näyttäytyy toiminnallisena kokonaisuutena, tekoina. Poliittinen toimijuus voi toki olla myös passiivista osallistumattomuutta, mutta tämän tutkimuksen puitteissa passiivisuus ei herätä tutkimuksellista mielenkiintoa. Tutkimuksen kohteena ovat pikemminkin aktiiviset yhteiskunnalliset toimijat. Poliittisia päämääriä voidaan saavuttaa myös passiivisuuden kautta, mutta mielestäni kiinnostavampaa on se, mitä tehdään kuin se mitä ei tehdä tai jätetään tietoisesti tekemättä. Kansalaisyhteiskunnan poliittisuus ei uskoakseni tuota passiivisena tuloksia, koska päättäjien ja markkinoiden on helppoa sivuuttaa passiiviset toimijat. Aktiivisille toimijoille, jotka sanoin ja teoin nousevat jotakin hegemoniaa vastaan ne joutuvat aktiivisesti vastaamaan eivätkä siten kykene ohittamaan heitä.

Poliittisen agentuurin eli toimijuuden osalta oletuksenani on, että kansalaisyhteiskunnan kontekstissa korostuu moderni tai postmoderni poliittinen toimijuus, joka on siten enemmän temaattiseen intressiyhteyteen perustuvaa kuin perinteinen puoluepoliittinen toimijuus. Allardt (1994, 1) mukaan kansalaisyhteiskunta ei voi edes syntyä massiivisten valtakunnallisten keskusjärjestöjen varaan vaan sen synnyn edellytyksenä ovat pienet temaattisesti rajatut ja suhteellisen löysät paikalliset ryhmittymät, joissa sen dynamiikka pääsee parhaiten oikeuksiinsa. Kyse voisi siis olla yhdistyksistä ja sosiaalisista liikkeistä, joita voidaan kokoavammin kutsua nimellä kansalaisyhteiskunta. Tämän toimijatahon kanssa radikaali sosiaalityö pyrkii toimimaan yhteistyössä yhteiskunnan muuttamiseksi. Molempien

tahojen suorana intressinä on muuttaa jotakin olemassa olevia rakenteita vaikuttamalla niihin erilaisin poliittisin toimin.

Poliittisesti toimimisen osalta näkemykseni on, että kaikki toimintamme on joko suoraan tai välillisesti poliittista. Tutkimukseni kannalta mielenkiintoisimmaksi poliittisen toimijuuden osa-alueeksi nousee kuitenkin selkeästi ja tavoitteellisesti poliittiseksi toiminnaksi luokiteltavissa oleva aktiivisuus. Tämä toiminta on kansalaisyhteiskunnan toimijoiden suoraa vaikuttamista johonkin artikuloituun ongelmaan tai ongelma-alueeseen. Poliittinen toimijuus ei kuitenkaan kategorisoidu mielestäni mainitsemaani perinteiseen puoluepoliittiseen ja vahvasti ideologiseen toimintaan vaan orientaatio ja motivaatio aktiivisuuteen löytyy muista lähteistä. John Urryn (1983, 11) mukaan aktiivisuuteen vaikuttavat yksilöiden ja ryhmien pyrkimykset säilyttää ja laajentaa omia aineellisia elinehtojaan. Seligman (1992, 146, 164) puolestaan toteaa, että jäsenyys ja aktiivisuus perustuu universaalille järjelle ja että poliittiset yhteisöt ovat intressin varaan perustuneita ja ne ovat omistautuneet ajamaan yhteisiä etuja organisatorisella tasolla.

Tarpeiden ja ongelmien artikulointi liittyy keskeisesti poliittiseen toimijuuteen. Tarpeiden artikulointi on akti, jossa tuodaan poliittisen toiminnan areenoilla esille omia näkemyksiä. Tarkoituksena on tällöin laajentaa omia toimintamahdollisuuksia ja elinehtoja yhteiskunnassa. (Lehtonen 1996, 199.) Lehtosen kuvaamassa mielessä poliittinen toimijuus, joka konkretisoituu tarpeiden artikulointina on tavoitteellista ja tiedostavaa toimintaa. Siisiäisen (1998, 228-229) mukaan tämä ajattelu on ominaista uusille sosiaalisille liikkeille, joiden toiminnan elinehto on julkisuus. Julkisuus helpottaa rekrytoimaan uusia jäseniä, valmistautumaan poliittisiin suhdanteisiin ja ylipäänsä ylläpitämään liikkeen toimintaedellytyksiä.

Radikaali sosiaalityö kiinnostuu erityisesti niistä toimijoista, joiden julkisuuskuva ja ongelmien artikulointi liittyy sosiaalisten ongelmien alueelle. Radikaali sosiaalityö on sosiaalisten ongelmien ja niiden ratkaisemisen asiantuntija, jolloin kansalaisyhteiskunnassa esiintyvät sosiaalisia muutoksia hakevat toimijakollektiivit muodostavat sille luontevan tarttumapinnan ja jaetun todellisuuden. Myös intressien tasolla toimijoilla on yhteisiä ja konkreetteja päämääriä, joihin ne pyrkivät.

Kuvaamani poliittinen toimijuus eroaa perinteisestä puoluepoliittisuudesta myös siinä, että globaali kapitalismi ja jälkiteollinen järjestys ovat murentaneet entisiä selvärajaisia toimintaympäristöjä, joihin ennen sitouduttiin voimakkaasti. (Bauman 1999, 98). Tämä toimintaympäristön muutos ei kuitenkaan mielestäni ole sellainen, että se veisi pohjan pois koko poliittiselta toimijuudelta. Se esittää poliittiselle toimijuudelle haasteen muuttumiseen ja uudistumiseen. Siten muutos näyttäytyy mielestäni mahdollisuutena arvioida uudelleen poliittista toimijuutta ja sitä, mihin toiminnalla halutaan kulloinkin pyrkiä. Lannistuminen tai käsien pystyyn nostaminen olisi selän kääntämistä esitetylle haasteelle.

Poliittiseen toimijuuteen kuuluu olennaisena osana politisointi, joka tarkoittaa olemassaolevien kontekstien kyseenalaistamista. Kyseenalaistaminen luo poliittisille toimijoilla tilaa toimia aktiivisesti yhteiskunnassa. Kyse on myös toimisesta julkisella alueella, jossa eri toimijatahot kohtaavat toisensa puheen ja tekojen kautta ja jossa käydään jatkuvaa demokraattista dialogia. (Patomäki 1996, 22.) Kyseenalaistamista voidaan tarkastella artikulaatiivisena toimintana, joka on utopioiden esiintuomista yhteiskunnallisessa keskustelussa. Kyseenalaistamisessa haastetaan hegemonisia diskursseja ja pyritään murentamaan niiden asemaa. Tätä samaa työtä tekee omasta asemastaan käsin myös radikaali sosiaalityö kritisoidessaan status quota ja hegemonisia, kapitalistisia diskursseja.

Baumanin käsitteitä käyttäkseni kyse on kohtaamisista agoralla, avoimessa tilassa, jossa kukin voi esittää mielipiteitään ja pyrkiä vaikuttamaan poliittisena toimijana (Bauman 1999, 87). Suomalaisessa yhteiskunnassa agoralla on voinut ja voi toimia aktiivisesti ja vapaasti. Tämä demokratian toimivuus takaa poliittiselle toimijuudelle puitteet, joiden kautta se voi saada muodon ilman pelkoa siitä, että ajatuksiaan ja vaatimuksiaan esittävä henkilö joutuisi suoraan kärsimään ajatuksistaan.

Politisoinnissa ja tarpeiden sekä ongelmien artikuloinnissa on kyse tietoisuuden heräämisestä ja toimintaan ryhtymisestä. Grunig ja Hunt (1984; Åbergin 2000, 134 mukaan) ovat kehittäneet mallia, jolla voidaan kuvata, miten jokin ryhmä aktivoituu ajamaan jotakin tiettyä asiaa. Näistä ryhmistä latenti on sellainen, joka on tietoinen asiasta tai ongelmasta, mutta ei tee sen ratkaisemiseksi mitään. Toisena on tietoinen ryhmä, joka näkee asian ongelmalliseksi ja aktivoituu keräämään tietoa asiasta. Aktiivinen ryhmittymä puolestaan tekee ongelman ratkaisemiseksi jotakin. Se etsii tietoja ja sen intressinä on saada asia ratkaistuksi. Samalla se tuottaa tietoa omien tarkoituseriensä ajamiseksi ja edistämiseksi. Tieto on tällöin usein

tunnevirittynyttä. Tärkeätä ongelman ratkaisun kannalta on, että ryhmä muuttuu latentista aktiiviseksi.

Mielestäni kansalaisyhteiskunnassa eri toimijaryhmillä on keskeinen rooli poliittisina toimijoina. Poliittisen toimijuuden kannalta herääminen toimimaan on mitä ilmeisimmin lähtölaukaus vaikuttamaan pyrkivälle toiminnalle. Tässä mielessä Grunigin ja Huntin mallin mukaisesti kansalaisyhteiskunnan toimijoiden tulee herätä ajamaan asioita, jotka ovat heidän intressiensä kannalta tärkeitä. Nähdäkseni tämä vaatii selkeän päätöksen liikkeellelähdestä. Poliittisesti kyse on jonkin ongelman nimeämisestä ja politisoinnista. Politisoinnin seurauksena asia muuttuu niin tärkeäksi jollekin ryhmälle, että heidän on muututtava passiivisista kärsijöistä aktiivisiksi toimijoiksi. Kyse on kansalaisyhteiskunnan toimijoiden keinovalikoimaan kuuluvasta innovaatioiden tuottamisesta (ks. Siisiäinen 1996, 22-25). Innovaatioiden tuottamisessa on kyse muutoshakuisuudesta ja pyrkimyksestä kehittää yhteiskuntaa. Innovatiivisuus vaatii mielestäni väistämättä politisointia, jotta innovaatio voidaan kääntää poliittisen vaatimuksen kielelle ja näin asia voi edetä keskustelussa ja käytännön toiminnassa.

Lehtonen (1996, 127) on myös kuvannut poliittisen aktiivisuuden heräämisprosessia, jossa puutetilojen tunnistamisen jälkeen tapahtuu järjestäytyminen eturyhmittymiksi, kannattajien rekrytointi ja ongelmien uudelleen artikulointi kulloistenkin poliittisten suhdanteiden vaatimalla tavalla. Ongelman ratkaisemiseksi etsitään poliittisen kompromissin mahdollisuutta ja kompromissin muuttamista sosiaalipoliittiseksi reformiksi. Päämääränä on tätä kautta lieventää puutetilan aiheuttamaa tilannetta. Mielestäni kansalaisyhteiskunnan poliittisten toimijoiden tulee hallita poliittiseen toimijuuteen kuuluvia taitoja, jotta he voivat toimia Lehtosen kuvaamalla rationaalisella tavalla. Tätä rationaalisuutta ei saa kuitenkaan pitää sellaisena vaatimuksena, joka sysää syrjään osan ongelmia havaitsevista ja niihin muutosta haluavista kansalaisyhteiskunnan jäsenistä. Kaikilla tulee mielestäni olla mahdollisuus osallistua tämän prosessinmukaiseen toimintaan, jos ei muuten niin tuettuna.

Radikaalin sosiaalityön näkökulmasta poliittinen toimijuus on mielestäni kaksijakoinen. Yhtäältä kyse on jo valmiiksi aktiivisten toimijoiden lisäresursoinnista ja tukemisesta poliittisessa toimijuudessa. Tällä tarkoitan toimijoita, joilla on jo valmiiksi vankka näkemys, pyrkimys ja keinoja käytettävänä poliittisen toimijuuden toteutukseen. Aktiiviset toimijat sitoutuvat tai ovat jo sitoutuneet erilaisiin toimijayhteisöihin, joiden kautta ja joissa he voivat

hyödyntää sosiaalisen pääoman verkostojaan poliittisessa etutaistelussa ja innovaatioiden muotoilemisessa. He eivät ole marginalisoitujen ryhmien edustajia vaan pikemminkin henkilöitä, jotka haluavat helpottaa marginaalissa olevien elämää.

Toisena ryhmänä ovat passiivisemmat kansalaisyhteiskunnan jäsenet, joiden kohdalla radikaali sosiaalityö joutuu tekemään enemmän työtä poliittisen toimijuuden herättämiseksi. Vähemmän aktiiviset toimijat ovat arkielämän ongelmien keskellä eläviä kansalaisia, joilla ei välttämättä ole laajoja resursseja nousta aktiiviseen poliittiseen toimijuuteen ainakaan ilman ulkopuolista tukea. Heidän kohdallaan radikaalin sosiaalityön antama voimavaraistava resurssointi on panostusta sosiaaliseen pääomaan ja poliittisen aktiivisuuden herättämiseen. Mielestäni jälkimmäinen ryhmä on se, joka jää usein huomiotta, vaikka poliittisen toimijuuden alaa olisi perusteltua laajentaa koskemaan kaikkia kansalaisyhteiskunnan jäseniä. Poliittinen toimijuus ei saa kaventua eliittien asiaksi vaan sen on kosketettava kaikkia yhteiskunnan jäseniä.

Mielestäni Lehtosen (1996, 127) kuvaama malli nivoutuu hyvin kansalaisyhteiskunnan poliittiseen toimijuuteen, jossa keskeistä on ongelman havaitseminen, toimintaan ryhtyminen ja työskentely päämäärän saavuttamiseksi. Poliittinen toimijuus toimii silloin kriittisen teorian viitoittamalla tavalla pitäen vaihtoehtoisen toimintatavan esillä pyrkien itse toteuttamaan, vaikka vähittäin, tuota päämäärää. Toiminta herättää väistämättä ainakin jonkinlaista huomiota ja tulee sitä kautta julkiseen keskusteluun pohdittavaksi. Tässä mielessä näkisin poliittiseen toimijuuteen kuuluvan näkyvän ja pitkäjännitteisen (elämän)asenteen ja toimintatavan, jolla viestitetään lähiympäristölle omia tärkeinä pidettyjä arvoja ja asenteita. Poliittinen toimijuus on väistämättä arvosidonnaista ja kansalaisyhteiskunta tarjoaa eettis-poliittisen toimintakontekstin, jossa omien arvojen kollektiivinen ajaminen on mahdollista. Tämä on aiemmin mainitsemaani radikaalille sosiaalityöllekin ominaista realistista toimintaa, joka konkretisoituu mikropoliittisilla näyttämöillä ja kytkeytyy kansalaisten arkeen ja sen sujuvuuteen.

Aktiiviseen toimijuuteen kuuluu myös visio paremmasta vaihtoehdosta, jota kohti tulee kulkea. Tämä liittyy kriittisen teoriankin yhteydessä esille nostettuun mielikuvituksen käyttöön yhteiskunnan poliittisessa muuttamisessa. Åbergin (2000, 138-139) mukaan visiolta edellytetään legitimiyyttä, jotta sitä ei yleisessä mielipiteessä vastustettaisi ja jotta sen taakse olisi helppo asettua ja samastua siihen. Tämän hetken esimerkkinä visiosta, joka jakaa

voimakkaasti ajatuksia suomalaisessa poliittisessa keskustelussa ovat samaa sukupuolta olevien henkilöiden mahdollisuus virallistaa suhteensa. Eduskunta on asiasta mielipiteensä ilmaissut, mutta silti eri toimijatahot nostavat asiaa esille kertoen, miten he suhtautuvat tehtyyn päätökseen. Asiaa on ajamassa suuri joukko kansalaisyhteiskunnan toimijoita sekä puolesta että vastaan. Asian suhteen julkisessa keskustelussa ovat edustettuna molemmat ääripäät. Molemmilla ääripäillä on oma visionsa lakimuutoksesta ja molemmat myös ajavat omaa kantaansa asiaa julkisilla areenoilla. Keskustelu on äärimmäisen poliittista ja kuvaa hyvin, kuinka kysymys on lokaali, kansallinen, mutta viittauskohtana on koko globaali maailma ja maat, joissa samassa asiassa on jo tehty poliittisia päätöksiä puolesta tai vastaan.

Tietyn elämänasenteen ja mallin omaksuminen johtaa yksilöä poliittisena toimijana kansalaisyhteiskunnassa tuottamaan omia arvostelmia, jotka ovat hänelle tärkeitä poliittisena toimijana (ks. Pulkkinen 1998, 240). Omat arvostelmat ovat tärkeitä ja samalla mielestäni leimallisia poliittiselle toimijuudelle kansalaisyhteiskunnassa. Näin siksi, että asiat ja ongelmat ovat niin lähellä yksilön elämää ja arkea, että niihin on luontevaa suhtautua elämäntavan ja valintojen tasolla. Tällaista suhdetta ei mielestäni synny esimerkiksi puolueorganisaatioon, joka on perinteinen poliittisen vaikuttamisen muoto. Puoluepoliittisessa sitoutuneisuudessa on olemassa ideologia, jonka mukaan puolue toimii ja toisaalta puolueet toimivat laajasti yhteiskunnan kaikilla politiikan sektoreilla kansalaisyhteiskunnan poliittisuuden rajoittuessa enemmän tietyn, nimetyn ja artikuloitun asian tai ongelman ympärille. Siten näkisin kansalaisyhteiskunnan poliittisen toimijuuden eroavan ratkaisevasti jo perusasetelman tasolla perinteisestä poliittisesta toimijuudesta.

4.2 Poliittisen toimijuuden luonne

Kansalaisyhteiskunnan piirissä ilmenevä poliittinen toimijuus eroaa tai ainakin soisin sen eroavan perinteisestä rationaalisen politiikan ajatuksesta. Rättilän (1999, 52) mukaan rationaaliselle politiikalle on ominaista toiminta tietyn tyylin mukaisesti, antaen järkiperäisiä vaihtoehtoja, jotka perustellaan tiedollisin perustein. Mielestäni näiden ominaisuuksien tulee ilmetä myös kansalaisyhteiskunnan poliittisessa toimijuudessa, mutta ne eivät saa viedä siltä sen erityispiirteitä, jotka ovat luovuus ja spontaani reaktiivinen sekä proaktiivinen toiminta. Kansalaisyhteiskunnan poliittisen toimijuuden loppu on mielestäni lähellä silloin, kun se ajautuu taistelemaan perinteisin puoluepoliittisin asein. Jäsenän itse kansalaisyhteiskuntaa liikkeenä, jolloin poliittisen toimijuuden kangistuminen kaavamaisuuteen aiheuttaa

instituutioitumiskehitystä ja prosessiluonteen pysähtymistä. Tämä ei liene tavoite vaan pikemminkin uhka. Poliittisen toimijuuden kansalaisyhteiskunnan kontekstissa tulee tarjota vaihtoehtoja kansalaisille, jotka kokevat perinteisen poliittisen vaikuttamisen liian tehottomana tai itselleen kaukaisena tapana vaikuttaa.

Rättilä (1999, 53-55) on listannut ongelmia, jotka liittyvät rationaaliseen politiikkaan ja jotka mielestäni tarjoavat hyvän ja selventävän vastakkainasettelun suhteessa kansalaisyhteiskunnan poliittiseen toimijuuteen. Näistä keskeisiä ovat mielestäni miehisten puhetyyliin yliedustuneisuus rationaalisen politiikan kentällä, joka rajaa tarpeettomasti naisia pois poliittisen vaikuttamisen areenoilta. Toiseksi nyky-yhteiskunnan valtava tietomäärä rajaa keskustelusta pois niitä, joilla ei ole riittävästi tietoa tai mahdollisuutta hankkia tietoa. Tämän tutkimuksen kontekstiin kuuluvasti edellisen ongelman voisi ilmaista sanomalla: joilla ei ole sosiaalista pääomaa käytettävänä niin paljon kuin muilla (Ks. Burt 1992). Kolmanneksi rationaalinen politiikka nostaa agendaan vain asioita, jotka ovat sen näkökulmasta relevantteja. Tällöin ulkopuolelle rajautuvat ne aiheet, jotka koskettavat kansalaisyhteiskunnan toimijoiden arkea ja ovat niin sanottuja ruohonjuuritason asioita. Rationaalisen politiikan lyhyt tarkastelu avaa mielestäni välittömän vaatimuksen vaihtoehdon etsimiselle. Tämän vaihtoehdon voi tarjota kansalaisyhteiskunnasta kumpuava poliittinen toimijuus, joka antaa äänen sukupuoleen ja ikään katsomatta ja nostaa keskusteluun aiheita arkipäivän elämästä.

Rättilä (1999) viittaa myös osallistuvaan poliittisuuteen ja demokraattiseen päätöksentekoon. Osallistuvaan malliin kohdistuu kuitenkin kritiikkiä. Keskeistä kritiikissä on se, että osallistumisesta saattaa muotoutua kompetenttien yksilötoimijoiden aluetta, jolloin ulkopuolelle rajautuvat heikommin resurssein varustetut toimijat. (Young 1990, 93.) Tämän eksklusion huomaaminen vaatii toimintaa niiden voimavaraistamiseksi, joiden asema ja olosuhteet vaativat parantamista poliittisen vaikuttamisen kautta. Tällöin palataan kysymykseen heikompien toimijoiden voimavaraistamisesta toimimaan kulloinkin asetettujen päämäärien saavuttamiseksi. Tilannetta voidaan lieventää saattamalla poliittinen toimijuus osaksi kaikkea yhteiskunnallista toimintaa, mutta silti tarvitaan voimavaraistamista, jotta toiminnasta voi muodostua yhä tiedostetumpaa.

Radikaalin sosiaalityön on helppoa yhtyä rationaalisen politiikan mallin kritiikkiin, koska kritiikin aiheet ovat samoja kuin mitä se pitää toiminnassaan esillä. Radikaali sosiaalityö

pyrkii nostamaan toiminnallaan niiden ääntä ja asioita agendaan, jotka tulevat helpoimmin sivuutetuiksi. Käytännössä tämä tarkoittaa erilaisten marginaalisten ryhmien ja heidän asioidensa esillä pitämistä ja heidän tukemistaan toimimaan näkyvämmiin ja rohkeammin oman asiansa puolesta. Tämä on osallisuuden tukemista ja pyrkimystä laajentaa yhteiskunnallista osallisuutta koskemaan mahdollisimman monia kansalaisia. Radikaali sosiaalityö kiinnittyy myös ajatukseen siitä, että yhteiskunnassa määrittelijöinä toimivat eliittien edustajat, jotka eivät ymmärrä tai halua ymmärtää marginalisoitujen ryhmien edustajia vaan pidättävät heidät mieluummin paitsiossa ja pimennossa. Tästä johtuen poliittinen yhteistyö radikaalin sosiaalityön ja kansalaisyhteiskunnan toimijoiden välille on ensiarvoisen tärkeää.

Huolimatta kritiikistä on hyvä huomata, että osallistuva malli tarjoaa ainakin ideaalitasolla mahdollisuuden kansalaisille osallistua yhteiskunnallisten instituutioiden toimintaan ja vaikuttamiseen lähiympäristössään. Se myös ylläpitää avoimia ja demokraattisia systeemejä ja tätä kautta informaation kulku kansalaisten ja hallinnon välillä on joustavaa. (Held 1996, 271.)

Kansalaisyhteiskunnan poliittiseen toimijuuteen kuuluu kriittisen ajattelumallin tapaan vanhojen rakenteiden hylkääminen, jotta uudelle ajattelulle syntyy tilaa. Käytännössä se tarkoittaa tilan antamista utopioille, jotta toimijat saavat mielikuvissa kosketuksen uuteen todellisuuteen (vrt. Horkheimer 1991, 33). Tämä voi osaltaan yllyttää ja sitouttaa heitä uuteen ajatteluun ja antaa resursseja toimintaan. Tämän tutkimuksen kontekstissa radikaali sosiaalityö huolehtii osaltaan siitä, että toimijat jaksavat kulkea uuteen suuntaan, jonka he ovat ottaneet omakseen. Radikaali sosiaalityö voi myös osaltaan vaikuttaa siihen, että kansalaisyhteiskunnan toimijoilla on saatavilla informaatiota oikein ajoitettuna ja vielä suosituksin maustettuna. Tämä tarkoittaa panostuksia kansalaisyhteiskunnan sosiaaliseen pääomaan ja samalla se synnyttää vuorovaikutteista ja vastavuoroista suhdetta toimijoiden välille. Luottamuksen kannalta kuvatus prosessin synnyttäminen ja ylläpito on aivan keskeistä. (Ks. Burt 1992, Johanson & Uusikylä 1998, 18.)

Eräänä kansalaisyhteiskunnan poliittista toimijuutta olennaisesti kuvaavana piirteenä voidaan mielestäni pitää henkilösuhteiden horisontaalisuutta. Tässäkin mielessä se tarjoaa perinteiselle puoluepoliittisuudelle vaihtoehdoisen ajattelutavan, koska toiminta ei rakennu hierarkialle vaan tasa-arvoisten toimijoiden muodostaman yhteisön perustalle. Tällainen tasa-

arvoisuus luo todellisia mahdollisuuksia kaikille toimijoille saada äänensä kuuluviin ja kokea solidaarisuutta toisiin toimijoihin nähden. Tähän liittyy nähdäkseni kansalaisyhteiskunnan poliittisen toimijuuden houkuttelevuus, koska se ei edellytä sitoutumista jäykkiin hierarkioihin. Tasa-arvoisuuden tulee näkyä myös radikaalin sosiaalityön ja kansalaisyhteiskunnan toimijoiden suhteessa, jossa samojen vastavuoroisuuden ja tasa-arvoisuuden elementtien tulee olla läsnä. Tämä liittyy kiinteästi radikaalin sosiaalityön pelkoon professionaalisuudesta, joka vie sen helposti etäälle kansalaisista ja asiakkaista kiinnittämällä huomion lähinnä oman edun ja aseman parantamiseen.

Kansalaisyhteiskunnan poliittiselle toimijuudelle, kuten ylipäänsä toimijuudelle kolmannen sektorin toimijaryhmittymissä, on vielä mielestäni ominaista vapaaehtoisuus ja ruohonjuuritasolla toimiminen. Youngin (1990, 249) mielestä tällaisiin ruohonjuuritason toimijaorganisaatioihin tulisi liittyä myös taloudellista valtaa, jotta ne saavat itseään tunnetuksi ja kuulluksi. Poliittinen toiminta liittyy nyky-yhteiskunnassa niin kiinteästi talouteen ja taloudellisiin kysymyksiin, että näkisin tämän vaatimuksen oikeutettuna. Toisaalta mittavat budjetit vievät toiminnan painopistettä helposti kauemmas ruohonjuuritason toiminnasta ja toiminnan uhkana on muuttua massiiviseksi joukkoliikkeeksi. Se taas rajaa ulkopuolelle toimijoita, jotka ovat kiinnostuneita nimenomaisesti pienimuotoisesta vaikuttamistyöstä arkielämän kysymysten parissa.

4.3 Poliittisen toimijuuden funktiot

Heikki Patomäki (1996, 20-22) lähestyy poliittista toimijuutta John Rawlsin ajatuksista käsin. Tätä kautta poliittinen toimijuus avautuu keinona saavuttaa oikeudenmukaisempi yhteiskunta. Poliittinen aktiivisuus ei ole vain muodollista puhetta vaan siihen tulee sisältyä reilu mahdollisuus ottaa osaa ja vaikuttaa poliittisiin prosesseihin. Mielestäni tällainen vaatimus ja sisäänrakennettu ajatus liittyy myös kriittiseen teoriaan. Poliittinen toimijuus kuivuisi välittömästi kokoon mikäli emme uskoisi siihen, että toiminnalla voidaan saavuttaa jotakin. Kyse on pitkälti tavoitteen asettelusta ja mittakaavasta, jolla vaikuttamista halutaan saada aikaan. Tavoite oikeudenmukaisesta yhteiskunnasta tulee myös ymmärtää prosessinomaisena päämääränä. Kertakaikkisia muutoksia on turha odottaa, mutta vähittäinen muutos pidemmällä aikavälillä on sitäkin todennäköisempi.

Hannah Arendtille (1958, 313-325) osallistuminen poliittiseen toimintaan oli onnen lähde ja tyydyttävä elämäntyyli. Poliittinen toimijuus oli hänelle asioiden laittamista liikkeelle, prosessiin. Tämä tekee siitä tärkeää ja yhteiskunnallisesti luovaa toimintaa, joka tuo esille elämän moninaisuuden. Arendtin tapaan ymmärrettynä poliittinen toimijuus on positiivisia kokemuksia tuottavaa toimintaa, jonka kautta ihmiset kokevat osallisuutta ympäröivään yhteiskuntaan. Samalla poliittinen toimijuus ja aktiivisuus lisäävät vapauden tunnetta ja sitoutumista yhteisiin päämääriin. Positiiviset kokemukset omasta vaikuttamisesta voivat helposti kuulostaa naiiveilta, mutta näkisin niiden sisältävän valtavan määrän energiaa. Globalisoituvassa maailmassa on usein vaikea uskoa omiin mahdollisuuksiin vaikuttaa tai puuttua kehitykseen. Tällöin pienetkin vaikuttamisen kokemukset, tunne voimavaraistumisesta, voivat muodostua yksilön ja yhteisön kannalta tärkeiksi rakennusaineiksi.

Kriittisen teorian näkökulmasta myös Roberto Ungerin näkemykset poliittisesta toimijuudesta ovat varsin mielenkiintoisia. Ungerille (1987, Patomäen 1996 mukaan) poliittinen toimijuus on tapa irrottautua vääristä välttämättömyyksistä ja tarjota eväitä onnelliseen elämään. Tulkintani mukaan Ungerille on keskeistä se, että poliittisen toimijuuden kautta kansalaisille avautuu mahdollisuus pohtia kriittisesti suhdettaan suhteellisen pysyviksi ajateltuihin yhteiskunnallisiin puitteisiin. Poliittinen toimijuus on siten tapa murtaa olemassaolevia konteksteja ja etsiä mahdollisuutta toisin toimimiseen, joka on syvästi poliittista ajattelua. Täysipainoinen poliittinen toimijuus tarvitsee kyseenalaistavaa ja kriittistä pohdintaa, koska muutoin kansalaiset tottuvat elämään nykyisissä ja olevissa puitteissa. Tämän tutkimuksen kannalta keskeistä on se, että on olemassa tahoja, jotka edistävät ja tukevat tällaista poliittista heräämistä. Kansalaisten voi olla vaikea nousta kritisoimaan rakenteita asiantuntijuuden ja erityistiedon läpeensä kyllästävässä yhteiskunnassa. Kyse on siten yhteistyöstä kansalaisyhteiskunnan toimijoiden kanssa ja heidän mahdollisuuksiensa huomaamisesta poliittisessa toiminnassa.

Poliittinen toimijuus torjuu siten valmiit ideat ja diskursiiviset käytännöt, joita vastaan myös radikaali sosiaalityö taistelee (ks. Rojek 1988). Nämä ideat ja diskursiiviset käytännöt uusintavat päivittäin ja hetkittäin olemassaolevaa järjestystä ja pyrkivät oikeuttamaan sen olemassaolon. Niitä on kuitenkin syytä lähestyä jatkuvasti kriittisellä asenteella, koska annetut ideat saattavat sisältää eliittien pyrkimyksen vahvistaa omaa asemaansa heikompien kustannuksella.

Tarkasteltaessa poliittista toimijuutta postmodernina ilmiönä korostuvat ei-perinteiset poliittisen toiminnan muodot ja piirteet. Tällöin poliittinen toimijuus kanavoituu sosiaalisten liikkeiden kautta, jotka antavat äänen äänettömille yhteiskunnassa. Samalla sosiaaliset liikkeet ainakin idealistisella tasolla voimavaraistavat kansalaisia toimimaan poliittisesti. (Leonard 1997, 156). Sosiaaliset liikkeet voivat toimia myös identiteettiilikkeinä, joiden tavoitteena on yhteiskunnallinen muutos mutta keinot muutokseen hakemiseen ovat uudenlaiset (Mäkelä 1998, 308). Identiteetin antaminen toimijoille yhdistää heitä ja antaa tunnetta voimavaraistumisesta. Monet identiteettiilikkeet, kuten Mäkelän artikkelissaan kuvaama AA, ovat sosiaaliin kysymyksiin kytkeytyneitä. Voimavaraistumisen tunne voi siten nousta ryhmän jäsenyydestä ja jaetusta kokemuksesta. Radikaali sosiaalityö voi olla auttamassa yhteisöjen syntyä esimerkiksi ohjaamalla samankaltaisten ongelmien kanssa painiskelevia yhteen ja tukemalla yhteisönmuotoutumisprosessia.

Poliittiseen toimintaan liittyy myös tiedon tuottaminen päättäjille ja sen esille tuominen mitä on elää ja asua tietyssä paikassa tietynä aikana. Tätä voidaan pitää eräänlaisena identiteettipoliittikkana, jolla muovataan uudenlaista poliittisen toiminnan muotoa. Suomessa demokratia on perinteisesti nähty mallikelpoisena ja toimivana. Kansalaisilla on perustuslaillinen vapaus kokoontua, kertoa mielipiteensä ja äänestää säännöllisin väliajoin valtiollisissa vaaleissa. Tämän lisäksi kaivataan kuitenkin postmodernisti orientoitunutta poliittisen toimijuuden mallia. Silloin toiminnassa korostuvat perinteiselle puoluepoliittiselle vaikuttamiselle vastakkaiset organisoitumisen tavat ja mallit. Vastakkaisuus tarkoittaa kaikkein perustavimmillaan mielestäni vertikaalisten herruussuhteiden korvaamista horisontaalisilla suhteilla (Lehtonen 1988, 7-8). Toiminta tuottaa tietoa päättäjille ja sen päämääränä on parantaa ihmisten elämänlaatua. Poliittinen toimijuus pyrkii maksimoimaan onnellisuuden ja minimoimaan kaikenlaisen kärsimyksen yhteiskunnassa. Näkemykseni mukaan puolueet eivät kiinnity riittävästi kansalaisten arkeen ja arjen ongelmiin, jolloin ne eivät kykene voimavaraistamaan kansalaisia tai tarjoamaan heille mielekästä tapaa osallistua yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen. Kansalaisyhteiskunnan liikkeet ovat tässä mielessä vaihtoehto ja niillä on mahdollisuus muovata uutta kuvaa poliittisuudesta. Poliittisesti kyse on mielestäni koetusta intressiyhteydestä, joka saa ihmiset liikkeelle ja toimimaan, kokemaan tiedostamisen poliittisen heräämisen prosessissa. Koetut sosiaaliset ongelmat antavat motivaatiota eikä myöskään yhdessä toimisen merkitystä tule mielestäni väheksyä.

Sosiaalisissa liikkeissä korostuvaa yhteisöllisyyttä voidaan kuvata Heikki Lehtosen (1988, 7) mukaan kolmella tavalla: yhteisöt poliittisen järjestelmän vastavoimina, yhteisöt talouden vastavoimina, yhteisöt emotionaalisen tyydytyksen tuottajina. Lehtonen nostaa tässä esille yhteisöt funktionaalisina kokonaisuuksina. Mielestäni funktionalistinen lähestymistapa kansalaisyhteiskunnassa toimiviin poliittisiin yhteisöihin on hedelmällinen. Näkemykseni mukaan yhteisöt todella sisältävät yksilöiden kannalta funktionaalisia piirteitä, mutta toisaalta niillä on oma funktionsa myös yhteiskunnallisessa työnjaossa. Funktionaalisina kokonaisuuksina ne tarjoavat puitteet poliittiselle toimijuudelle, joka muotoutuu kunkin yhteisön päämäärien ja toimintatapojen mukaan persoonallisesti. Näissä yhteisöissä mahdollistuu myös sosiaalisen pääoman syntyminen, joka puolestaan edistää yksilöiden ja yhteisöjen voimavaraistumista ottamaan paikkansa ja vastuunsa yhteiskunnan muuttamisessa. Sosiaalinen pääoma kytkeytyy silloin käytettäväksi voimavaraksi sosiaalisiin yhteisöihin.

Poliittista toimijuutta kansalaisyhteiskunnassa on kuvattu uudeksi tavaksi toimia ja politisoida asioita. Poliittinen toimijuus on muuttunut yhtäältä perinteisten puolueiden menettäessä asemiaan ja toisaalta hyvinvointivaltion joutuessa leikkaamaan menojaan. Hyvinvointipolitiikan osalta kysymys on julkisen sektorin legitimoinnista nousee keskeiseksi ja yhä vaativammaksi kysymykseksi. Tästä kehityksestä johtuen poliittisen osallisuuden ja toimijuuden merkitys kasvaa. (Kettunen & Kiviniemi 2000, 47.) Kettusen ja Kiviniemen kuvaama yhteiskunnallisen tilanteen muutos on selkeä haaste poliittiselle toimijuudelle. Mielestäni olisikin kiinnostavaa nähdä ratkaiseva kansalaisyhteiskunnan poliittisen toimijuuden ja poliittisen aktiivisuuden nousu maamme poliittisessä elämässä. Kriittisen teorian valossa kansalaisyhteiskunnalla tulisi olla esittää vaihtoehto vallitsevalle poliittiselle suunnalle. Tämä on merkittävä haaste kansalaisyhteiskunnalle. Poliittinen toimijuus, jolla ei ole muuta annettavaa kuin pelkkä vahtikoirapalvelu ei pidemmän päälle ole mielestäni kestävä. Poliittisen päätöksenteon kannalta tarvitaan innovatiivisia ehdotuksia ja toimintamalleja, joiden kautta politiikkaa voidaan uudelleen suunnata. Kansalaisyhteiskunnan poliittisten toimijoiden onkin syytä ottaa huomioon talouden realiteetit. Lisää rahaa jollekin sektorille on mitä ilmeisimmin pois jonkin toisen tahon toimintaresursseista. Tässä mielessä koko kansalaisyhteiskunnan ideaali ruohonjuuritasolta ponnistamisena ja paikallisena toimijuutena on hyvä pitää mielessä. Lokaalit uudistukset ovat usein helpompia ja todennäköisemmin toteutettavia kuin mittavat rakenteelliset uudistukset. Toisaalta ruohonjuuritasolta liikkeelle lähtevä toiminta on osa kokonaisuuteen vaikuttamista.

Kansalaisyhteiskunnan poliittinen vaihtoehto ei siis mielestäni ole parhaimmillaan valtion tai markkinoiden haastamisessa ja kilpailuttamisessa vaan paikallisten ratkaisujen ja toimintamallien tarjoamisessa.

4.4 Arkipäivän tekijä

Poliittista toimijuutta kansalaisyhteiskunnassa hyvin kuvaavana ja kiteyttävänä metaforana voidaan pitää luonnehdintaa "arkipäivän tekijä" (Kettusen & Kiviniemi 2000, 51). Metafora kuvaa tasoa, jolla poliittinen toimijuus liikkuu. Kyse ei siis ole merkittävistä ulkopoliittisista kysymyksistä vaan pikemminkin elämänlaatuun ja -hallintaan sekä onnellisuuteen liittyvistä kysymyksistä. Metaforan mukaan ihminen on mielestäni oman elämänpolitiikkansa seppä, joka takoo omaa onnellisuuttaan. Arkipäivän tekijä - metaforan sointi on mielestäni positiivinen. Metafora kuvaa aktiivista kansalaista, joka kykenee vaikuttamaan oman arkensa kulkuun ja kehitykseen. Myös radikaalin sosiaalityön kannalta kyse on merkittävästä metaforasta tai jopa meta-ajatteluun liittyvästä piirteestä. Asiakkaan näkeminen arkipäivänsä tekijänä tuottaa positiivisia miellejhtymiä omaa elämäänsä ainakin tuettuna hallitsemaan kykenevästä yksilöstä, jolla on hallussaan poliittista kompetenssia ja vaikutusmahdollisuuksia omaan elämäänsä.

Kirjoittaessaan feministisestä sosiaalityöstä Dominelli ja McLeod (1989, 156-169) painottavat naisten poliittisen osallisuuden merkitystä naisten yhteiskunnallisen aseman parantamisessa. Jos naiset eivät ole poliittisessa toiminnassa mukana aktiivisina arkipäivän tekijöinä häviää heidän näkökulmansa ja intressinsä pois keskustelusta. Pelkona on myös paikallisen poliittisen toimijuuden hiipuminen ja häviäminen, mikäli aktiivisia toimijoita ei ole mahdollista löytää. Mielestäni Dominellin ja McLeodin ajatukset voidaan yleistää koskemaan koko poliittista toimijuutta kansalaisyhteiskunnassa. Olipa kyse naisten tai minkä tahansa muun ryhmän vaikutusmahdollisuuksista on arkipäivän tekijä niissä mukana vaikuttamassa poliittisin keinoin politiikan areenalla sosiaalisten ongelmien ratkaisemiseksi ja hyvinvoinnin lisäämiseksi. Minkä tahansa ryhmän etujen mukaista on, että he ovat mahdollisimman paljon esillä ja kykenevät artikuloimaan omia ongelmiaan julkiseen keskusteluun. Poliittisen muutoksen mahdollisuus pienenee mikäli nämä toiminnan mallit eivät ole esillä. Toisaalta en voi nähdä Dominellin ja McLeodin tapaan poliittisen toimijuuden painopisteen siirtymistä pois puoluepoliittisuudesta kovinkaan vakavana asiana. Tilanne on pikemminkin haaste perinteiselle poliittiselle toiminnalle, jonka tulee pohtia

kiinnostavuuttaan ja houkuttelevuuttaan. Mikäli kolmas sektori kykenee tarjoamaan kansalaisille paremmat vaikuttamisenmahdollisuudet on puolueiden se tunnustettava ja otettava tilanteesta opikseen.

Poliittis-hallinnollisessa järjestelmässä kansalaisyhteiskunnan toimijoita on mahdollista tarkastella monesta eri näkökulmasta. Kettusen ja Kiviniemen (2000, 52) mielestä näkökulmina ovat:

1. Etujärjestönäkökulma, joka korostaa tietyn ryhmän etujen ajamista
2. Kansalaisten vaikutuskanava, jossa korostuu järjestön tarjoama mahdollisuus ajaa omia yksilöllisiä etuja
3. Yhteisöllinen näkökulma, joka korostaa sosiaalisten liikkeiden ja järjestöjen yhteisöllisiä ja yhteisöllisyyttä luovia piirteitä.

Nämä kolme näkökulmaa kuvaavat omalla tavallaan kansalaisyhteiskunnan poliittista toimijuutta. Yksilö voi sitoutua johonkin tiettyyn kohtaan, joka toimii hänelle motivaattorina toiminnassa, mutta voi myös olla, että kaikki kohdat toteutuvat toimijan elämässä. Arkipäivän tekijöille löytyy siten useita mahdollisuuksia kanavoida omaa toimijapotentialiaan ja muutoshakuisuuttaan.

Radikaalille sosiaalityölle metafora arkipäivän tekijöistä on myös antoisa. Arki ja arjen sujuminen on keskeinen haaste radikaalille sosiaalityölle. Arjen sujuvuuden kautta voidaan parantaa koettua elämänlaatua ja lisätä sosiaalista turvallisuutta. Rakenteisiin orientoituneelle radikaalille sosiaalityölle arjen tulisi mielestäni muodostaa se reflektiopinta, jota vasten se tarkastelee omaa toimintaansa.

5. Kansalaisyhteiskunnan jäljillä

Keskustelu kansalaisyhteiskunnasta suomalaisessa kontekstissa on hieman epäselvää käsitteen moniulotteisuuden ja tietyn epäselvyyden vuoksi. Tarkoitukseni on esitellä ja eritellä kansalaisyhteiskunnan käsitteelle annettuja merkityksiä ja ulottuvuuksia. Seligman (1992, 201) erottaa omassa teoksessaan kansalaisyhteiskunnan kolme ulottuvuutta, jotka ovat käsitteen suora poliittinen käyttö eli hallituksen toiminnan arvostelu, analyyttinen käsite, jonka avulla eritellään sosiaalisia ilmiöitä ja organisaatioita makrotasolla ja kolmantena käsitteen filosofis-normatiivinen käyttö, jolloin on kyse hyvän elämän mallin etsimisestä ja tarjoamisesta kansalaisille.

Suomalaisessa keskustelussa kansalaisyhteiskunnan käsitteen ulottuvuuksina mainitaan poliittinen, sosiaalinen, taloudellinen ja vapaaehtoistoiminta (esim. Koskiahon ym. 1999, 150-151). Lista voidaan lisätä myös toiminta kulttuurin alueella, jossa kansalaisyhteiskunta myös toimii aktiivisesti. Vertailukohteena voidaan pitää esimerkiksi englantilaista perinnettä, jossa kansalaisyhteiskunta on säilyttänyt selkeämmin poliittisen leiman eikä ole siten identifioitunut voimakkaasti taloudellisenä tai sosiaalisena käsitteenä (Pulkkinen 1989, 124). John Keane (1998, 41) painottaa kansalaisyhteiskunnan poliittisuutta todetessaan, että käsitettä voidaan käyttää hyödyksi poliittisten strategioiden arvioinnissa. Tällöin on kyse erilaisten päämäärien saavuttamiseen käytettävien menetelmien pohtimisesta. Kyse on tietynlaisesta metodisuudesta eli millaisin menetelmin jokin määrätavoite on mahdollista saavuttaa poliittisessa kamppailussa. Nähdäkseni tällaisessa arvioinnissa korostuvat kansalaisyhteiskunnalle tyypilliset jäsenyydet, jotka voivat olla ja todennäköisesti ovat varsin erilaiset kuin esimerkiksi talouden perustelut ja toimintatavat.

Perehtymällä viimeaikaiseen keskusteluun ja tapoihin ymmärtää kansalaisyhteiskunnan käsite ja sen sisällöt päästään käsiksi mielenkiintoiseen maailmaan. Tätä kautta avautuu mahdollisuus pohtia, millaista poliittisen toimijuuden kulttuuria ja tapaa kansalaisyhteiskunta edellyttää ja suosii. Samalla voidaan luoda ja hahmotella mallia tulevalle poliittiselle toiminnalle. Mielestäni on perusteltua todeta, että toimiva kansalaisyhteiskunta edellyttää tiettyjä demokraattisia instituutioita. Riippumattomat joukkoviestimet, kansalaisten mahdollisuus hyödyntää eri alojen erityisasiantuntijoita ja se, että yhteiskunnassa sallitaan laaja ja kattava vapaaehtoistoimijoiden verkosto kuuluvat toimivaan demokratiaan. (Helander 1998, 49.) Demokratialle asetuvat vaatimukset eivät ainakaan Suomessa muodostu kansalaisyhteiskunnan toiminnan laajamittaiseksi esteeksi. Suomessa vallitsevat olosuhteet eivät siten suoranaisesti tukehdata kansalaisyhteiskunnasta nousevaa omaehtoista potentiaalia. Aila-Leena Matthiesin (1990, 110) mukaan tämä potentiaali on jotakin, joka tulisi ottaa hyvinvointivaltion resurssina huomioon ja hyödyntää sitä hyvinvointivaltiota rakentavalla tavalla poliittisessä toiminnassa.

Cohenin ja Araton (1994, ix) ajattelussa kansalaisyhteiskunta ilmentää käytännöllistä käsitettä, jolla on käyttöä tämän päivän politiikassa. Kansalaisyhteiskunta on heille ennen kaikkea intiimi piiri ja sosiaalisen kanssakäymisen muoto sekä julkisen keskustelun foorumi. He erottavat lisäksi kansalaisyhteiskunnan ja poliittisen yhteiskunnan, jota ei kuitenkaan tule tulkita yrityksenä epäpolitisoida kansalaisyhteiskuntaa. Heille kansalaisyhteiskunta on

poliittisen avantgarden alue ja sitä uhkaavat valtio, hallitus ja poliittinen järjestelmä. Cohenia ja Aratoa voi mielestäni kritisoida Shilsin (1997, 320) ajatuksin toteamalla, että kansalaisyhteiskunta tarvitsee valtiota instituutioineen ja päinvastoin. Kansalaisyhteiskunnan intressissä on vaalia suhdetta valtioon ja ylläpitää efektiivistä suhdetta näiden toimijatahojen välillä.

Kansalaisyhteiskunnan funktiona on Cohenin ja Araton (1994, 492) mukaan realisoida modernissa yhteiskunnassa olevia voimavaroja. Mielestäni Cohen ja Arato ovat oikeassa luonnehtiessaan kansalaisyhteiskuntaa sosiaalisen sfääriksi ja julkisen keskustelun alueeksi. Tätä kautta he luovat mielestäni kansalaisyhteiskunnalle ominaispiirteitä, joiden kautta sitä on mahdollista lähestyä. Itse en kuitenkaan ajattele kansalaisyhteiskunnan olevan suoranaisesti uhattuna vaan pikemminkin näkisin kansalaisyhteiskunnan yhteiskuntaa tasapainottavana toimijakokoumana ja osana toimivaa demokratiaa. Samalla ajatus kansalaisyhteiskunnan mahdollisuudesta realisoida olemassa olevia voimavaroja on poliittisesti kiinnostava, koska ajatus lähtee liikkeelle siitä, että voimavaroja on olemassa. Haasteena on se, millä nuo voimavarat saadaan esille ja toimimaan eli miten freirelainen kriittinen tietoisuus saadaan herätettyä. Ratkaisuna tähän ongelmaan olen esittänyt laajamittaista voimavaraistavaa toimintaa, jota radikaali sosiaalityö käyttää toimintamenetelmänään.

Gellnerin (1995, 32) jäsenyyksessä kansalaisyhteiskunta on ei-hallituksellisten, vapaaehtoisten, organisaatioiden kokouma, joka on ja jonka tulee olla riittävän vahva luomaan vastavoima valtiolle. Kansalaisyhteiskunta toimii hänen mukaansa despotismin vastustajana ja samalla kansalaisyhteiskunta on vapauden välttämätön edellytys. Mielestäni nimenomaan vastavoiman luominen on kansalaisyhteiskunnan tärkein tehtävä. Ilman tätä tasapainottavaa orgaania valtio ajautuu helposti liian kauas kansalaistensa arjesta. Pelko liittyy radikaalin sosiaalityön esittämään uhkaan eliittien hallinnasta, jota vastaan voidaan taistella esittämällä vaihtoehtoja ja vastakkaisia mielipiteitä. Tähän tehtävään tarvitaan sekä kansalaisyhteiskunnan voimavaroja että radikaalin sosiaalityön panoksia. Tässä voidaan havaita myös se lainalaisuus, jota Horkheimer (1991, 55) pitää esillä eli epäoikeudenmukaisen järjestelmän itseään uusintava toimintalogiikka.

Kansalaisyhteiskunnan ominaispiirteisiin kuuluu mielestäni Leonardin kuvaamat postmodernin organisaation piirteet. Niissä korostuu Leonardin (1997, 111) mukaan suuri

liikkumavapaus, solidaarisuus, konsensus ja ei-keskitetty johtamistapa. Mielestäni näitä piirteitä vaaditaan erityisesti kansalaisyhteiskunnalta ja sen poliittiselta toimijuudelta, jotta se voisi faktisesti tarjota vaihtoehdon entisenkaltaiselle puoluesidonnaiselle politiikan tekemiselle. Tähän liittyy myös Galperin (1975) ajatus kansalaisyhteiskunnan toimijoiden kokoontumisesta tilapäisesti yhteen tietyn rajatun aiheen ympärille ja pyrkimys selviytyä taistelussaan voittajina poliittisen painostustoiminnan kautta. Kyse on lokaalista intressiyhteydestä, johon viittasin jo aiemmin. Tämä yhteys tuo ihmisiä yhteen ja antaa heidän toiminnalleen mielen ja motivaation. Myös radikaalille sosiaalityölle asetelma on kiinnostava. Tilapäisen kokoontumisen taustalla voidaan nähdä ajatus jonkin sosiaalisen ongelman ratkaisemisesta, jolloin asia kytkeytyy radikaalin sosiaalityön kiinnostuksen kohteisiin.

5.1 Kansalaisyhteiskunnan paikannus

Janoski (1998, 12) on todennut kansalaisyhteiskunnan sijoittuvan markkinoiden ja valtion ohella yhteiskunnalliseen todellisuuteen. Tässä rakenteessa kansalaisyhteiskunta edustaa dynaamista ja responsiivista julkista diskurssia. Janoskin mukaan tämänkaltainen kansalaisyhteiskunta on sovellettavissa kaikkiin niihin maihin, joissa on olemassa yksityisiä organisaatioita valtion ja perheen välillä. Mielestäni Janoski sijoittaa kansalaisyhteiskunnan oikealla tavalla kolmanneksi osapuoleksi valtion ja markkinoiden oheen. Samalla hän antaa kansalaisyhteiskunnalle poliittisesti merkittävän roolin dynaamisena ja varteenotettavana julkisena keskustelijana ja toimijana. Kansalaisyhteiskunnalle on mielestäni löydettävä juuri tämänkaltainen aktiivisen toimijan rooli yhteiskunnassa.

Paikannettaessa kansalaisyhteiskuntaa olisin taipuvainen ajattelemaan suomalaisissa oloissa kuten Edward Shils (1997, 220), että toimiakseen kansalaisyhteiskunta vaatii tietyn määrän yhteiskunnallista stabiiliteettia, jota hallituksen käyttämä valta tuo valtioon. Kansalaisyhteiskunta tarvitsee olot, joissa se voi keskittyä toimimaan yhteiskunnallisena muutosagenttina eikä sen tarvitse pelätä joutuvansa vainon tai sarron kohteeksi. Tämä edellyttää luottamusta kansalaisten ja hallinnon välille kuten myös toimivaa demokratiaa, joka sallii ilmaista mielipiteitä ja kokoontua yhteen. Heinosen (1999, 190) termein kyse on välityksistä. Välitysten kansalaisyhteiskunnan ja valtion välillä tulee olla kunnossa, jotta kansalaiset voivat välittää intressejään ja arvojaan valtion suuntaan. Näkisin asian niin, että välittyneisyyden ongelmat vievät kansalaisilta uskoa ja luottamusta valtion toimintaa

kohtaan. Siksi suhteen eri toimijoiden välillä tulisi toimia vastavuoroisuuden periaatteiden mukaisesti. Samalla kansalaisyhteiskunta paikantuisi varteenotettavana toimijatahona yhteiskunnalliseen todellisuuteen. Radikaali sosiaalityö voi mielestäni toimia välityksiä öljyvänä tahona. Sillä on viranomaistoimijana tietoja ja taitoja, jotka eivät välttämättä ole aina suoraan kansalaisyhteiskunnan toimijoiden ulottuvilla. Radikaali sosiaalityö voi siten toimia viestintuojana, joka katselee maailmaa kansalaisen näkökulmasta ymmärtäen siten poliittisten uudistusten ja muutosten merkityksen arkielämän tasolla.

Shilsin (1997, 71) mukaan yhteen kokoontuminen luo kansalaisten välille siteen ja he voivat nähdä toinen toisensa saman kansalaisyhteiskunnan jäseninä. Kansalaisyhteiskunnan jäseninä he ovat samojen auktoriteettien ja lakien alaisia. He ovat usein myös saman maantieteellisen alueen asukkaita, jolloin heillä on jaettuja kokemuksia. Kansalaisyhteiskunnan jäsenyys on mielestäni tätä kautta tarkasteltuna nimenomaan kollektiivinen kokemus, koska kansalaiset jakavat kokemuksen sosiaalisesta todellisuudesta. Tämän kollektiivisen kokemuksen kautta avautuu mahdollisuus luoda sosiaalista pääomaa ja asettaa se osallaan tuottamaan positiivisia seurauksia yhteisölle. Tällä tavoin ajateltuna kansalaisyhteiskunta voidaan paikantaa mentaalisesti olemassaolevana ajatusrakenteena ihmisten mielissä. Kansalaisyhteiskunnan reaalinen olemassaolo eroaa kansalaisyhteiskunnasta ideana. Idealla on kuitenkin myös paikkansa, koska mielikuvissaan toimijat asettavat kansalaisyhteiskunnalle haasteita ja odotuksia, joihin he pyrkivät toiminnan kautta.

Kansalaisyhteiskunta voidaan Jean Cohenin (1995, 35-37) tapaan paikantaa myös sosiaalisen vuorovaikutuksen kentälle, jossa se tuotetaan kollektiivisen toiminnan kautta ja jossa se institutionalisoituu lain kautta. Kansalaisyhteiskunnan kohdalla toiminnan merkitys nousee mielestäni tärkeään asemaan. Toiminnan kautta kansalaisyhteiskunta saa muotonsa ja realisoituu yhteiskunnallisena toimijana. Siten kansalaisyhteiskunnalta voidaan mielestäni odottaa myös poliittista aktiivisuutta ja kykyä toimia muutosagenttina. Tässä yhteydessä on hyvä muistaa Freiren ajatus tietoisuuden heräämisestä, johon ei liity toimintaan ryhtymistä. Freire luokitteli sellaisen tietoisuuden heräämisen puolittaiseksi. Mielestäni kansalaisyhteiskunnan ylle asettuu velvoite toimintaan ryhtymisestä.

5.2 Kansalaisyhteiskunnan poliittisen toimijuuden yhteiskunnalliset vaikutukset

Keanen (1988, 14) mukaan kansalaisyhteiskunnan poliittinen toimijuus on osallistumista ei-valtiollisten toimintojen kokonaisuuteen, joka on identiteetin ylläpitämistä ja muuttamista painostus- ja kontrollitoiminnan kautta. Painostuksen ja kontrollin kohteena on valtio instituutioineen. Mielestäni tämä on hyvä kuvaus kansalaisyhteiskunnassa esiintyvän poliittisen toimijuuden yhdestä motivaattorista. Toiminta on suunnattu suoraan valtion harjoittaman politiikan kontrolliin. Hallituksen poliittista funktiota voidaan mielestäni pitää tietyn puoluepoliittisen hegemonian ylläpitämisenä. Silloin kansalaisyhteiskunnan tulee tuottaa vaihtoehtoisia näkemyksiä tuolle hegemoniselle näkemykselle ja se ajautuu helposti konfliktiin hallituksen harjoittaman politiikan kanssa. Konfliktin suuruutta ei kuitenkaan tule liioitella ainakaan lokaalissa mittakaavassa, koska hallitus joutuu ajattelemaan koko kansakuntaa ja kansalaisyhteiskunta katsoo asioita usein vain paikallisina ilmiöinä.

Radikaali sosiaalityö ei voi hyväksyä laajamittaista sosiaalista kontrollia, joka kohdistuu kansalaisiin. Mielestäni radikaali sosiaalityö voi ja sen pitää kuitenkin hyväksyä ja sallia kansalaisyhteiskunnan valtiota kohti suuntautuva kontrolli. Radikaalin sosiaalityön tulee myös itse osallistua tuon kontrollin ylläpitämiseen osana hegemonian kritiikkiä ja valvontaa. Kontrolli oikeutetaan tässä ajattelutavassa vain yksisuuntaisena. Valtion harjoittaman kontrollin oikeutus liittyy mielestäni laillisen järjestyksen ylläpitämiseen. Kansalaisyhteiskunta sen enempää kuin radikaali sosiaalityö eivät voi käyttää laittomia keinoja toiminnassaan.

Nykyisessä poliittisessa tilanteessa, talouden realiteettien sitoessa yhä enemmän hallituksia ja niiden politiikkaa, korostuu kansalaisyhteiskunnan poliittinen aktiivisuus. Jotta talous ei nousisi liiaksi ja painaisi kansalaisyhteiskuntaa unholaan, on kansalaisyhteiskunnan luotava suhteet pääomaan, jotta se voi toimia maksimaalisella teholla (Käkönen 1991, 166) Painostuskeinojen ja toiminnan on mielestäni kyettävä antamaan vaihtoehtoisia toimintamalleja, innovaatioita ja ennen kaikkea sen on kyettävä pitämään itsestään ääntä, jotta taloudelliset edut ja kilpailu eivät ajaisi kansalaisyhteiskuntaa ja jopa valtioita haluamaansa suuntaan. Tähän näkökulmaan liittyy kiinteästi Rosen (1998, 4) näkemys kansalaisyhteiskunnan kiehtovuudesta erityisesti vasemmistoajattelijoiden mielissä. Heille kansalaisyhteiskunta on ennen kaikkea hallintaa ja vaihtoehto liberaalille talouspolitiikalle, jonka keskeinen tavoite on luoda vapaan kilpailun olosuhteet ja heikentää valtiollisen

kontrollin mahdollisuuksia. Toisaalta vasemmistoajattelijoille kansalaisyhteiskunta on myös vastalääke valtion liiallista hallintaa vastaan, koska sekään ei ole hyvä toimivan ja aktiivisen kansalaisuuden näkökulmasta. (Rose 1998, 4.) Kansalaisyhteiskunta muodostaa näin ajatellen suoja-alueen ja turvan holhousvaltiota vastaan (Siisiäinen 1999, 12).

Jyrki Käkösen (1991, 167- 168) mukaan kansalaisyhteiskunta on faktisesti olemassa oleva. Käkösen ennustuksissa 1990-luvun alussa kansalaisyhteiskunta näytti mahdollisuudelta paikata yhtenäisvaltioiden murtumisen jälkeensä jättämää tilannetta. Hänelle kansalaisyhteiskunta on suoran poliittisen vallankäytön muoto ja areena, jolla kansalaiset tekevät politiikkaa, toimivat poliittisesti, vastuullisina ja itseään varten. Kansalaisyhteiskunta on siten Käköselle mitä puhtaimmin intressiyhteyttä, temaattisesti rajattua ja kansalaisten itsehallinnon alue, joka jää valtiollisen politiikan ulkopuolelle. Poliittinen toimijuus realisoituu hänen mukaansa uusissa liikkeissä, jotka ovat keskittyneet yhden asian ajamiseen nimenomaan siitä lähtökohdasta, että jokin tietty asia on jäänyt valtiolta hoitamatta. Kansalaisyhteiskunta on tämän ajattelun mukaan esimerkiksi sosiaalipoliittisissa kysymyksissä perässäkulkija ja paikkailija, joka joutuu harsimaan kokoon valtion jättämiä repeämiä. Käkösen mukaan kysymys voi olla sekä globaalista että lokaalista ongelmasta. Samaan tapaan on todennut myös Suvanto (1997, 610) todetessaan kansalaisyhteiskunnan poliittisen toimijuuden keskittyvän yhteisiin asioihin, tietyille kulttuurialueelle mutta myös globaaleihin ongelmiin. Esimerkkinä taistelusta globaalissa mittakaavassa toimivat aiemmin mainitsemani huippukokoukset ja meillä kansallisella tasolla esimerkiksi luonnonsuojelijoiden suorittamat aktiit vanhojen metsien suojelemiseksi.

Käkösen ajattelua seuraten kansalaisyhteiskunta poliittisen toimijuuden areenana identifioituu mielestäni varteenotettavaksi ja voimakkaaksi tekijäksi poliittisen toiminnan kentällä. Käkönen (1991) lataa kansalaisyhteiskuntaan odotuksia, joiden kautta avautuu näkymä voimakkaasta ja merkittävästä toimijasta. Käytännön esimerkkinä voidaan mielestäni esimerkiksi paikallista työttömien yhdistystä, joka toimii voimakkaasti ja avoimen poliittisesti yhden ongelman ratkaisemiseksi. Työttömien työkykyä ylläpidetään ja heille tarjotaan mielekästä tekemistä ja samalla yhdistys pitää yllä aktiivista verkostoa päättäjiin ja viranomasiin kuten esimerkiksi sosiaalityöntekijöihin. Se myös pyrkii vaikuttamaan yleiseen mielipiteeseen monin eri tavoin, koska sille julkisuus muodostaa toiminnan ja ongelman agendassa pysymisen kannalta ensiarvoisen tärkeän foorumin. Sosiaalipoliittisesti kyse on merkittävästä ryhmästä ja yhteiskunnallisesti tunnustetusta ongelmasta, työttömyydestä, joka

kuitenkin pysyy vielä paremmin uutisagendassa kansalaisyhteiskunnallisten toimijoiden poliittisen toiminnan ansiosta.

Poliittisessa keskustelussa pitää olla jokin Toinen, johon viitataan ja joka on se huonompi ja usein vallitseva vaihtoehto. Vuorovaikutusprosessissa kansalaisyhteiskunnasta muodostuu poliittisesti markkinoille ja valtiolle Toinen, joka on vahtikoiran tavoin vaatimassa uudistuksia tärkeäksi katsomissaan asioissa. Vahtikoiran ei kuitenkaan tarvitse olla läpeensä paha vaan sen saadessa huomiota sen ei tarvitse räksyttää ja se voi esittää asiansa hyvien tapojen mukaisessa järjestyksessä. Toisaalta tämä ei tarkoita myöskään vahtikoiran alituisen epäluulon perustuvan luonteen muuttamista vaan muut keskustelukumppanit hyväksyvät vahtikoiran tärkeänä toimijana omassa roolissaan, kokonaisuuden tasapainottajana ja “tavallisen elämän” asiantuntijana ja puolestapuhujana (Frankenberg 1995, 197). Näen kansalaisyhteiskunnan poliittiset toimijat arjen asiantuntijana, arkipäivän tekijöinä. Toimijat kertovat erityisesti lokaalilla tasolla elämästä, jota elävät tuottaen autenttista puhetta kokemuksistaan. Kansalaisyhteiskunnan kanssatoimija radikaali sosiaalityö on myös arjen asiantuntija, joka kohtaa kansalaisyhteiskunnan usein passiivisempia jäseniä omassa työssään. Siten radikaali sosiaalityö on myös mielestäni vastavoima, joka tasapainottaa omasta roolistaan käsin yhteiskuntaa.

Kansalaisyhteiskunnan poliittista toimijuutta voidaan luonnehtia myös offensiiviseksi ja defensiiviseksi. Kansalaisyhteiskunnan tavoitteena ja funktiona on silloin laaja-alainen demokratisointi, taloudelliselta sorrolta suojautuminen ja toiminnan ulottaminen kaikkialle yhteiskuntaan. Tavoitteena on pitää yllä linkkiä kansalaisyhteiskunnan ja poliittisen yhteiskunnan välillä. Samalla tavoitteena on pitää yllä utooppista kuvaa paremmasta yhteiskunnasta, joka on keskeinen toimintaa ohjaava ideaali. Utopiat antavat toimijoille voimaa ja uskoa muutoksen mahdollisuuteen. (Cohen & Arato 1994, 565-566.) Kansalaisyhteiskunnan poliittisen toimijuuden yksi keskeisimmistä funktioista on mielestäni juuri vaihtoehtojen tarjoaminen. Arjen asiantuntijuuden pohjalta nousevat vaihtoehtoiset mallit ovat sellaisia, jotka koskettavat monia kansalaisia. Niihin liittyy siten elämänmakuisuutta, jota puuttuu usein ammattipoliitikkojen ehdotuksista.

Kansalaisyhteiskunnan poliittisen toimijuuden hahmotteluissa on mielestäni tärkeää huomata siihen liittyvä voimakas yhteisöllisyys. Etzionin (1997, 7) mukaan yhteisö määrittyy tunnelatautuneiden toimijoiden sisäisten suhteiden verkkona ja toiseksi sitoutumisen asteena,

joka liittyy jaettuun kulttuuriin ja jonka osana on esimerkiksi kysymys identiteetistä. Tällä tavalla kansalaisyhteiskunnaksi muotoutuva yhteisö sitoo yhteen ihmisiä, jotka jakavat yhteisiä asioita perheen, uskon, intressien, ideologian kautta tai kuten Seligman asian ilmaisi universaalien järjen puitteissa. (Walzer 1995, 7.) Mielenkiintoista tässä yhteisöllisyydessä on se, että huolimatta yksilöllistymiskehityksestä ihmiset etsivät jatkuvasti tapoja ja mahdollisuuksia olla solidaarisuuden hengessä tekemisissä toistensa kanssa. (Matthies 1999, 53).

Kansalaisyhteiskunnan poliittinen toimijuus on laaja-alaista ja vaatii toimijoilta valppautta havaita ja työskennellä päämäärien saavuttamiseksi. Cohenin ja Araton (1994, 565-566.) ajatusten pohjalta vaikuttaa, että kansalaisyhteiskunnan poliittinen toimijuus näyttäytyy vaativana toimintana, johon tarvitaan huomattava määrä henkilökohtaisia ja yhteisöllisiä resursseja. Resurssien puute ei kuitenkaan saisi muodostua myöskään esteeksi poliittiselle toiminnalle, koska silloin suuri joukko kansalaisia rajautuisi toiminnan ulkopuolelle. Walzerin (1995, 3) sanoin tarvitaan yhteiskuntasopimusta, joka takaa heikkojen oikeuden kansalaisyhteiskunnassa. Tämän sopimuksen voi hänen mukaansa solmia vain valtio, koska valtio tarvitaan viimekätiseksi oikeudenmukaisuuden varmistajaksi. Tätä tehtävää ei voi jättää yksin kansalaisyhteiskunnalle. Reilu jako voi mielestäni sitouttaa ihmisiä poliittiseen toimintaan, koska he voivat kokea valtion tukevan kansalaisyhteiskunnan toimintaa ja hyväksyvän sen.

Tässä voidaan tietysti kysyä, millaisena valtion rooli tukee kansalaisyhteiskuntaa ja miten tätä suhdetta voidaan rakentaa edelleen. Perusvaatimuksena demokraattisten olojen ohella on, että yhteiskunnassa on mahdollisuus osallistumiseen ja poliittisen totuuden tavoitteluun. Myös enemmistöperiaatteen voimassa pitäminen on tärkeää, jotta voidaan tehokkaasti välttää korruptiota ja mielivaltaa. (Ks. Kortteinen 1996, 32-33). Kansalaisyhteiskunnan poliittinen toimijuus vaatii näitä puitteita ja siksi se karttaa mielestäni ajatusta massayhteiskunnasta, joka tukehduuttaa toimivan kansalaisyhteiskunnan (Kettunen & Kiviniemi 2000, 49.) Mielestäni tähän massayhteiskunnan kritiikkiin on helppo yhtyä, koska massayhteiskunnalle on ominaista juuri osallistumattomuus ja kansalaisten ohjailu keskushallinnon kautta. Siten massayhteiskunnassa eivät ole arvossa demokratian perusperiaatteet osallisuudesta ja kansalaisten mahdollisuuksista vaikuttaa. Massayhteiskunnan oloissa myös sosiaalityön radikaalit äänenpainot ovat todennäköisesti hukassa.

Kansalaisyhteiskunnan poliittiseen toimijuuteen voi liittyä myös kysymys politiikan painopisteen muutoksesta. Painopisteen muutos tarkoittaisi tässä yhteydessä vallan ja toimintamahdollisuuksien muuttumista kansalaislähtöisempään suuntaan. (Matthies 1999, 55.) Henkilökohtaisesti en näe asiaa aivan samalla tavalla kuin Matthies. Todellinen poliittinen päätöksenteko tulee mielestäni säilyttää hallituksella, joka viimekätisesti pitää hallussaan valtaa ja myös taloudellista valtaa. Kansalaisyhteiskunnan rooli on pikemminkin toimia valppaana ja aktiivisena oppositiona, joka toimii hallituksen toiminnan valvojana ja ohjaajana. Tämä asetelma ei rajaa kansalaisyhteiskuntaa täydelliseen paitsioon, koska sillä on paikkansa poliittisessa toiminnassa ja keskustelussa.

Elmar Altvaterin (1995, 158) tapaan voidaan ajatella, että kansalaisyhteiskunta hillitsee markkinoita vaatimalla valtion puuttumista markkinoiden suitsimista ja sosiaalisen ulottuvuuden nostamista keskeiseksi yhteiskuntapoliittisessa päätöksenteossa. Walzerin (1995, 18) mukaan markkinoita tulisi kehittää yhdessä kansalaisyhteiskunnan kanssa poliittisessa päätöksenteossa, jotta erilaiset edut ja näkökulmat olisi mahdollista huomioida ja lievittää yhteiskunnallista epätasa-arvoa. Yhteiskunnallisen rakenteen ymmärtäminen kolmiona, jonka ääripäinä ovat valtio, kansalaisyhteiskunta ja markkinat antaa tähän pohdintaan aineksia. Poliittisen päätöksenteon ja poliittisen toimijuuden kannalta tällöin on kyse siitä, mikä pooli omaa keskeisimmän roolin yhteiskunnassa ja kenellä on suurin äänivalta. Voi olla, että kansalaisyhteiskunnan äänivallan taakse tarvitaan välttämättä valtiovallan tuki ja tässä tapauksessa valtion ääni voisi olla valtiollisen, radikaalisti orientoituneen sosiaalityön näkökulma, jonka kautta kansalaisyhteiskunnan vaatimukset voidaan ymmärtää ja niitä voidaan viedä eteenpäin poliittisilla kentillä. Kyse olisi tällöin radikaalin sosiaalityön ja kansalaisyhteiskunnan poliittisen toimijuusvoiman yhdistämisestä.

Altvaterin (1995, 158) mielestä voimien yhdistämisessä on kyse markkinoiden sosiaalistamisessa ottamaan huomioon muutkin toimijat. Tämä onkin perusteltu vaade, koska liiallisesti markkinaorientoitunut yhteiskunta muuttuu kovaksi ja kilpailun täyttämäksi ja se taas syrjäyttää yksilöt ja pienyhteisötoimijat sivuun rahan ollessa määrittävä tekijä politiikassa. Toimivan demokratian kannalta tasavertaiset vaikuttamisen mahdollisuudet ovat aivan keskeinen vaatimus ja niitä voidaan pitää demokraattisen järjestelmän perusteina. Parhaimmillaan tämä lisää yhteiskunnan tiivyyttä ja tasapainottaa yhteiskuntaa (Ks. Walzer 1995, 1). Samalla kansalaisyhteiskunnallekin tulee haasteeksi kyetä järkevään ja asialliseen keskusteluun poliittisesti kuumista aiheista. Mikäli kansalaisyhteiskunnan poliittinen

toimijuus on intressilähtöistä ja ongelmaorientoitunutta heräävät henkilökohtaiset intohimot helposti ja ne saattavat ohittaa rationaalisen keskustelun vaatimuksen.

Walzer (1995, 16) katsoo, että onnellinen elämä on mahdollinen vain kansalaisyhteiskunnassa. Onnellisesta elämästä on olemassa lukuisia määritelmiä ja onnellisuus on varsin yksilöllinen kokemus meille ihmisinä. Olen kuitenkin sitä mieltä, että toimiva ja aktiivinen kansalaisyhteiskunta voi tuottaa aktiivisille toimijoille onnellisuutta poliittisen osallisuuden kautta. Kansalaisyhteiskunnan poliittinen toimijuus voi antaa juuri toiminnan kautta tunteen omista toimintamahdollisuuksista ja edellytyksistä ja se voi puolestaan rakentaa yksilöllistä ja yhteisöllistä onnellisuutta. Mikäli kansalaisyhteiskunta ja siihen osallistuminen tuottaa onnellisuutta toimijoille on se mielestäni saavuttanut jotakin. Onnellisuutta ei ole tämän päivän yhteiskunnassa liikaa ja siksi sen lisääntymistä on suojattava ja tuettava kaikin keinoin. Onnellisuus kuuluu nähdäkseni myös radikaalin sosiaalityön agendaan, koska se pyrkii ihmisten vapautumiseen sorron alta. Ulospääsy sorron alaisuudesta tuottaa varmasti yksilöä ja yhteisöä helpottavia onnellisuuden ja vapautumisen tunteita.

5.3 Kansalaisyhteiskunnan poliittiset haasteet

Kansalaisyhteiskunnan poliittisena haasteena on kansalaisten sitouttaminen toimijuuteen ja heidän mukana pitämisenä (vrt. Walzer 1995, 2.) Tämä on ongelma, jota poliittiset puolueet eivät mielestäni ole kyenneet voittamaan ja osittain siksi ne ovat ajautuneet kauemmaksi erityisesti nuorisosta. Mielestäni on mahdollista, että kansalaisyhteiskunnassa toimiminen merkitsee aktiivisuutta asioissa, jotka ovat todella lähellä toimijaa itseään. Tämä voi muodostua kansalaisyhteiskunnan toimivuuden kannalta keskeiseksi seikaksi sitouttaessaan ihmisiä sen sisällä toimimiseen (Käkönen 1991, 166). Seligmanin (1992, 111) mukaan amerikkalaisessa yhteiskunnassa kansalaisyhteiskunta oli ja on nimenomaan sosiaalisten reformien vaatiija eivätkä puolueet. Meillä Suomessa on myös nähtävissä mielestäni tendenssi, jonka seurauksena puoluepoliittinen vaikuttaminen väistyy puolueiden identifioituessa jäykkinä ja vanhanaikaisina poliittisen vaikuttamisen kanavina. Tutkimuksellisesti hyvänä esimerkkinä tästä on Kyösti Pekosen teoksen "Politiikka urbaanissa betonilähiössä" luoma kuva suomalaisen puoluepolitiikan arjesta, joka on varsin synkkä. Pekonen kuvaa puolueiden toimintaa lähiöissä, joissa nimenomaan tulisi saada kansalaisia aktivoitua mukaan kunnalliseen poliittiseen päätöksentekoon. Tämä tehtävä on

kuitenkin puolueille liian vaikea. (Pekonen 1998.) Tällaisessa valossa esitettyä poliittiselle toimijuudelle on heitetty haaste. Sen tulee kokea muutos säilyäkseen hengissä. Tosi asia on mielestäni se, että poliittiset päätökset tullaan tulevaisuudessakin tekemään jossakin ja siksi kansalaisyhteiskunnan sisältämää poliittisen toimijuuden potentiaalia tarvitaan tasapainottamaan ja suuntaamaan poliittista päätöksentekoa. Kysymys on siitä, kuinka sitouttaa ja innostaa kansalaiset uudenlaiseen tapaan toimia poliittisesti.

Haaste on samalla heitetty myös radikaalille sosiaalityölle. Haaste on muotoa: kuinka aktivoida yhteisöjä toimimaan ja tuottamaan sosiaalista pääomaa. Tämä haaste on mielestäni sellainen, että siihen vastatakseen radikaalin sosiaalityön tulee olla todella lähellä kansalaisia ja asiakkaitaan. Ideat haasteen taltuttamiseksi löytyvät näkemykseni mukaan arjesta ja sen analysoinnista suhteessa vallitseviin yhteiskunnallisiin oloihin. Tämä on nimenomaan sosiaalisten ongelmien kytkemistä laajempiin kehyksiin kuin pelkiksi yksilöiden ongelmiksi.

Kansalaisyhteiskunnan aktiivinen kansalaisuus on tässä tilanteessa myös yksi vaihtoehto, joka muotoutuu paikkaamaan puolueiden jälkeensä jättämää tyhjiötä. Poliittiselle toimijuudelle avautuu mahdollisuus kokea muodonmuutos. Se merkitsee riisuutumista vanhasta ajattelusta ja toimintatavoista. Samalla korostuu uusi yhteisöllisyys, jossa yksilöiden kokouma ajaa jotakin heille tärkeää asiaa tai uudistusta eteenpäin ulkoparlamentaarisiin, mutta silti väkivallattomin ja laillisin keinoin. Kyse on identiteettipolitiikasta, jossa yksilöt identifioituvat jossakin tietyssä poliittisesti latautuneessa roolissa jonkin asian ajajiksi ja siten yhteiskunnalliksi vaikuttajiksi. Myös radikaali sosiaalityö voi liittää menetelmälliseen ja asenteelliseen valikoimaansa asianajo-menetelmiä (advocacy), jolloin sen toiminta tukee kansalaisyhteiskunnan poliittista toimijuutta. Ylipäänsä kansalaisyhteiskunnan olemassaolo ja kehittyminen edellyttää kokemusta jaetusta identiteetistä, jolloin kansalaisilla on mahdollisuus samastua johonkin, joka voidaan kokea yhteisenä kuten historia tai tietyt arvot ja arvostukset (Nielsen 1995, 59).

Uuden poliittisen toimijuuden mukana voisi myös vahvistua mahdollisuus perinteisen hierarkkisen poliittisen päätöksenteko mallin haastamiselle. Ylhäältä alaspäin tapahtuva päätöksentekomalli voisi kääntyä ainakin osittain alhaalta ylöspäin malliksi, jolloin kansalaisten kansalaisyhteiskunnan kautta tapahtuva poliittinen päätöksenteko ja poliittisesti toimiminen muuttuisivat yhä enemmän poliittiseen päätöksentekoon vaikuttavaksi toiminnaksi. Tämä edellyttää kuitenkin aktiivista luottamusta, jota on jatkuvasti ylläpidettävä

ja ruokittava. Tätä voitaisiin kuvata instituutioiden avautumisena, joka kehityksenä mahdollistaa poliittisen agentuurin luonteen laajenemisen. Tuloksena tästä kehityksestä voisi olla solidaarisuuden laajeneminen lähtien läheisimmistä verkostoista aina maailmanlaajuisiin verkostoihin saakka. (Giddens 1995, 252-253). Luottamus poistaa myös sen pelon, että kansalaisyhteiskunta ja sen sisältämä poliittinen toimijuus pyrkisi haastamaan hyvinvointivaltiota kilpailuun, jossa se haluaisi näyttää kykynsä korvata hyvinvointivaltio. Pikemminkin kyse on siitä, että kansalaisyhteiskunnan on oltava tarkkana, jotta valtio ei anna sen kannettavaksi tehtäviä, joiden hoitamiseen sillä ei ole resursseja (kts. Nummela & Rynnänen 1996).

Yhtenä kansalaisyhteiskunnan poliittisen haasteena on politiikan tekemisen tyyli. Osallistumiseen kuuluu olennaisena osana tyyli, jonka luonteella on merkitystä otettaessa osaa julkiseen keskusteluun ja toimintaan. Tyyli on kyse toiminnan dynamiikasta ja siten se on näkökulma käytännölliseen toimintaan. Tyyllitietoinen politiikan tekeminen aistii ja havainnoi, mikä tyyli huomataan ja toimii siten rationaalisesti ja mahdollisimman tehokkaasti omien päämääriensä saavuttamiseksi. Tähän ympäristön aistimiseen liittyy kysymys kontekstuaalisesta tajunnasta, joka myös ohjaa poliittista toimintaa. Poliittinen toiminta elää tilanteessa ja tilanteen mukaan ja on siten luovan ennakoimatonta mielipiteen ilmaisua. (Lappalainen 2000, 250-251.) Keanen (1998) mukaan kansalaisyhteiskunta on ja sen tulee olla jatkuvassa vuorovaikutteisessa suhteessa ympäröivään yhteiskuntaan ja sen tulee pyrkiä huomioimaan vallitsevaa sosiaalista todellisuutta. Tähän huomioimiseen kuuluu mielestäni automaattisesti sen pohtiminen, millä tavoin ääni saadaan kuuluviin ja kuinka tullaan maksimaalisesti huomatuiksi. Kansalaisyhteiskunnan haasteena on siten ylittää jatkuvasti standardimenetelmien käyttö ja soveltaa poliittista toimijuutta luovasti ja tuoreesti.

Lappalaisen (1999, 123) mielestä eläinoikeusliike on tehnyt tyyllisesti itsestään kiinnostavan. He tuovat näkemänsä ongelmat esille tavalla, joka herättää kiinnostusta. Mielestäni tämä on haaste koko kansalaisyhteiskunnan poliittiselle toiminnalle. Poliitiikan tyylin pitää olla sellaista, että se herättää kiinnostusta ja vastakaikua. Käytännössä tämä tarkoittaa perinteisten tyylien hylkäämistä ja korvaamista uusilla luovilla ja omaperäisillä toimintatavoilla. Lappalaisen (1999, 129) mielestä tämä uusi poliittisuus on jo kyennyt haastamaan skientistisen ja rationalisoivan politiikan tavan ja siitä huolimatta se on syvästi poliittista toimintaa. Tähän liittyy myös vaatimus radikaalin sosiaalityön erilaisuuden sietämisestä menetelmien käyttämisessä. Marginalisoidut ryhmät, joiden asialla radikaali

sosiaalityö on saattavat hyödyntää tyyllillisesti keinoja, jotka poikkeavat totutusta. Radikaalin sosiaalityön tulee mielestäni kyetä hyväksymään erilaiset tyyli laillisuuden puitteissa ja tukea tätä ilmaisullista erilaisuutta.

Rönnerbergin (1999, 89) mukaan kansalaisyhteiskunnan toimijatahot rekisteröivät uusia ongelmia ja antavat niille tulkintoja sekä ratkaisumahdollisuuksia. Tämä on mielestäni luonteenomaista kansalaisyhteiskunnan poliittiselle toimijuudelle ja se on myös osa kehittyvää demokratiaa. Kansalaisyhteiskunta antaa tätä kautta valtiolle tehtäviä hoidettavaksi ja tätä kautta sen voidaan nähdä tukevan valtion toimintaa. Kansalaisyhteiskunnan toimijoille tämä asetelma muodostaa haasteen, koska heille asettuu vaatimus artikuloida ongelmia ja esittää myös ratkaisumahdollisuuksia ja vaihtoehtoja. Siten pelkkä ongelmien esiin nostaminen ei riitä vaan toimijoilla on oltava konkreettista annettavaa. Toimijoille tämä on myös harkinnanpaikka ja mahdollisuus hioa omaa argumentaatiotaitoa, jotta he saavat asioitaan ajettua läpi. Ainakin radikaali sosiaalityö ymmärtää nähdäkseni kansalaisyhteiskunnan käyttämää argumentaatiota sosiaalisten ongelmien luonteesta ja olemassaolosta. Radikaali sosiaalityö on usein jo ainakin hieman tietoinen tietyn alueen sosiaalisten ongelmien luonteesta, jolloin kansalaisyhteiskunnan toimijoiden ongelmien artikulointi tuo ikään kuin lisää evidenssiä kohdatuista ongelmista ja niiden vaikutuksista yhteisön elämään.

Edellä kuvatun kaltainen aktiivinen kansalaisyhteiskunta on merkittävä viranomaisille ja poliitikoille, koska se avaa näköaloja arjen ongelmiin. Päättäjät saattavat helposti etäännyä kansalaisten arkielämästä, jonka vuoksi on tärkeää, että heillä on olemassa joku kontakti tuohon todellisuuteen. Kansalaisyhteiskuntaa voidaan siten luonnehtia arjen asiantuntijaksi, joka nostaa esille tietoa, kysymyksiä, ongelmia ja mahdollisesti unohtuneita asioita. (ks. Siisiäinen 1996, 23.) Tähän liittyy myös Mullalyn (1997, 34) näkemys siitä, että kansalaisyhteiskunnassa on toimivampaa puhua osallistuvasta demokratiasta, koska se madaltaa kansalaisten kynnystä osallistua poliittiseen toimintaan. Tämän voidaan nähdä johtavan yhteiskuntaa kohti syvempää demokratisoitumista ja yhteisöllisempää elämäntapaa. Osallistuva demokratia painottaa myös ihmisten positiivisia ominaisuuksia ja erityisesti niitä ominaisuuksia, jotka kannustavat ihmisiä muodostamaan yhteisöjä ja ylläpitämään niitä. Tätä kautta hän näkee mahdolliseksi tuoda politiikka lähemmäksi kansalaisia. (Lappalainen 1992, 126). Radikaalille sosiaalityölle nämä yhteisöt ovat keskeisiä toimintakumppaneita. Poliitiikan ja voimavaraistamisen kytkeytyminen yhteisöjen arkeen on myös tärkeää, koska omaan

ympäristöön ja arkeen kytkeytyvään työhön on helpompaa sitoutua kuin kaukana operoivaan toimintaan muiden auttamiseksi (vrt. Friedmann 1992, vii).

Edellä kuvatussa toiminnassa on keskeistä löytää jokin tila, jossa on mahdollisuutta harjoittaa poliittisuutta. Lappalaisen (1992, 146-147) mukaan näitä tiloja on yhteiskunnassa olemassa ja niihin kiinnittymällä poliittisuutta voidaan harjoittaa ja tavoitella tai käyttää valtaa. Osallistuminen poliittiseen peliin mahdollistaa toimijoille päämäärien saavuttamisen ja omien intressien ajamisen. Tässä näen kansalaisyhteiskunnan poliittisen voiman. Se etsii ikään kuin poliittisia katvealueita, jotka jäävät laajan yleisön ja poliittisten päättäjien tietoisuuden ulkopuolelle ja nostaa näitä teemoja keskusteluun. Tuotoksena tästä toiminnasta on parannus jonkin ryhmän suhteelliseen asemaan yhteiskunnassa. Kyse on aktiivisesta kansalaisuudesta, jonka tunnuspiirteenä on pidetty osallistumista paikallisen tason vaikuttamiseen (Kettunen & Kiviniemi 2000, 46).

5.4 Suomalainen kansalaisyhteiskunta ja radikaalin sosiaalityön etsintä

Nummelan ja Ryytäsen (1996, 147) mielestä kansalaisyhteiskunnan käsite on sympaattinen ja aikaan sopiva, mutta samalla vaarallinen. He näkevät, että kansalaisyhteiskunta voi muodostua keinoksi vetäytyä julkisesta vastuusta ja rakentaa uudelleen suomalaista yhteiskuntaa markkinoiden ja kansalaisyhteiskunnan varaan. He kuitenkin huomauttavat ettei ole olemassa takeita tällaisen kehityksen edullisuudesta kansalaisille. Mielestäni hyvinvointivaltiota ei tule Suomessa viedä kohti markkina- tai kansalaisyhteiskuntaperustaisuutta samalla vähentäen valtion aktiivista roolia hyvinvointivaltion ylläpitäjänä ja rahoittajana. Pikemminkin tavoitteena on kansalaislähtöisyyden jatkuva kehittäminen ja kansalaisyhteiskunnan tukeminen, jotta sen aktiivisuus voi näkyä koko yhteiskunnassa ja sen kehityksessä. Siten ajatukset hyvinvointipalveluiden uudelleenjärjestelyistä on hylättävä ainakin laajamittaisena tehtävien siirtona ja keskittyttävä maksimoimaan palveluiden saatavuus ja kohdentaminen yhteistyössä valtion, markkinoiden ja kansalaisyhteiskunnan kanssa.

Martti Siisiäisen mukaan suomalaista kansalaisyhteiskuntaa on leimannut sosiaalisten liikkeiden yhdistysmuotoisuus. Poliittisessa toiminnassa on totuttu valtion ja yritysten puolelta siihen, että kansalaisyhteiskunnan toimijoita edustavat yhdistykset, joita erityisesti valtio on ajan mittaan pyrkinyt integroimaan osaksi itseään. (Siisiäinen 1996, 34.)

Toimintakulttuuria voidaan siten maassamme kuvata formaaliksi, koska valtio on odottanut kohtaavansa poliittisessa prosessissa laillistetun ja vahvistetuin säännöin toimivan joukon. Vastakohtana tälle voidaan pitää löyhää, luovien yksilöiden kollektiivia, joka on aktivoitunut jossakin itseään kiinnostavassa asiassa. Suomessa esimerkiksi sosiaalityötä tehdään kolmannella sektorilla nimettynä ammattikäytäntönä ja palkkatyönä sen lisäksi, että joukkoon mahtuu myös vapaaehtoistoimijoita. Virallinen sosiaalityö myös hyödyntää jatkuvasti kolmannen sektorin toimijoita ja sitä kautta aktivoi kansalaisyhteiskuntaa. (Hokkanen 2001, 31.) Sosiaalityö toteuttaa osaltaan Siisiäisen (1996, 34) mainitsemaa integroivaa funktiota, koska se hyödyntää paljon kolmannen sektorin osaamista sosiaalityön järjestämisessä. Esimerkiksi ostopalvelut perheväkivallan uhrien ja siihen syyllistyneiden auttamiseksi integroivat kyseistä palvelua tarjoavia järjestöjä kiinni viralliseen sosiaalityöhön. Vuorovaikutussuhde on parhaimmillaan tieto-aidon vaihtamista ja molemminpuolista kehittymistä. Huonommassa vaihtoehdossa kolmannen sektorin tai kansalaisyhteiskunnan toimijoiden verkosto kytketään osaksi virallista sektoria niin, että suhteesta muodostuu sille elinehto. Tämä ei välttämättä ole pelkästään positiivinen asia.

Kansalaisyhteiskunnan uhkana on kuvatunkaltainen läpivaltiollistuminen, jonka seurauksena eliitti saa liian suuren vallan kansalaisyhteiskunnassa. Eliitti muovaa kansalaisyhteiskunnasta omia tarkoitusperiään palvelevan ja tappaa kansalaisyhteiskuntaan liittyvän vaihtoehtoisuuden ja poliittisen luovuuden. (Lehtonen 1996, 131-133.) Läpivaltiollistuminen johtaa nähdäkseni pahimmillaan kansalaisyhteiskunnan muuttumisen massayhteiskunnaksi. Massayhteiskunta puolestaan on helposti sivuutettavissa poliittisessa päätöksenteossa, koska silloin ammattimaistunut politiikka korvaa kansalaisten näkökulman totaalisesti. Kansalaisyhteiskunnan toimijat tarvitsevat radikaalien sosiaalityöntekijöiden tapaan tarkkaa havainnointikykyä, jotta he voivat vastustaa eliittien pyrkimystä laajentaa omia valta-asemiaan.

Siisiäisen (1996, 22-25) mielestä yhdistykset ovat maassamme nostaneet esille kansalaisyhteiskunnassa koettuja ongelmia ja muutosvaatimuksia sekä tuottaneet innovaatioita, jotka ovat kriittisen teorian ajattelun tapaan utooppisia tulevaisuudenkuvia. Kolmanneksi yhdistykset ovat heikentäneet vieraantumista artikuloimalla tavallisten ihmisten tarpeita päätöksenteolle. Neljänneksi yhdistykset ovat reaktiivisia asiantuntijoita, jotka ottavat nopeasti kantaa esille nouseviin yhteiskunnallisiin ongelmiin. Mielestäni kuvatut funktiot luovat yleiskuvaa suomalaisesta yhdistyslaitoksesta ja samalla kansalaisyhteiskunnasta.

Yhdistysten ongelmana näen sen, että ne helposti luutuvat byrokraattisiksi perinteisen aktiivisuuden muodoiksi. Uhkana on vielä se, että valtio ulottaa liaksi lonkeronsa yhdistykseen ja tappaa sen luovuuden ja muutosvoiman. Yhdistyksen keskittyminen esimerkiksi tiettyyn lokaaliin sosiaaliseen ongelmaan tekee siitä väistämättä lyhytikäisen toimijaryhmittymän, joka kuolee ja saakin kuolla missionsa täytettyään. Mielestäni myös radikaalin sosiaalityön on helpompaa sitoutua auttamaan missionaarista lokaalia toimijaryhmittymää ja päämäärän saavutettuaan keskittyä uuteen ongelma-alueeseen pysähtymättä yhteen tiettyyn kohteeseen liian pitkäksi aikaa.

Olen esittänyt tässä tutkimuksessa, että radikaali sosiaalityö ja kansalaisyhteiskunta voivat etsiä yhteistyön mahdollisuuksia yhteiskunnan poliittisessa muuttamisessa. Suomessa on radikaalin sosiaalityön sijasta puhuttu pikemminkin rakenteellisesta sosiaalityöstä. Paavo Viirkorven (1990, 72) mielestä radikaali ja rakenteellinen sosiaalityö on syytä erottaa, koska radikaali sosiaalityö jättää helposti huomioimatta kokonaisuuden, joka on kuitenkin syytä huomioida asiakkaiden kanssa tehtävässä työssä. Rakenteellisessa sosiaalityössä on nähty keskeisenä kansalaisten toimintakyvyn ja suoriutumisen edistäminen vaikuttamalla kansalaisten ja hallinnon yhteistyönä sosiaalisiin ongelmiin yhteiskunnassa. Kuten radikaalin sosiaalityön yhteydessä on esitetty myös rakenteellisessa sosiaalityössä mikropoliittisuus avaa mahdollisuuksia kontekstualisoida ongelmia ja realistisesti saavutettavia tavoitteita. Rakenteellisen sosiaalityön kohteina ovat siten vallitsevat rakenteet ja prosessit sekä rakenteelliset välitykset ja alistukset, eivät yksittäiset kansalaiset. Sosiaalityöntekijän roolin osalta rakenteellinen sosiaalityö merkitsee poliittista toimintaa hänen selvittäessään sosiaalisten ongelmien luonnetta ja edistäessään tietoisuutta niiden olemassaolosta poliittiselle päätöksenteolle. (Rakenteellisen sosiaalityön.. 1985, 9-11; Viirkorpi 1990, 20.) Kuvatussa mielessä rakenteellinen sosiaalityö tulee orientaatioltaan lähelle radikaalia sosiaalityötä. Tähän vaikuttaa keskittyminen rakenteellisiin ongelmiin ja kansalaisyhteiskunnan roolin painottaminen tasa-arvoisena toimijaosapuolena yhdessä julkisen hallinnon edustajien kanssa. Näkemykseni mukaan asiakkaiden aseman kohentaminen ja heidän voimavaraistamisensa toimijoina tulee olla keskeisenä päämääränä myös rakenteellisessa sosiaalityössä. Ilman kansalaisyhteiskunnan osallistumismahdollisuuksia sosiaalisista ongelmista ei ole mahdollista saada oikeaa kuvaa eikä silloin huomioida riittävästi kansalaisyhteiskunnan korostamia ratkaisumahdollisuuksia. Tällainen kehitys voi johtaa pahimmillaan professionalismin liialliseen korostumiseen ja sosiaalisen kontrollin vahvistumiseen.

Mielestäni esitetyn valossa voidaan todeta, että meillä Suomessa vahva yhdistyslaitos on ainakin osin korvannut radikaalin sosiaalityön puuttumisen. Tulevaisuudessa näkisin kuitenkin tärkeänä, että myös Suomessa nousisi uusi sosiaalityöntekijöiden polvi, joka sitoutuisi työnsä poliittisiin vaatimuksiin. Käytännössä tämä merkitsisi esimerkiksi yhdistysten ja kansalaisyhteiskunnan toimijoiden kanssa tapahtuvaa entistä kiinteämpää ammatillista yhteistyötä. Sosiaalityön tulisi ottaa radikaalin orientaation kautta johtotähdikseen samoja päämääriä kuin mihin yhdistyslaitos on pyrkinyt. Radikaali sosiaalityö tulisi silloin kansalaisyhteiskunnan kanssatoimijaksi ja nämä tahot voisivat yhdessä ajaa tärkeäksi katsomiaan asioita.

Ajatuksellisesti ehdotukseni merkitsisi sosiaalityön nimeämistä kansalaislähtöiseksi, koska tätä kautta saavutetaan asenteellinen ja toiminnallinen muutos. Kansalaislähtöisen sosiaalityön ideana on nähdä kansalaisyhteiskunta sosiaalityön voimavarana, ei vastustajana (vrt. Hokkanen 2001, 32). Kansalaislähtöinen sosiaalityö rakentuu ajatukselle yhteistoiminnallisesta yhteiskunnan rakentamisesta, jossa sosiaalityö tarjoaa tieto-taitoaan kansalaisyhteiskunnan erilaisille paikallisille toimijoille ja oppii samalla heiltä vuorovaikutusprosessissa. Kansalaisyhteiskunta tuo puolestaan mukanaan asiantuntijuuden arkielämästä, jota kautta voidaan yhteisesti hahmotella ratkaisuja sosiaaliin ongelmiin ja niitä aiheuttaviin ja ylläpitäviin yhteiskunnallisiin rakenteisiin. Osallisuus ja kumppanuus nousevat avainsanoiksi tässä toiminnassa. Samalla kyse on poliittisesta toiminnasta, jossa vaikuttaminen tapahtuu lokaalilla tasolla, paikallispolitiikan keinoin ja päämäärin. Vuorovaikutuksessa on myös tärkeää välttää hierarkkisten rakennelmien synnyttämistä (Hokkanen 2001, 32). Hierarkkisuus tuottaa helposti perinteisen asetelman, jossa sosiaalityö näkee itsensä asiantuntijuuden ja profession valossa ja kansalaisyhteiskunnan toimijoiden omat voimavarat jäävät hyödyntämättä. Tämä ehkäisee myös kansalaisyhteiskunnan sosiaalisen pääoman varantojen hyödyntämistä. Tasa-arvoinen asetelma antaa molemmille osapuolille tunteen vaikuttamisesta ja kumppanuudesta, joka auttaa hyödyntämään sosiaalista pääomaa ja edesauttaa luottamuksen kehittymistä toimijoiden välille.

Kansalaislähtöisen sosiaalityön ideana on mielestäni työ yhteisöjen kanssa. Kansalaislähtöisyys huomioi yhteisöt ennen yksilöä. Kansalaislähtöisyys tarjoaa nimityksenä mielestäni positiivisen viittaukset mikropoliittisuuteen ja siihen, että kyse on poliittisesti orientoituneesta ja yhteiskuntaa muuttavasta toiminnasta. Kansalaislähtöinen sosiaalityö kiinnittää huomion lähiyhteisöihin ja -ympäristöihin. Kyse on siten yhdyskuntatyöstä, joka

kiinnittyy vielä selkeämmin kuin aikaisemmin on ollut tapana kansalaisten omiin vaikutusmahdollisuuksiin.

Kansalaislähtöinen sosiaalityö huomioi mielestäni paremmin myös kysymyksen sosiaalisesta pääomasta. Asettumalla asiakkaan ja erityisesti asiakasyhteisöjen asemaan se pyrkii näkemään sosiaalisen pääoman mahdollisuudet sosiaalisten ongelmien ratkaisemisessa. Tätä kautta myös luottamus kansalaisten ja sosiaalityön välillä voi kasvaa uusiin mittasuhteisiin ja tuottaa siten positiivisia kehiä asiakkaiden elämässä.

Kinnunen (1998, 7) kuvaa suomalaisen hyvinvointivaltion kehitystä puhtaasti taloudellisiin kysymyksiin liittyvänä prosessina, jota ovat motivoineet talouden kautta nousevat ajatukset. Tämä on johtanut siihen, että kansalaisyhteiskunnassa olevat resurssit ovat jääneet huomioimatta ja toisaalta hyvinvointivaltion kehittäminen on ollut poissa kansalaisyhteiskunnan toimijoiden käsistä. Kinnusen mielestä tulevaisuuden haasteena onkin ottaa kansalaisyhteiskunnan toimijat voimakkaammin mukaan kehittämistyöhön ja huomioida heidän aktiivisuutensa ja resurssinsa eli kansalaislähtöisyyden kehittäminen. Vaatimus on mielestäni oikeutettu, koska hyvinvointivaltiota koskettavat muutokset ovat keskeisesti kansalaisyhteiskunnan toimijoita koskettavia. Tämä on juuri hallinnon alas tuomista, jolloin poliittiseen päätöksentekoon saadaan perspektiiviä ja vaihtoehtoja, jotka nousevat kansalaisyhteiskunnasta, arjen tekijöiden ja asiantuntijoiden artikuloimina. Samalla suomalaiselle kansalaisyhteiskunnalle avautuu mahdollisuus esittää omia innovaatioitaan ja kehittää yhteiskuntaa haluamaansa suuntaan. Tämä uusi kehitys liittyy ylipäänsä kansalaisyhteiskunnan uuteen tulemiseen ja institutionaalisen järjestyksen muuttumiseen, jossa koko yhteiskunta haastetaan muutokseen (Suikkanen 1998, 73). Matthiesin (1990, 110) mielestä tämä kansalaisyhteiskunnan omaehtoinen potentiaali ja sen huomioiminen on hyvinvointivaltiolle asettava keskeinen haaste. Ilman kansalaisyhteiskunnan potentiaalia hyvinvointivaltion palvelujärjestelmän kehitys on vaarassa.

Eläinliikkeen kautta aktivoitunut ja pinnalle noussut poliittisuus on uskoakseni yksi asia, joka saa myös radikaalisti tai rakenteellisesti orientoituneet sosiaalityöntekijät pohtimaan omaa rooliaan ja toimintatapojaan. Lappalainen (1999) näkee eläinliikkeen toiminnan oireena muutoksesta, jossa perinteinen formaali tyyli haastetaan ja pyritään korvaamaan uusilla toimintatavoilla. Kyse on jollakin tapaa identiteettiä muuttavalle ominaisesta toiminnan mallista, jossa poliittisuuden näyttäjä on totutusta poikkeava, mutta tavoitteena on kuitenkin muuttaa

ympäröivää yhteiskuntaa ja luutuneita ajattelu- ja toimintatapoja (Mäkelä 1998, 308). Mielestäni uusi tyyli on kiinnostava ja tervetullut muutos toimintakulttuureissa. Toivomukseni onkin, että toimintakulttuurin muutos ulottuisi mahdollisimman laajalle yhteiskunnassamme pysyen kuitenkin laillisena. Laajenemisen etuna näen sen, että se edistää poliittisen ulottuvuuden tulemistä huomioiduksi ihmisten silmissä ja ajatuksissa.

Kansalaisyhteiskunta etsii maailmanlaajuisesti, kuten myös meillä Suomessa, uutta yhteiskuntasopimusta. Tämän sopimuksen sopijaosapuolina ovat yksilöt, yhteisöt, yhteiskunta ja luonto. Sopimuksellisuutta kuvaa sen rakentuminen alhaalta ylös. Yhteisöjen kannalta kyse on liittoutumisesta intressien mukaan. Kyse on postmodernista liittoutumisesta ja kumppanuudesta, jossa sitoutuminen in intressien mukaan vaihtuvaa ja lyhytaikaisempaa kuin entisessä traditionaalisessa järjestyksessä ja siihen kuuluu poliittisesti suoran demokratian käyttäminen toiminnan päämäärien saavuttamisessa. (Koskiaho ym. 1999, 154-156.) Käkönen (1991, 102) kuvaa samaa kehitystä ennustamalla, että "kansainvälisessä järjestelmässä siirrytään yhtenäisvaltioiden muodostamista sotilasliitoista kansalaisyhteiskuntien muodostamiin ympäristöliittoihin, joiden tehtävänä on taata turvallisuus laajan turvallisuuskonseption pohjalta". Tämä skenaario voisi koskettaa myös suomalaista kansalaisyhteiskuntaa.

Edellä kuvattu kansalaisyhteiskunnan uudenlainen sopimuksellisuus on poliittisesti mielenkiintoinen. Kansalaisyhteiskunta ei voi antaa asioiden kulkea pelkästään kapitalismin lakien mukaisesti edes meillä Suomessa, koska kasvun rajat tulevat vastaan sekä ekologisesti että inhimillisesti. Uusi sopimuksellisuus luo siten sosiaalista turvallisuutta ja takaa tuleville polville mahdollisuuden jatkaa elämää. Kansalaisyhteiskunnalle avautuu Suomessakin sopimusajattelun kautta mahdollisuus lokaaliin uudistustyöhön ja paikallisten elinympäristöjen suojeluun ja kehittämiseen kestävä kehityksen periaatteiden mukaisesti. Tämä on mielestäni yksi keskeinen haaste, joka suomalaiselle kansalaisyhteiskunnalle asettuu.

6. Radikaali sosiaalityö, sosiaalinen pääoma ja kansalaisyhteiskunta

Mielenkiinto sosiaalisen pääoman käsitettä kohtaan on noussut viime vuosikymmenen aikana käydyssä yhteiskuntatieteellisessä keskustelussa. Sosiaaliselle pääomalle on annettu keskeinen rooli sosiaalisten verkostojen osana ja ihmisten yhteisöllisyyttä rakentavana

voimana. Sosiaaliseen pääomaan kuuluu kiinteänä osana luottamus, joka on myös kansalaisyhteiskunnan poliittisen toimijuuden kannalta keskeinen elementti. Ilman luottamusta yhteiskunta ei voi toimia. Luottamuksen tulee näkyä kansalaisten ja hallinnon kuten myös kansalaisten välisissä sosiaalisissa suhteissa.

Olen käsitellyt radikaalin sosiaalityön ja kansalaisyhteiskunnan suhdetta aiemmissa luvuissa. Radikaalin sosiaalityön suhde sosiaaliseen pääomaan on hieman vaikeammin haltuun otettava. Mielestäni sosiaalinen pääoma kansalaisten arkea helpottavana ja parantavana osana on merkityksellinen (vrt. Putnam 1999). Siksi näkisin, että radikaalin sosiaalityön tulee huomioida toiminnassaan sosiaalinen pääoma ja pyrkiä edistämään sen syntymistä. Käytännössä se merkitsee voimavaraistavia panostuksia yhteisöihin, joiden verkostoissa sosiaalinen pääoma voi syntyä ja kehittyä.

6.1 Taustaa sosiaalisen pääoman käsitteelle

Kaj Ilmosen (2000, 11-13.) mukaan sosiaalisen pääoman nousun taustalla on kolme syykokonaisuutta. Ensimmäisenä syynä hän mainitsee taloudellisen liberalismien paluun. Tälle paluulle on tasoittanut tietä esimerkiksi työelämässä toteutetut uudistukset ja taloudellisen pelivaran pieneneminen. Työelämän puolella talouden globalisaatio ja vanhojen tuotantoregiimien poistuminen ovat olleet omiaan vaikuttamaan sosiaalisen pääoman käsitteen nousuun. Toisena syykokonaisuutena voidaan nähdä uusliberalismin haaste hyvinvointivaltiolle. Hyvinvointivaltio nähdään uusliberalismissa haitakkeena ja yksilöitä sitovana rakenteena. Hyvinvointivaltion tehtäviä tahdottaisiin siirtää kolmannen sektorin vastuulle pois rasittamasta valtiontaloutta. Kolmas tekijä, joka on nostanut sosiaalisen pääoman keskustelun keskiöön on yksilöllistymiskehitys, jonka seurauksena yhteisölliset siteet ovat heikentyneet. Me joudumme lähes päivittäin tekemisiin vieraiden ihmisten kanssa ja siksi luottamus nousee keskeiseen asemaan. Yksilöllistymisen ohella kaupungistuminen ja yhteiskunnallinen eriytyminen ovat vaikuttaneet tähän kehitykseen. Nyky-yhteiskunnassa yksilön tulee kuitenkin verkostoitua jollakin tavalla, jotta hän voisi kyetä paremmin selviytymään arkielämässä ja ennen kaikkea uudessa taloudellisessa järjestyksessä.

Kaikki Ilmosen mainitsemat syyt sosiaalisen pääoman käsitteen nousulle koskettavat kansalaisyhteiskuntaa ja poliittista toimijuutta. Työelämän muutokset heijastuvat yksittäisten työntekijöiden elämään ja koskettavat samalla suuriakin työntekijäjoukkoja. Uusliberalismin

nousu ja tuloerojen kasvu ovat haaste globaalille kansalaisyhteiskunnalle, mutta myös kansallisella tasolla toimivalle kansalaisyhteiskunnalle ja radikaalille sosiaalityölle. Niiden näkökulmasta uusliberalismi merkitsee kapitalistisen hegemonian voimistumista ja marginalisoitujen ryhmien entistä selkeämpää rajaamista ulos aktiivisesta yhteiskunnan jäsenyydestä. Vaarana on joutua kokonaan ohitetuksi poliittisessa päätöksenteossa, jossa talouden realiteetit uhkaavat jatkuvasti tavallisten ihmisten elämää. Yksilöllistyminen puolestaan heittää varjonsa yhteisöllisyyden varaan rakentuvan kansalaisyhteiskunnan ylle. Yksilöllistyminen on mielestäni uhkaava, koska se uhkaa pirstoa toimijat etäälle toisistaan ja tehdä heistä kyvyttömiä toimimaan vastavoimana yhteiskunnassa. Ilman yhteisön voimaa tiedostaminen ja voimavaraistuminen eivät voi optimaalisesti toimia ja tuottaa maksimaalista muutosvoimaa ympäröivään yhteiskuntaan. Ilmosen kuvaama kehitys johtaa ajatukset jälleen kerran Horkheimerin (1991, 55) ajatukseen itseään uusintavasta hegemoniasta, jonka keskeisenä pontimena on epäoikeudenmukaisuuden ylläpitäminen eliittien pyrkinessä vahvistamaan asemaansa yhteiskunnassa. Kansalaisyhteiskunnan ja radikaalin sosiaalityön haaste on pitää utopia toisenlaisesta järjestyksestä kirkkaana eliittien painostuksen alla.

6.2 Sosiaalisen pääoman määrittely

Kaj Ilmosen (2000, 10.) mukaan sosiaalisen pääoman määritelmässä on useimmiten kytketty yhteen kolmenlaisia aineksia. Ensimmäinen näistä aineksista on sosiaalinen verkosto ja niiden organisoitumisen tavat. Tämä edustaa käsitteen muodollista puolta. Toisena aineksena mainitaan usein luottamus ja kolmantena normatiiviset säännöt sekä vastavuoroisuuden odotus. Sosiaalisen verkoston ja siihen sisältyvien luottamussuhteiden ajatellaan muodostavan jäsenten käyttöön pääomaa, joka on tarpeen vaatiessa verkoston jäsenten yhdessä tai erikseen käytettävissä. Sosiaalinen pääoma sisältää Ilmosen esiinnostamien piirteiden kautta sisäänrakennetun ajatuksen luottamuksesta, joka sisältyy verkostoihin ja on osa sosiaalista pääomaa. Poliittisesti sosiaalinen pääoma antaa mielestäni kansalaisyhteiskunnan poliittisille toimijoille käyttöön resursseja, joita he voivat hyödyntää toiminnassaan. Sosiaalinen pääoma rakentaa siten kansalaisyhteiskunnan toimijoiden verkostoa ja antaa heille painoarvoa suhteessa muihin toimijatahoihin. Radikaalin sosiaalityön kannalta on hyvä, jos sosiaalista pääomaa löytyy yhteisöistä. Radikaali sosiaalityö voi toiminnassaan paneutua lisäämään ja optimoimaan sosiaalisen pääoman hyödyntämistä yhteisön heikompien jäsenten hyödyksi. Tätä kautta se ei uusinna tai vahvista omaa kontrolloijan rooliaan vaan pyrkii saamaan aikaan pysyviä muutoksia yksilöiden ja

yhteisöjen elämässä. Valta ja voimavaraistuminen mahdollistavat oman avun hyödyntämisen taistelussa sosiaalisia ongelmia vastaan.

Michael Woolcock (2000, 30-38) on jakanut sosiaalisen pääoman käsitteen neljään määritelmäperheeseen. Kommunitaristiset, verkostopainotteiset ja institutionaaliset määritelmät painottavat kukin omaa puoltaan sosiaalisesta pääomasta. Neljännessä määritelmätyypissä sosiaalinen pääoma jäsentyy julkisten instituutioiden, yksityisten yritysten ja sosiaalisten verkostojen keskinäisriippuvuudesta. Kyse on tällöin synergiasta, jossa sosiaalinen pääoma määrittyy ”alhaalla” rakentuvien verkostojen ja ”ylhällä” toimivien instituutioiden yhteistyönä. Sosiaalinen pääoma on synergiämäärittelyn mukaan sosiaalisiin rakenteisiin juurtunut normisto ja suhdeverkosto, joka auttaa kansalaisyhteiskunnan toimijoita saavuttamaan haluttuja tavoitteita ja päämääriä.

Woolcokin määritelmässä näkyy mielestäni selkeästi positiivinen ote sosiaaliseen pääomaan, joka on kansalaisyhteiskuntaa ja aktiivista kansalaisuutta vaalivaa. Tarkoituksena on tällöin saavuttaa tiettyjä päämääriä. Synergianäkökulma ei suoranaisesti tyrmää valtion roolia vaan näkee valtion yhtenä toimijana sosiaalisen pääoman luomisessa. Sosiaalinen pääoma onkin nähtävä juuri voimavarana poliittisuuteen ja aktiiviseen toimijuuteen, koska muutoin sen muutosta edistävät voimat jäävät hyödyntämättä. Tästä johtuen pidän tärkeänä, että myös radikaali sosiaalityö ottaa huomioon ja pyrkii havaitsemaan sosiaalisen pääoman varantoja yhteisöissä. Painottamalla näitä varantoja radikaali sosiaalityö voi tukea ja luoda puitteita uudenlaisille osallisuuden tavoille suhteessa poliittiseen toimijuuteen.

Voimavarojen ja resurssien käyttöön liittyy James Colemanin (1988, 102-105) ajatus siitä, että sosiaalinen pääoma on resurssi ja voimavara yksilölle tai yhteisölle. Hän erottelee kolme sosiaalisen pääoman muotoa, jotka ovat velvoitteet ja odotukset, informaatiokanavat ja sosiaaliset normit. Sosiaalinen pääoma on voimavara, joka auttaa saavuttamaan asetettuja päämääriä, joita ei ilman sosiaalista pääoma voitaisi kenties saavuttaa ollenkaan. Colemanin määrittelyä lukiessa tulee mieleen ajatus esimerkiksi syrjäytyneistä tai syrjäytymisuhan alla elävistä henkilöistä. Heidän kohdallaan saattaa olla niin, että perheen sisäinen ja yhteiskunnan kanssa tapahtuva vuorovaikutus on ollut heikkoa, jolloin sosiaaliset verkostot ovat jääneet puutteellisiksi. Tämä taas on voinut olla yhtenä tekijänä vaikuttamassa negatiivisten kehien muotoutumiseen yksilön elämässä ja hän on ajautunut ulos ”normaalista” yhteiskunnallisesta elämästä. Tällaisessa tilanteessa olevalle kansalaiselle olisi kyettävä luomaan

mahdollisuuksia kartuttaa sosiaalista pääomaa ja sitä kautta vaikuttaa omaan tilanteeseensa. Kyse on mielestäni osaltaan myös yksilöllisestä tiedostamisesta oman tilanteen suhteen ja toimintaan ryhtymisestä. Radikaalin sosiaalityön näkökulmasta kyse on puolestaan siitä, kuinka kansalaista voidaan tukea ja voimavaraistaa luomaan sosiaalisen pääoman verkostoja ja vaikuttamaan omaan tilanteeseensa.

Sosiaalisen pääoman yhteys rakenteisiin on tärkeää huomioida. Radikaalin sosiaalityön paneutuessa rakenteiden analyysiin voivat sosiaalisen pääoman varannot nousta huomion kohteeksi. Merkityksellistä on tällöin, että parannetaan heikoimmassa asemassa olevien kansalaisten tilannetta ja mahdollistetaan sosiaalisen pääoman synty ja kehittyminen sekä hyödyntäminen. Käytännössä tämä on haaste yhteiskunnallisten rakenteiden muuttamiselle, koska meillä on jo tutkimuksellista evidenssiä siitä, että sosiaalista pääomaa puuttuu niiltä, joilla on enemmän sosiaalisia ongelmia (esim. Coleman 1988 ja Putnam 1999). Rakenteiden muuttaminen avaa siten näille ryhmille mahdollisuuden synnyttää sosiaalista pääomaa ja vaikuttaa negatiivisten kierteiden katkaisemiseksi. Uhkana sosiaalisen pääoman kohdalla on mielestäni sama kuin poliittisen toimijuudenkin eli että se rajoittuu kompetenttien ja resursseiltaan vahvojen kansalaisyhteiskunnan toimijoiden omaisuudeksi eikä se silloin voi laajeta kaikkien käyttöön. Yhteisössä tarvitaan solidaarisuutta hyödyntää sosiaalista pääomaa ainakin aluksi enemmän niiden hyväksi, joiden asema on kaikkein huonoin. Vastavuoroisuuden periaatteen mukaisesti enemmän apua saanut tuo osansa sosiaalisen pääoman kartuttamiseen korvaamalla myöhemmin saamaansa apua. Tällä tavalla toimien hän myös edistää luottamuksen syntymistä kansalaisyhteiskunnan toimijoiden välille. Luottamus puolestaan vaikuttaa jopa arkisten asioiden sujuvuuteen tuomalla luottamusta ja ennustettavuutta sosiaalisiin suhteisiin (Putnam 1999, 288.) Mielestäni radikaali sosiaalityö voi tässä kokonaisuudessa toimia tukevana ja suuntaavana toimijana, joka edistää heikoimmassa asemassa olevien avun saantia.

6.3 Sosiaalisen pääoman merkitys

Uusien käsitteiden rikkaus on siinä, että ne auttavat meitä ymmärtämään jotakin uutta ympäröivästä yhteiskunnasta. Kajanojan (1999, 5) mukaan sosiaalisen pääoman käsite auttaa meitä ymmärtämään sosiaalisten rakenteiden ja talouden monimutkaisia keskinäisiä riippuvuussuhteita. Näin ollen perinteinen tapa ajatella sosiaalista ja taloudellista toisistaan täysin erillisinä saarekkeina murenee ja samalla ymmärryksemme yhteiskunnasta muuttuu.

Sosiaalisen ja taloudellisen ulottuvuuden yhteyden uudenlainen ymmärtäminen voi mielestäni palvella sosiaalista. Kun tähän vielä yhdistetään mahdollisimman avarakatseinen suhde poliittisuuteen ja politiikkaan saadaan aikaan tilanne, jossa yhteiskunta nähdään alati muutoksen alaisena. Talous, joka on osa yhteiskuntaa, näyttäytyy uudessa valossa eikä omaa enää liki jumalallista asemaa. Silloin kansalaisyhteiskunta voi esittää innovaatioitaan myös talouden alaan liittyen ja samoin radikaali sosiaalityö voi selkeämmin ottaa kantaa taloudellisen tasa-arvon kehittämisen puolesta. Sekä kansalaisyhteiskunta että radikaali sosiaalityö voivat ottaa julkisesti kantaa toisenalaisten valintojen puolesta. Toisenlaiset valinnat ovat selänkääntämiä uusliberalistisille opeille, erityisesti niiden uhatessa murentaa hyvinvointivaltiota ja vähentää kansalaisten sosiaalista turvallisuutta.

Kriittisen teorian kannalta sosiaalisen pääoman merkitys kytkeytyy ajatukseen eliittien vastustamisesta. Mielestäni sosiaalinen pääoma muotouttaessaan yhteisöjä tukee vastavoiman syntymistä kansalaisten yhdistäessä voimiaan. Eliittien aseeksi jäävä sosiaalinen pääoma voi mielestäni kiihdyttää epäoikeudenmukaisen rakenteen tuottamaa sortoa ja epätasa-arvoa. Siksi sosiaalinen pääoma ei saa jäädä kompetenttien eliitin jäsenten asiaksi vaan sen vaikutukset tulee ulottaa koskemaan kansalaisyhteiskunnan poliittisia toimijoita. Radikaalin sosiaalityön viitekehuksesta tässä on haaste. Sen tulee kyetä edistämään sosiaalisen pääoman syntyä ja vaikuttavuutta yhteiskuntaan.

Kuten aiemmin totesin liittyy kansalaisyhteiskunnan poliittiseen toimijuuteen horisontaalinen toimintamalli, joka mahdollistaa eri yhteisöjen yhteistyön ja se välttää kilpailua toimiessaan toimijoiden välisen tasa-arvoisuuden periaatteiden mukaan. Putnamin (1999, 287) mukaan verkostoihin syntyy positiivisia toimintakehiä, joiden kautta sosiaalinen pääoma karttuu ja lisääntyy ja vaikuttaa osallistujiin muutoinkin positiivisesti. Korkea sosiaalisen pääoman määrä antaa toimijoille lisäresursseja ja palkitsee aktiivisuudesta. Aktiivisuus puolestaan parantaa yhteiskunnan tehokkuutta ja lisää sosiaalisen pääoman määrää. Samalla sosiaalinen pääoma auttaa minimoimaan riskejä ja epävarmuuksia yksilöiden elämässä. Sosiaalisen pääoman voidaan katsoa tätä kautta tuottavan "voittoa" yksilölle silloin, jos sosiaaliset suhteet tuottavat enemmän hyötyä kuin ne ovat vaatineet panostuksia. (Putnam 1993, 168, Johanson & Uusikylä 1998, 18.) Putnamin kuvailema yhteisöllisyys muodostaa suojan kansalaisyhteiskunnan toimijoille. Ennustettavuus ja varmuus lisääntyvät yhteisöllisyyden myötä ja se tuo yksilöiden elämään sosiaalista turvallisuutta. Radikaalin sosiaalityön näkökulmasta nämä ovat tärkeitä asioita, koska ne lisäävät kansalaisten hyvinvointia. Ne

myös voimistavat yhteisöllisyyttä, joka puolestaan voi lisätä mahdollisuuksia tietoisuuden heräämiselle. Ylipäänsä sosiaalisen pääoman näkökulmasta vaikutukset ovat positiivisia ja kansalaisyhteiskunnan toimijoita vahvistavia.

Kansalaisyhteiskunnan nousu ja sen mukanaan tuoma poliittinen toimijuus tarvitsevat tuekseen luottamusrakenteita, joiden varassa ne voivat toimia. Kansalaisyhteiskunta lepää Seligmanin (1992, 179) mukaan juuri luottamuksen varassa, koska luottamus on elinehto kansalaisyhteiskunnalle. Nähdäkseni luottamusrakenteet mahdollistavat sen, että poliittinen toimijuus ja ylipäänsä koko kansalaisyhteiskunta voivat olla olemassa. Kansalaisyhteiskunta ei voi toimia aktiivisena reformaattorina ei-demokraattisessa valtiossa ja toisaalta todellinen demokratia ei voi toteutua ilman olemassaolevaa kansalaisyhteiskuntaa. Luottamus antaa kansalaisille vapauden toimia ja kehittää yhteiskuntaa ja luottamus on tärkeä myös siksi, että ilman sitä ei voi olla olemassa visiota paremmasta yhteiskunnasta. Walzerin mielestä myöskään valtio ei voi selvitä ilman toimivaa kansalaisyhteiskuntaa ja luottamusta, jota valtio ei voi itsenäisesti luoda vaan tarvitsee luomistyöhön kansalaisyhteiskunnan apua. Lisäksi tämä luottamusrakenne vaatii demokraattista valtiota, mutta myös demokraattista kansalaisyhteiskuntaa. (Walzer 1995, 1, 21.) Myös sosiaalinen pääoma vaikuttaa demokratiaan. Demokraattiseen vaikuttamistyöhön osallistuminen tuottaa yksilöille ja yhteisöille tunnetta vaikuttamisen mahdollisuudesta ja oppimiskokemuksia oman vallan käyttämisestä yhteiskunnallisesti tärkeissä asioissa. (Putnam 1999, 338-339.) Ylipäänsä aktiivisen kansalaisyhteiskunnan oloissa kansalaiset voivat kokea demokratian ja hallinnon oikeutettuna ja tehokkaana, mutta tämä vaatii korkeaa sosiaalisen pääoman määrää (Kaunismaa 2000, 125).

Toimiva kansalaisyhteiskunta, jossa korostuvat solidaarisuuden, luottamuksen, yhteisöllisyyden ja vapaaehtoisuuden ainekset vaatii ylläpitämään demokraattisia laitoksia, joiden kautta yhteiskunnan kiinteys voi vahvistua (Helander 2000, 2-3). Radikaalin sosiaalityön intressissä on myös vahvistaa demokratiaa ja sen toimivuutta. Luottamus on tässä keskeinen, koska radikaalille sosiaalityölle itselleen on tärkeää, että kansalaisyhteiskunnan toimijat voivat kokea luottamusta siihen. Ilman luottamusta radikaali sosiaalityö ei kykene voimavaraistamiseen tai tiedostamisen aikaansaamiseen. Luottamus luo siten elinehdon myös radikaalin sosiaalityön ja kansalaisyhteiskunnan toimijoiden välille.

7. Johtopäätökset

Ali ja rosvot laulavat eräässä kappaleessaan perheestä, jolla ei ole kiire minnekään. Perheellä on laulun sanojen mukaan "aikaa taas toisilleen" ja kaiken lisäksi heillä on mahdollisuus "kesälomaan talvellakin". Kappaletta on lienee mahdollista tulkita monella tapaa, mutta minulle se edustaa kuvausta kahdesta kansalaisyhteiskunnan jäsenestä, Matista ja Maijasta, jotka muotoilevat uutta käsitystä normaalista. Heidän elämäntilannettaan leimaa työttömyys, koska "ei ole töitä tarjolla". Tämä myös selittää sen, että heillä on mahdollisuus kesälomaan talvellakin. Heillä on myös aikaa toisilleen, koska kodista ei ole pakko poistua työn vuoksi päivisin. Ajattelen kuitenkin, että kappalessa on selittelyn makua. Laulun aiheena olevien toimijoiden näkökulmasta heillä ei ole mahdollisuutta vaikuttaa tilanteeseensa ja siksi he pyrkivät selittämään tilanteen parhain päin ja oikeuttamaan hegemonista diskurssia vastaan nousevan kesäloman talvella.

Radikaalin sosiaalityön näkökulmasta Matin ja Maijan tilanne näyttäytyy yksilöiden kohtaamana rakenteellisena ongelmana. Rakenteellinen ongelma, työttömyys, ei ole yksistään toimijoiden syy eikä heitä tule syyllistää tässä tilanteessa. Radikaalin sosiaalityön tehtäväksi tulee asennoitua Mattiin ja Maijaan kompetentteina poliittisina toimijoina, jotka voivat ja kykenevät myös itse vaikuttamaan omaan tilanteeseensa. Radikaali sosiaalityö voi edistää Matin ja Maijan tiedostavaa ajattelua oman tilanteensa näkemiseksi laajemmissa yhteiskunnallisissa kehyksissä. Ongelman kollektivisointi tarkoittaa Matin ja Maijan saattamista yhteen muiden samassa tilanteessa olevien kanssa. Silloin he huomaavat, että moni muukin kärsii samasta sosiaalisesta ongelmasta heidän lähiympäristössään. Tiedostamiseen tulee liittyä radikaalin sosiaalityön voimavaraistavaa toimintaa, jolla pyritään siihen, että Matti ja Maija ottavat valtaa omiin käsiinsä ja lähtevät etsimään mahdollisuuksia vaikuttaa tilanteeseensa.

Radikaalille sosiaalityölle tämä on haaste. Meillä Suomessa, jossa sosiaalityö on vieroksunut omaa poliittista rooliaan haaste on erityisen suuri. Sosiaalityön tulee huomata poliittisuutensa ja pyrkiä hyödyntämään radikaaliin sosiaalityöhön liittyviä työkaluja asiakkaiden aktivoimiseksi ja auttamiseksi ulos marginaalista. Tämä merkitsee sosiaalityön laaja-alaista toimintaa sekä suhteessa asiakkaisiin että hallintoon hegemonisten diskurssien purkamiseksi. Sosiaalityön on kuitenkin syytä olla realistinen ja nähtävä vaikuttamistyö pienten askelten

mikropoliittisena toimintana, joka kytkeytyy lähiyhteisöjen aktivoimiseen ja niiden sosiaalisten pääomien hyödyntämiseen.

Poliittisen toimijuuden näkökulmasta Matin ja Maijan on tärkeää herätä toimimaan tilanteensa muuttamiseksi. Tässä tapauksessa heräämistä voivat yhtäältä tukea viranomaiset ja toisaalta kansalaisyhteiskunnan erilaiset ryhmittymät. Matilla ja Maijalla on mahdollisuus löytää viiteryhmä, yhteisö, jossa he voivat jakaa tuntemuksiaan ja pyrkiä toimimaan poliittisin keinoin tilanteensa muuttumiseksi. Luova ja reaktiivinen poliittinen toimijuus, jotka ovat leimallisia kansalaisyhteiskunnassa ilmenevälle aktiivisuudelle, voivat olla keinoja tilanteeseen puuttumiseksi. Kansalaisyhteiskunta muodostaa poliittisille toimijoille tilan, jossa on mahdollista toimia yhtäältä asiantuntijana ja toisaalta eettisen keskustelun herättäjänä. Poliittinen toimijuus kansalaisyhteiskunnassa on siten toimimista kehityksen suuntaajana ja arjen aspektin ylläpitäjänä sekä tavallista ihmistä koskevien asioiden esille nostajana. Samalla politiikkaa tehdään uusia tyylejä hyödyntäen, jotta toiminnan saama julkisuus olisi mahdollisimman laajaa. Ajatuksena ja asenteena tässä aktiivisuudessa tulee olla muutoksen mahdollisuus ja utopiaenergioiden olemassaoloon uskomisen ja niihin panostaminen. Kansalaisyhteiskunnan poliittiseen toimijuuteen liittyy tätä kautta perinteisten toimintamallien hylkääminen ainakin niiltä osin kuin ne eivät tuota tuloksia. Menetelmien uudelleenarviointi ja kehittäminen toimivat intressipohjaisen toimijuuden kansalaisia sitouttavina piirteinä ja yhteisöllisyys tarjoaa mahdollisuuden ajaa kollektiivien asioita yhteiskuntapoliittisessa päätöksenteossa.

Kansalaisyhteiskunnan poliittista toimijuutta kuvaa metafora arjen asiantuntijoista. Metafora ei kuvaa akateemista tai vastaavaa korkeasti arvostettua asiantuntijuutta vaan pikemminkin tavalliseen elämään kytkeytyvää tieto-taitoa, Matin ja Maijan tietoa omasta ja ehkä läheistensäkin tilanteesta. Arjen asiantuntijat elävät itse ympäristöissä, joissa he ovat aktiivisessa ja väistämättömässä kosketuksessa sosiaalisiin ongelmiin, ehkä elävät itse näiden ongelmien keskellä kaivaten muutosta tilanteeseen. Ratkaisut ongelmiin voivat nousta heistä itsestään ja he voivat olla artikuloimassa ongelmien lisäksi myös mahdollisia uusia toimintatapoja ja ratkaisuja sosiaalisiin ongelmiin.

Sosiaalisen pääoman havaitseminen ja kytkeminen Matin ja Maijan auttamiseen on tärkeä, mutta samalla vaikea tehtävä. Radikaalin sosiaalityön tulee suorittaa alueellista analyysia, jonka avulla se voi hahmottaa sosiaalisen pääoman olemassa olevia varantoja. Tämä

tarkoittaa panostuksia alueellisiin toimijaverkostoihin, jotka kykenevät toimimaan oman alueensa muutoksen primus motoreina. Matille ja Maijalle mahdollisesti löytyvät sosiaaliset verkostot antavat mahdollisuuden sosiaalisen pääoman muodostamiselle heidän liittyessään vastavuoroisuuden periaattein toimivaan verkostoon. Koettu solidaarisuus ja yhteisöllisyys voivat synnyttää ideoita, joiden kautta he voivat yhdessä parantaa tilannettaan ja kesäloma talvella voi päättyä mielekkääseen tekemiseen. Ilman luottamusrakenteita nämä toimijatahot jäävät vaille keskusteluyhteyttä. Luottamus auttaa rakentamaan sosiaalisen pääoman perustalle yhteisiä verkostoja, jotka auttavat lokaaleja yhteisöjä tarttumaan ja parantamaan elämänlaatua.

Lähteet

Allardt, Erik (1994) Makrosociala förändringar och politik i dagens Europa. *Sociologia* Vol. 31:1. S. 1-10.

Altvater, Elmar (1995) *The Invisible, the Visible and the Third Hand*. Teoksessa: Walzer, Michael (toim.) (1995) *Toward a Global Civil Society*. Berghahn Books: Oxford. S. 149-158.

Arendt, Hannah (1958) *The Human Condition*. The University of Chicago Press: Chicago

Bauman, Zygmunt (1999) *In Search of Politics*. Polity Press: Cambridge.

Burt, Ronald (1992) *Structural Holes. The Social Structure of Competition*. Harvard University Press: Cambridge.

Cohen, Jean & Arato, Andrew (1994) *Civil Society and Political Theory*. MIT Press: Cambridge.

Cohen, Jean (1995) *Interpreting the Notion of Civil Society*. Teoksessa: Walzer, Michael (toim.) (1995) *Toward a Global Civil Society*. Berghahn Books: Oxford. S. 35-40.

Coleman, James (1988) *Social Capital in the Creation of Human Capital*. *American Journal of Sociology*. Vol 94. S. 95-120.

Coulshed, Veronica & Orme, Joan (1998) *Social Work Practice. An Introduction*. Third Edition. Macmillan: Lontoo.

Croft, Suzy & Beresford, Peter (1989) *Decentralisation and the personal social services*. Teoksessa: Langan, Mary & Lee, Phil (toim.) (1989) *Radical Social Work Today*. Unwin Hyman: Lontoo. S. 97-119.

Davey, Brian (1999) *Solving economic, social and environmental problems together: an empowerment strategy for losers*. Teoksessa: Barnes, Marian & Warren, Lorna (1999) (toim.) *Paths to Empowerment*. Policy Press: Bristol. S. 37-49

De Maria, William (1992) On the Trail of a Radical Pedagogy for Social Work Education. *British Journal of Social Work* 1992:22:3. S. 231-252.

Dominelli, Lena & McLeod, Eileen (1989) *Feminist Social Work*. Macmillan: Lontoo.

Dominelli, Lena (1998) Anti-oppressive practice in context. Teoksessa: Adams, Robert & Dominelli, Lena & Payne, Malcolm (toim.) (1998) *Social Work. Themes, Issues and Critical Debates*. Macmillan: Lontoo. S. 3-22.

Etzioni, Amitai (1997) *The New Golden Rule: Community and Morality in a Democratic Society*. Profile: Lontoo.

Fook, Janis (1993) *Radical Casework: a Theory of Practice*. Allen & Unwin.

Frankenberg, Gunter (1995) *Civil Society and Social Justice*. Teoksessa: Walzer, Michael (toim.) (1995) *Toward a Global Civil Society*. Berghahn Books: Oxford. S. 195-199.

Freire, Paulo (1985) *The Politics of Education. Culture Power and Liberation*. Macmillan: Lontoo.

Friedmann, John (1992) *Empowerment: The Politics of Alternative Development*. Blackwell: Cambridge.

Frost, Nick & Stein, Mike (1989) What's happening in social services departments? Teoksessa: Langan, Mary & Lee, Phil (toim.) (1989) *Radical Social Work Today*. Unwin Hyman: Lontoo. S. 19-41.

Galper, Jeffrey H. (1975) *The Politics of Social Services*. Prentice-Hall: New Jersey.

Gellner, Ernest (1995) The Importance of Being Modular. Teoksessa: Hall, John A. (1995) (toim.) *Civil Society. Theory, History, Comparison*. Polity Press: Cambridge. S. 32-55.

Giddens, Anthony (1995) Riski, luottamus, refleksiivisyys. Teoksessa: Beck, Ulrich & Giddens, Anthony & Lash, Scott (1995) *Nykyajan jäljillä*. Vastapaino: Tampere. S. 249-267.

Giroux, Henry (1985) Introduction. Teoksessa: Freire, Paulo (1985) *The Politics of Education. Culture Power and Liberation*. Macmillan: Lontoo. S. xi-xv.

Giroux, Henry (2000b) *Impure Acts. The Practical Politics of Cultural Studies*. London & New York.

Giroux, Henry & McLaren, Peter (2001) Kritiikin ja antiutopianismin tuolle puolen. Teoksessa: Giroux, Henry & McLaren, Peter (2001) *Radikaali pedagogiikka*. Vastapaino: Tampere. S. 29-72.

Giroux, Henry (2001) Modernismi, postmodernismi ja feminismi. Teoksessa: Giroux, Henry & McLaren, Peter (2001) *Radikaali pedagogiikka*. Vastapaino: Tampere. S. 153-218.

Hall, Stuart (1999) *Identiteetti*. Vastapaino: Tampere.

- Healy, Karen (1999) *Power and Activist Social Work*. Teoksessa: Pease, Bob & Fook, Jan (toim.) (1999) *Transforming Social Work Practice*. Routledge: Lontoo. S. 115-135
- Heinonen, Jari (1999) *Hyvinvointimalli murroksessa. Aikamme sosiaalinen kysymys ja sen ratkaisuvaihtoehdot*. Kustannusyhtiö TA-Tieto Oy: Helsinki.
- Helander, Voitto (1998) *Kolmas sektori*. Gaudeamus: Helsinki.
- Helander, Voitto (2000) *Suomalainen kolmas sektori*. *Hyvinvointikatsaus 2000*: 1. S. 2-7.
- Held, David (1996) *Models of Democracy*. Second Edition. Polity Press: Cambridge.
- Hokkanen, Liisa (2001) *Sosiaalinen tuki, sosiaalityö ja kolmas sektori*. Teoksessa: Ryytänen, Ulla & Vornanen, Riitta (toim.) (2001) *Tutkiva sosiaalityö*. *Sosiaalityöntekijälehti/Sosiaalityön tutkimuksen seura*. S. 30-33.
- Horkheimer, Max (1991) *Traditionaalinen ja kriittinen teoria*. Teoksessa: Kotkavirta, Jussi (toim.) (1991) *Järjen kritiikki*. Vastapaino: Tampere. S. 5- 58
- Hämäläinen, Juha & Kurki, Leena (1997) *Sosiaalipedagogiikka*. 1. Painos. WSOY: Porvoo.
- Ilmonen, Kaj (2000) *Esipuhe*. Teoksessa: Ilmonen, Kaj (toim.) (2000) *Sosiaalinen pääoma ja luottamus*. SoPhi: Jyväskylä. S. 5-8.
- Ilmonen, Kaj (2000) *Sosiaalinen pääoma: käsite ja sen ongelmallisuus*. Teoksessa Ilmonen, Kaj (toim.) (2000) *Sosiaalinen pääoma ja luottamus*. SoPhi: Jyväskylä. S. 9-38.
- Janoski, Thomas (1998) *Citizenship and Civil Society. A Framework of Rights and Obligations in Liberal Democratic Regimes*. Cambridge University Press: Cambridge.
- Johanson, Jan-Erik & Uusikylä, Petri (1998) *Sosiaalinen pääoma verkostoissa*. *Sociologia* 1998:1. S. 18-27.
- Kajanoja, Jouko (1999) *Sosiaalisen pääoman merkitys*. Snellman instituutin B-sarja 42/1999. Kuopio: Snellman instituutti.
- Kaunismaa, Pekka (2000) *Yhdistyselämä ja sosiaalinen pääoma*. Teoksessa: Ilmonen, Kaj (toim.) (2000) *Sosiaalinen pääoma ja luottamus*. SoPhi: Jyväskylä. S. 119-143.
- Keane, John (1988) *Democracy and Civil Society*. Verso: Lontoo.
- Keane, John (1998) *Civil Society. Old Images, New Visions*. Polity Press: Cambridge
- Kettunen, Pekka & Kiviniemi, Markku (2000) *Osallistumisen tutkimus ja kansalaisten muuttuva toimintaympäristö*. *Politiikka* 42:1. S. 45-56
- Kinnunen, Petri (1998) *Kolmannen sektorin mahdollisuus*. Teoksessa: Kinnunen, Petri & Laitinen, Raimo (toim.) (1998) *Näkymätön kolmas sektori*. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto: Helsinki. S. 5-9.

- Kortteinen, Juhani (1996) Sananvapaus ihmisoikeutena. Teoksessa: Nordenstreng, Kaarle (toim.) (1996) Sananvapaus. 1. painos. WSOY: Juva. S. 32-88.
- Koskiahho, Briitta & Nurmi, Johanna & Virtanen, Petri (1999) Kansalaisen sosiaalipolitiikka. WSOY: Juva.
- Käkönen, Jyrki (1991) Realismista utopiaan. Kohti kansalaisyhteiskuntien yhteisöä? Atena: Jyväskylä.
- Langan, Mary & Lee, Phil (1989) Whatever happened to radical social work? Teoksessa: Langan, Mary & Lee, Phil (toim.) (1989) Radical Social Work Today. Unwin Hyman: Lontoo. S. 1-19.
- Lappalainen, Pertti. (1992) Poliitiikan mahdollistuminen. Tampereen yliopisto ser A vol 348. Vammalan kirjapaino Oy: Vammala.
- Lappalainen, Pertti (1999) Eläinliikkeen tyyli - oire murroksesta vai poikkeus säännöstä. Teoksessa: Lappalainen, Pertti (toim.) (1999) Tyylikästä kansalaisaktiivisuutta. Tampereen Yliopisto. Poliitiikan tutkimuksen laitos. Julkaisuja 11/1999. Yliopistopaino: Tampere. S. 123-144.
- Lappalainen, Pertti (2000) Rakenteista fragmentteihin, tiedosta toimintaan - suomalaisen kansalaisaktiivisuuden tyylien ja niiden kontekstin muutoksista. Poliitiikka 2000:42:4. S. 249-264.
- Lehtonen Heikki (1988) Perhe, yhteisöt ja kansalaisyhteiskunta hyvinvointiprojektin pelastajina? Sosiaalinen aikakauskirja. 1988:3. S. 6-12, 43.
- Lehtonen, Heikki (1996) Sosiaalipolitiikka moraalitaloutena. Gaudeamus: Tampere.
- Leonard, Peter (1997) Postmodern Welfare. Reconstructing an Emancipatory Project. Sage: Lontoo.
- Marcuse Herbert (1991) Filosofia ja kriittinen teoria. Teoksessa: Kotkavirta, Jussi (toim.) (1991) Järjen kritiikki. Vastapaino: Tampere. S. 59-80
- Matthies, Aila-Leena (1990) Kapinasta muutoksen malliksi. Vaihtoehtoinen sosiaalityö Suomessa. Hanki ja Jää: Helsinki.
- Matthies, Aila-Leena (1994) Modernisaation tulkintakehys. Teoksessa: Matthies, Aila-Leena (1994) Epävirallisen sektorin ja hyvinvointivaltion suhteiden tarkastelua. Jyväskylän yliopisto: Jyväskylä. S. 20-26.
- Matthies, Aila-Leena (1999) Ekonomistisen ja eettisen vuoropuhelu. Teoksessa: Hokkanen Liisa, Kinnunen Petri ja Siisiäinen Martti (toim.) (1999) Haastava kolmas sektori. Pohdintoja tutkimuksen ja toiminnan moninaisuudesta. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto. Gummerus: Jyväskylä. S. 40-60
- Mullaly, Bob (1997) Structural Social Work. Ideology, Theory and Practice. Second Edition. Oxford University Press: Toronto.

- Mäkelä, Klaus (1998) AA keskinäisen avun ja identiteettityön liikkeenä. Teoksessa: Ilmonen, Kaj & Siisiäinen, Martti (toim.) (1998) Uudet ja vanhat liikkeet. Vastapaino: Tampere. S. 307-332.
- Nielsen, Kai (1995) Reconceptualizing Civil Society for Now: Some Somewhat Gramscian Turnings. Teoksessa: Walzer, Michael (eds.) (1995) Toward a Global Civil Society. Berghahn Books: Oxford. S. 41-67.
- Noro, Arto (1995) Traditionaalinen ja kriittinen teoria. Teoksessa: Heiskala Risto (toim.) (1995) Sosiologisen teorian nykysuuntauksia. 2. painos. Gaudeamus: Helsinki. S. 173-191
- Nummela, Juhani & Rynänen, Aimo (1996) Kansalainen ja uusi hallinto. Lakimiesliiton kustannus: Helsinki.
- Patomäki, Heikki (1996) Poliittisen osallistumisen etiikasta. *Politiikka* 1996: 38:1. S. 14-30.
- Payne, Malcolm (1986) *Social Care in the Community*. Macmillan: Lontoo.
- Payne, Malcolm (1997) *Modern Social Work Theory*. Second Edition. Macmillan: Lontoo.
- Pearson, Geoffrey (1989) Social work and unemployment. Teoksessa: Langan, Mary & Lee, Phil (toim.) (1989) *Radical Social Work Today*. Unwin Hyman: Lontoo. S. 42-69.
- Pekonen, Kyösti (1998) *Politiikka urbaanissa betonilähiössä*. SoPhi: Jyväskylä.
- Popay, Jennie & Dhooge, Yvonne (1989) Unemployment, cod's head soup and radical social work. Teoksessa: Langan, Mary & Lee, Phil (toim.) (1989) *Radical Social Work Today*. Unwin Hyman: Lontoo. S. 140-164.
- Pulkkinen, Tuija (1989) *Valtio ja vapaus*. Tutkijaliitto: Helsinki.
- Pulkkinen, Tuija (1998) *Postmoderni politiikan filosofia*. Gaudeamus: Helsinki
- Putnam, Robert D. (1993) *Making Democracy Work*. Civic Traditions in Modern Italy. Princeton University Press: Princeton.
- Putnam, Robert D. (1999) *Bowling Alone*. The Collapse and Revival of American Community. Simon & Schuster: New York.
- Rakenteellisen sosiaalityön työryhmän muistio. STM. Työryhmämuistio 34/1985: Helsinki.
- Rojek, Chris & Peacock, Geraldine & Collins, Stewart (1988) *Social Work and Received Ideas*. Routledge: Lontoo
- Rose, Nikolas (1998) Vallan ja vapauden välissä: Hyveen hallinta vapaassa yhteiskunnassa. *Janus* 1998:1. S. 1-33.

Sänkiaho, Risto (1996) Poliittisesta osallistumisesta. Teoksessa: Matti Wiberg (toim.) (1996) Poliitiikan moninaisuus. Juhlakirja Heikki Paloheimolle hänen 50-vuotispäivänään 7.3.1996. Turun yliopiston julkaisuja. Painosalama Oy: Turku. S. 257-286.

Thompson, Neil (2000) Understanding Social Work. Preparing for Practice. Macmillan: Lontoo.

Trinder, Liz (2000) Reading the texts: postmodern feminism and the "doing" of research. Teoksessa: Fawcett, Barbara & Featherstone, Brid & Fook, Jan & Rossiter, Amy (toim.) (2000) Practice Research in Social Work. Routledge: Lontoo. S. 39-62.

Urry, John (1983) The Anatomy of Capitalist Societies. The Economy, Civil Society and the State. Macmillan: Lontoo.

Walzer, Michael (1995) Introduction. Teoksessa: Walzer, Michael (toim.) (1995) Toward a Global Civil Society. Berghahn Books: Oxford. S. 1-4

Walzer, Michael (1995) The Concept of Civil Society. Teoksessa: Walzer, Michael (toim.) (1995) Toward a Global Civil Society. Berghahn Books: Oxford. S. 7-27

Viirkorpi, Paavo (1990) Rakenteellisen sosiaalityön pakko ja mahdollisuudet. Sosiaalihuollituksen julkaisuja 17/1990. Valtion painatuskeskus: Helsinki.

Woolcock, Michael (2000) Sosialinen pääoma: menneisyys, nykyisyys ja tulevaisuus. Teoksessa: Kajanoja, Jouko & Simpura, Jussi (2000) (toim.) Sosialinen pääoma: globaaleja ja paikallisia näkökulmia. Stakes raportteja 252. Gummerus: Saarijärvi. S. 25-56

Young, Iris Marion (1990) Justice and the Politics of Difference. Princeton University Press: Princeton, New Jersey.

Åberg, Leif (2000) Viestintä kolmannen sektorin kansalaisyhteisöissä. Teoksessa: Aula, Pekka & Hakala, Salli (2000) (toim.) Kolmet kasvot. Näkökulmia organisaatioviestintään. Loki-Kirjat: Helsinki. S. 131-154.